

România literară

Apare săptămînal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Grupul de publicații Topaz
11 - 17 martie 1993
(Anul XXVI)

9

Academia și ortografia

NU DEMULT, într-o ședință care va pretinde probabil să fie considerată istorică, Academia Română a hotărît sciirea cu *ă* din a în interiorul cuvintelor și adoptarea formei *sunt*, în loc de *sînt*, la indicativ prezentul verbului a *fi*. Măsura constituie o revenire parțială la ortografia de dinainte de 1953, cînd aceeași nobilă instituție a mai reformat o dată scrierea românească. Dacă *apostroful*, suprimat prin generalizarea *liniutei de unire*, pare să nu mai stîrnească de atunci interesul nimănui, *ă* din a recîștigă astăzi întreg terenul pierdut, după ce, cu două decenii în urmă fusese impus în *România* și în familia ei de cuvinte, și după ce, îndată după revoluția din 1989, fusese recomandat pentru o folosință paralelă cu *f* din i.

Două lucruri atrag atenția în dezbaterile recente din Academie. Primul este că, deși a fost luată cu o zdrobitoare majoritate de voturi, hotărîrea a întîmpinat rezistența singurilor doi lingviști din înaltul for, unul (Ion Coteanu) fiind împotrivă și altul (Emanoil Vasiliu) abținîndu-se. Al doilea lucru semnificativ este că argumentele invocate în sprijinul schimbărilor ortografice au fost mai degrabă de ordin ideologic și politic decît științific. Principalul merit pe care Academia a părut a voi să și-l revendice cu această ocazie a fost, dacă e să dăm ascultare vorbitorilor, acela de a anula o reformă făcută, exact cu patruzeci de ani înainte, într-o conjunctură politică nefavorabilă și la presiunea unor cercuri ostile ideii de tradiție națională. Altfel spus, academicienii au lăsat să se înțeleagă în mod limpede că reforma din 1953 a reprezentat un act antiromănesc, care a desfigurat scrierea, îndepărtînd cuvintele de originea lor latină și permițînd triumful componentei slave din limba noastră.

Ecourile hotărîrii Academiei sînt deocamdată minime în rîndurile marelui public, preocupat de altele și, cum era de așteptat, mai degrabă rezistent la schimbări de acest fel, după cum se poate vedea și din sondajul de opinie întreprins de Societatea de Științe Filologice, pe care-l publicăm în paginile 12-13. Instituțiile culturale și școlare nu s-au grăbit nici ele să îmbrățișeze pe *ă* din a ori pe *sunt*. N-a făcut-o încă nici o publicație, după știința mea, nici *România literară*. Singura excepție notabilă este Televiziunea, unde, probabil la sugestia domnului Everac, autorul *rrromâneștilor* considerațiuni reluate recent de *România liberă* din paginile ziarului *Românul*, *ă* din a și *sunt* ne bucură seară de seară ochii cu latinitatea lor indestructibilă. Radioul, în schimb, condamnat la rostire, nu reușește să distingă decît un sigur sunet, rămînînd insensibil la forma grafică și, scăpînd implicit de oportunismul surorii sale mai mici, dar deja mai celebre.

Foarte vehementă și aproape unanimă este reacția lingviștilor. Publicăm în pagina 15 protestele institutelor și societăților de specialitate. Unele sînt deja cunoscute din presă, dar nu în întregime. Ne-am gîndit să le acordăm un spațiu cît mai mare, pentru că dorim să contribuim la dezbaterăa cu adevărat științifică a problemelor. Avînd și noi opinia noastră, vrem să lăsăm specialiștilor primul cuvînt, contrar procedării de la Academie. Am apelat la cîțiva lingviști reputați și publicăm părerea lor în paginile 12-13 și 14. Vom continua, dacă va fi cazul, să publicăm și alte luări de poziție în numerele viitoare.

Reforma ortografică ni se pare că trebuie privită cu seriozitate, nu numai în sine, pe latură științifică, dar și în consecințele aplicării ei, pe latură practică. Populismul naționalist nu e cîtuși de puțin recomandabil în această privință. Sîntem convinși că nu scrierea într-un fel ori altul, cu *ă* sau cu *f*, constituie neapărat dovada că sîntem patrioți. Mult mai importantă ni se pare preocuparea pentru o scriere corectă și pe care să și-o însușească majoritatea, dacă nu chiar totalitatea, celor care scriu românește.

Nicolae Manolescu

Pictură de Sorin Ilfoveanu. Număr ilustrat cu lucrări din expoziția personală deschisă la Teatrul Național - Galeria Etaj 3/4

În paginile 12-13-14-15

În dezbateră:

Problema ortografiei

- Texte de Valeria Guțu Romalo, Gr. Brîncuș, Mioara Avram, Rodica Zafiu, Ion Coteanu, I. Hangiu
- Proteste ale asociațiilor de lingviști
- Sondaj de opinie
-

Regele arată cartonașul roșu

ABSENȚA Regelui din prim-planul vieții noastre politice, după septembrie 1992, e surprinzătoare, dar explicabilă. Ea trebuie legată de slaba prestare la alegeri a opoziției și de dureroasa ei înfrângere. În mintea cetățeanului de rând, identitatea monarhie = opoziție se subînțelegea de la sine, iar Regele era perceput ca un fel de super-opozant. Un dizident perpetuu. Până la un punct, se putea susține și admite așa ceva. Dar iată că lungul interviu publicat în „Evenimentul zilei” modifică substanțial această perspectivă. Exasperat de ineficiența opoziției, Regele se delimitează - pentru prima oară, însă fără echivoc - de toate partidele politice. El ne reamintește de echidistanța tradițională a monarhiei față de toate partidele și de faptul că instituția monarhică s-a situat întotdeauna deasupra confruntărilor politice.

Oricât de neașteptată, această luare de poziție va pune pe jar, în primul rând, partidele implicit sau explicit favorabile monarhiei. Dușul rece va trebui să-i trezească, în fine, pe cei care s-au complăcut în ambiguitatea opțiunii monarhice, în teorie, dar trăgând, în practică, puternic sforile republicane. Aceste manevre n-aveau cum să-i scape Regelui. Pentru că nu e suficient să ceri audiență la Versoix, să juri veșnică fidelitate unsului Domnului, iar odată ajuns acasă să-ți vezi imperturbabil de măruntele intrigărie pentru alegerea președintelui.

Firește, nu poți acuza un lider al opoziției că dă dovadă de realism și flexibilitate într-o situație atât de complicată precum cea din România. Cu un electorat manevrat grosolan de un aparat diversionist funcționând perfect, e greu să impui idei ce nu convin puterii, oricât ar fi ele de onorabile. E greu să scoți din mintea unor oameni obișnuiți de o jumătate de veac să li se dea (să li se dea cartele pentru pline și zahăr, să li se dea indicații cât să mănânce și cît copii să facă, cum să se îmbrace, să li se dea un pașaport) că toate aceste lucruri mai întâi li s-au luat. Și că istoria României nu începe cu ei, și nici cu intrarea sovieticilor în țară, și nici măcar cu congresul al IX-lea. E posibil ca România să fi început odată cu Traian și Decebal, însă e sigur că România modernă, europeană, a început odată cu instaurarea monarhiei.

Măcinată între opțiune sentimentală și realism politic, opoziția s-a clătina încă o dată. Renegându-și discret convingerile monarhiste, destui lideri ai opoziției au optat pentru valorile președinției, valori oricum confiscate de către dl. Iliescu. Printr-un paradox posibil numai în România, Convenția Democratică a renunțat la un posibil atu pe termen lung - susținerea singurei forme de stat capabilă să readucă în România civilizația de tip occidental - pentru ceva dinainte pierdut. Interviul Majestății Sale arată clar că nu Mihai I are nevoie de opoziția politică din România, ci aceasta are nevoie de Rege. Pentru că el nu poate fi echivalat cu nici una din tendințele și cu nici unul dintre contestatarii regimului post-comunist: de o jumătate de secol, persoana Regelui semnifică însăși întruparea ideii de contestare.

Pe de altă parte, opoziția va fi luat în calcul că, în România, șansele monarhiei scad pe zi ce trece. Ne îndreptăm vijelios spre o formă de guvernare care ia tot ce e mai rău din regimul comunist (fățarnicia, minciuna, corupția), dar și destule lucruri din harababura pseudo-democrațiilor sud-americane. „Emanații” s-au dovedit, în suficiente împrejurări, mult mai subtili și mai rezistenți la presiuni decât ne imaginăm. Anii de marginalizare politică i-au oțelit, făcându-i rezistenți la presiunile din afară. Să nu uităm, însă, că și Regele trăiește, de câteva decenii, într-o izolare și sub o presiune asemănătoare. Cu toate acestea, considerațiile sale privind viața politică românească au precizia și acuitatea unui analist de marcă. Trădarea despre care vorbește - folosind, desigur, un limbaj extrem de moderat - marchează intrarea vieții politice românești într-o nouă etapă.

Soluția monarhică, resimțită de mulți adepți ai opoziției ca o soluție de rezervă, dacă nu chiar ca una disperată, redevine o chestiune trans-partinică. Regele a fost destul de categoric în a descuraja însăși existența unui partid pro-monarhic, identificat, fatalmente, cu o parte infimă a electoratului. Prin tăierea falsului cordon ombilical, ce părea să lege opoziția de Rege, monarhia încetează a mai fi chestiunea unuia sau altuia dintre partide. Ea devine, măcar în abstract, problema fiecărui cetățean român în parte, cum și a națiunii în întregul său.

Regele nu se sfiește să pună punctul pe i, făcând o netă demarcație între interesele de partid și monarhie. Declarațiile sînt cu atât mai surprinzătoare, cu cît nu părem a distinge în România acestei clipe vreo intensificare a sentimentelor pro-monarhice ale populației. Ba dimpotrivă. Și totuși, în aceste împrejurări nu tocmai favorabile, Regele are curajul de a se delimita pînă și de puținii săi adepți. Un gest care nu poate să nu stîrnească admirație. Mai ales că el e considerat de către forțele neocomuniste vinovat în continuare pentru dezastrul țării. Vinovat pentru că vrea să refacă marile proprietăți agricole (deși istoria ne învață că tocmai monarhia n-are nici un interes să creeze o boierime puternică, în stare de jocuri politice pe cont propriu), vinovat că vrea să vîndă țara străinătății (dar cînd a fost țara mai vîndută decât în timpul dictaturii comuniste, cînd am descoperit, pe pielea noastră, diferența dintre mărfurile „pentru consum intern” și cele „pentru export”, și că în general, vrea să ne oblige să intrăm în Europa. Dar imaginați-vă ce figură am face în Europa! Imaginați-vă impresia lăsată de senatorii cu apucături pick-pocket-iste din partidul de guvernămînt - pentru a da cel mai recent exemplu de comportament european-dîmbovitean.

În aceste condiții, punerile la punct ale Majestății Sale trebuie considerate cu toată atenția. Ele nu sînt altîo notă proastă dată unor politicieni față de care nutrea iluzii, cît o delimitare demnă, cu adevărat regală, de practica politicianistă a oportunistului de iarmaroc.

Mircea Mihăieș

ORTOGRAFIE. Deoarece *ortografie* înseamnă „scriere dreaptă”, adică „scriere adecvată limbii respective”, Academia Română, adoptînd recenta decizie în materie, a ratat o ocazie unică de a tăcea din gură: propunînd o „nouă” ortografie (de fapt, revenirea aproximativă la grafia dinainte de război) și provocînd o dezbatere încheiată cu vot spectacular, înaltul for a ținut, fără îndoială, să atragă atenția asupra sa. Și a reușit!

Cum poți atrage actualmente în România atenția asupra-ți? Făcînd politică. Și cum s-a decis Academia să facă politică? Introducînd politica acolo unde ea n-ar fi trebuit în nici un caz introdusă, adică în ortografie. Ce are a face, în principiu, ortografia cu politica, nu știm încă: pentru a afla, ar trebui să ne adresăm unor specialiști de genul Marr, care ne predicau tenace ideea „caracterului de clasă” al limbii și procedau la excomunicări în consecință.

Dacă înaltul for își închipuie însă că se spală de comunism revenind la litera *ă*, atunci sau dă dovadă de o imensă naivitate, sau, și mai rău, ne crede naivi ori amnezici: toți academicienii fără operă, toți cei care au ajuns în clădirea de pe Calea Victoriei din rațiuni de obediență absolută față de partidul comunist, toți cei care au colaborat activ cu securitatea, au văzut în Ceaușescu un nou Pericles și l-au ales în fruntea

Academiei Române - toți s-au repezit, într-o impresionantă cvasi-unanimitate, la litera *ă* ca la un colac de salvare. Uitîndu-și trecutul dubios, s-au regăsit într-o literă, nici măcar într-un fonem. Faptul că singurii lingviști din Academie, doi la număr, se pronunțaseră contra proiectului n-a părut a-i tulbura pe ceilalți excesiv.

Nu îmi imaginez ce au crezut academicienii că realizează, dar le pot spune ce au realizat de fapt (dincolo de o confuzie aberantă în lumea scrisului și a școlii): au făcut de zece ori mai vizibilă musca aflată pe căciula majorității membrilor ilustrului for.

Intrucît televiziunea nu ne-a transmis ședința cu pricina, ratînd astfel o înregistrare memorabilă, ea își poate lua revanșa într-un singur fel: transmițînd ședința în care academicienii ar fi obligați să scrie sub dictare un text la nivelul de dificultate al clasei a șasea gimnaziale. În ortografie nouă - firește! Imaginea acelor probe scrise ar dovedi elocvent competența lingvistică a forului român academic de astăzi.

Tare mi-e teamă însă că, în ziua fixată pentru asemenea test, o gripă violentă ar lovi majoritatea strivitoare a membrilor Academiei, obligîndu-i să absenteze. Întîmplător, tocmai pe cei care au votat această trăsnaie ortografică.

Mihai Zamfir

POST - RESTANT

Într-o cadă pusă la soare/unde șase copii nedespărțiți/spală împodobind pe al șaptelea/ca pe o Duminiță... Iată cîteva versuri minunate. Și mă gîndesc că autorul lor se poate infuria neînțelegînd de ce acestea și nu și altele. (*Gabriel Protopescu, Pucioasa*). Aforismul respinge sensul confuz, beția de cuvinte. E drept, cînd nu știi ceva, întreabă pe altul, care dacă se prefăce că știe, te-ai ars, iar dacă se prefăce că nu știe, te-ajută să gîndești singur. (*Miron Dumitru, Timișoara*). Sper din tot sufletul că pînă la urmă o să vă plictisiți de aceste jocuri aiuristice și o să vă luați în serios ascuțimea minții, care obligă la coerență, ordine și disciplină. (*A.I.D. Șahighian, Alexandria*). Din cele cîteva fragmente ce sigur fac parte dintr-un poem mai întins, inspirat din *Romanele Mesei Rotunde*, înțeleg că autorul e un tînr ce se lasă dus în largul unei minunate lumi exemplare, de dragul căreia, vîsînd, își uită cu totul de sine și de ale sale. Rezumă cu tandrețe pasionante întîmplări din vremuri eroice și exercițiul său se dovedește util artisticeste. Poate că ar trebui să-și tempereze slăbiciunea pentru termenii arhaici greoi, păstrîndu-i numai cînd farmecul lor sonor pică bine în context: *Astfel fu graiul focos/care - ascuns răzbătuse/prin crunte omoruri și tandre răpîri/prin iuți lovituri prăvălite cu spada/mai iuți ca al linului ochi norocos. (Daniel Măndiță, Brăila)*. O greșală chinuitoare și prea puțin folositoare, să pui în plic, dimineastă, ceea ce ai scris peste noapte. La 17 ani ești tentat, te crezi în drepturi, să-i judeci pe cei ce te tratează fără mînuși, să dai verdicte, să te crezi nedreptățit. Dacă am să spun că ești confuz, că uneori îți scapă proprietatea termenilor, că trebuie să contezi mai mult pe acele momente cînd te încearcă îndoiala, că pastezezi lamentabil pe clasici, probabil că te vei simți jignit încă și încă odată. Caută să înțelegi și mai ales nu te înrăi. (*Bălescu Cornel, Șiacu-Gorj*). Dacă se simte că poeziile provin din perioade de creație diferite?! Nu se simte! Declarați derutant: *Nu mă întîmplu/Și nu te mai întîmplu/Și de ce nu e altfel, lăsîndu-l pe cititor în întineric complet, după ce, cîteva rînduri mai sus, l-ai îngrozit cu: Se întîmplă/Să se mai alerge obsesii prin minți... (Bîscărean Adrian, Băcia-Hunedoara)*.

Constanța Buzea

Romania literară

Calea Victoriei 133-135, București, sector 1.
Telefoane: 650.62.86, 650.47.28, 650.33.69, Fax:
312.82.53.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimislanu - redactor-șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Alex. Ștefănescu, Ioana Părvulescu, Andreea Declu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Mihai Grecu, Anca Firescu (secretari de redacție), Ruxandra Dinu, Elena Horasangan, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu (corectură), Elena Mareș (stenodactilografă), Andriana Flanu, Nicoleta Isalda (secretariat), Maria Micu (curier).

Colegiul de conducere: Nicolae Manolescu, Gabriel Dimislanu, Mihai Pascu, Alex. Ștefănescu, Adriana Bittel, Ștefan Aug. Dolnaș (reprezentant al Uniunii Scriitorilor) și Valentin Racoviță (reprezentant al grupului de publicații Topaz).

Tehnoredactare computerizată:

Ovidiu Iancu, Georgeta Moroșan, Manuela Draghici.

Correspondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München), Dorin Tudoran (Washington).

Editor:

Topaz G.A. S.R.L.

Președinte:

Octavian Mitu

Între Athos și Isarlîk

„Din crudele cătușe ce încă mă mai leagă
De omenească fire treptat mă dezrobesc”

(Mateiu I. Caragiale)

DEVENIT neîncăpător sub presiunea unor energii artistice greu de stăpînit, spațiul *Catacombei* a proliferat, extinzîndu-se și în galerii care nu au în mod obligatoriu un program cultural asemănător. Cele două expoziții deschise recent de către *Fundația Anastasia* (cea a lui Radu Dragomirescu, la Academia de Arte, și cea a lui Sorin Ilfoveanu, la Teatrul Național, et.4) sînt dovezi peremptorii că *Reflexul catacombei* nu este unul al retractilității, că oficierea în penumbră nu reprezintă atît o strategie, cît o supunere la necesitate și o etapă firească în experimentarea unui scenariu de *Modelare spirituală*. Și sintagma nu este întîmplătoare, pentru că toate expozițiile organizate pînă acum au trăit sub același semn al dublei naturi: ele au fost *acte artistice*, prin expresie și prin asumarea convenției, dar și articulații ale unui *topos spiritual*, prin motivațiile profunde și prin semnificațiile subiacente. În acest adevărat *discurs inițiat* se înscrie și expoziția lui Sorin Ilfoveanu care aduce, în cîmpul culturii noastre de astăzi, ambiguitatea și sincretismul unei geografii marcate fundamental de *confluențe*.

I. Capcanele reprezentării

Pictura lui Ilfoveanu reprezintă, în primul rînd, semnul unui destin artistic exemplar. Ea identifică, dincolo de orice considerație născută din intuiția fugară sau din analiza răbdătoare, un inconfundabil spațiu stilistic care transcende existența concretă a lucrărilor. Parafrazînd, s-ar putea spune că *la început a fost stilul* și tot ce a urmat mai apoi nu reprezintă decît un prelung efort de conformare cu acest imperativ. Genurile, temele, subiectele (și tot ceea ce înseamnă pictură din punct de vedere tehnic), intră oarecum în categoria *consecinței*. Și, indiferent de natura ei, fiecare lucrare pare a transcrie același unic model preexistent. Pe un fundal aparent simplu se proiectează tensiuni insurmontabile născute din simultaneități paradoxale; semnul laconic și construcția de o austeritate monastică suprapun o abia stăpînită *poveste* consubstanțială imaginii. Există, astfel, în lumea lui Ilfoveanu, permanente solicitări contradictorii: asceză și voluptate, muțenie și tacla, notații pure și forme proliferante. Dar tot ce ține de *substanță*, de *spectacol* și *anecdotică* este exilat într-un fel de subsol al imaginii și oferit aluziv, în doze homeopatice, printr-o tacită complicitate cu privitorul. Iar reprezentarea propriu-zisă rămîne fixată într-un spațiu emblematic și incoruptibil.

II. Memoria carnavalului

Compoziția, peisajul, natura statică, portretul etc., construite prevalent în registru grafic, respiră liber pe mari suprafețe vide și sînt susținute de o cromatică restrînsă (variații de ocru, brun, negru, cu rare accente de ton din gama caldă sau rece). Iată suficiente elemente pentru a situa stilistica lui Ilfoveanu în proximitatea severei sinteze extrem-orientale. Dar notația lapidară și savanta echilibrare a *vidului* cu *plinul* nu sînt decît reflexele tardive ale unei lumi dezlănțuite și colcăitoare pe care pictorul și-o amintește vag și pe care o comunică fragmentar. În spatele acestei reprezentări în epură pulsează halucinantă forfotă a carnavalului medieval sau a bazarului levantin în care coexistă, pînă la confuzie, măreția și degradarea, spiritul înalt și gregaritatea, extazul și beția, strigătul individual și mugetul colectiv. Astfel, spațiile *vide* nu sînt decît spații golite, consecințe ale unei memorii obnubilate. Din imemorialele carnalități și suculențe n-au mai rămas decît *tipologiile* - exponate ale muzeului imaginar -, care conservă și prelungesc coordonatele acestei lumi dispărute. Ele sînt prezențe tipice ale unui generic spațiu balcanic și simpla lor inventariere ar fi suficientă pentru a-i reconstitui acestuia

atmosfera și metafizica. Sînt prezenți muzicantul, păsărarul, negustorul, calul, mielul, cîinele. La care se adaugă fructe, legume, ștergare, vase, pocale, instrumente muzicale etc. Punerea lor laolaltă, completată cu mișcarea și sonoritățile specifice, ar schița arhetipul însuși al *tsrgului* oriental. Dar procesul de eliminare, de uitare progresivă, nu se oprește aici. Și personajele sînt supuse aceluiași regim. Așa cum dintr-un *ansamblu pierdut* rămîn siluete răzlețe, din *personaje* rămîn doar mîinile, obiecte depersonalizate, sugestii de ambient. Din inițiala realitate opulentă și contradictorie, în care sublimul și grotescul trăiau într-o armonioasă comuniune, pictorul extrage natura emblematică și eternă. El supune pitorescul unui proces de conversiune și-i actualizează, prin succesivele purificări, latențele spirituale. Spectacolul devine *ceremonial*, sentimentalismul *metafizică*, iar gestul histrionic *mișcare rituală*.

III. Încremenire și miracol

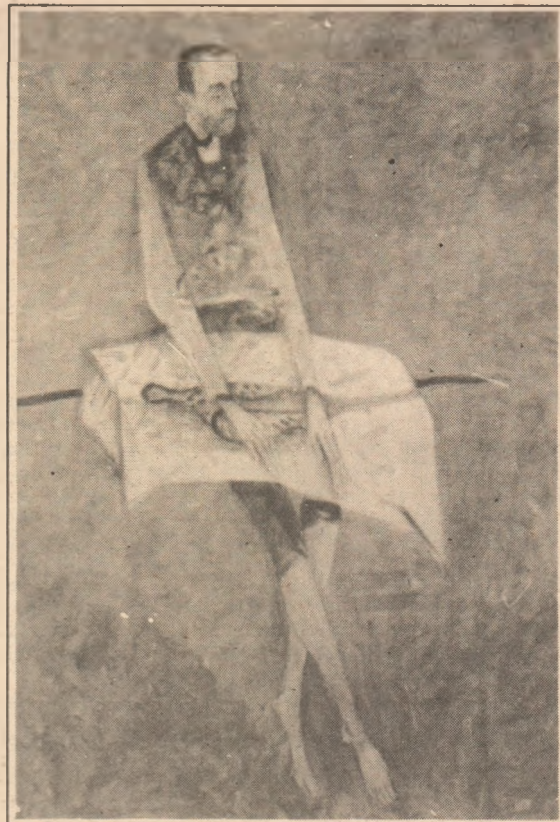
Sorin Ilfoveanu realizează această *conversiune* în primul rînd prin suprimarea mișcării. Dar nu despre *fixarea* prin reprezentare este vorba, despre *surprinderea* într-o anumită atitudine - așa cum se întîmplă în fotografie -, ci despre *încremenire*, despre *oprirea miraculoasă*. Însă nu pictorul este cel care *anulează* mișcarea, el își găsește lumea gata *încrămenită* și nu este decît participantul, prin mărturie, la un miracol în plină acțiune. Pentru că doar intervențiile suprafirești sînt în măsură să fractureze și să redimensioneze realul. Apocrifa „Protoevanghelie a lui Iacov, fratele Domnului” povestește cum *participarea la miracol* suspendă materialmente timpul și transformă lumea în efigie. La nașterea lui Iisus, sub impactul miracolului său, întreaga fire a ieșit din mecanica ei obișnuită și pentru o clipă a *încrămenit*. Păsările au înghețat în zbor, bîta păstorului, ridicată spre a-și lovi capra, a rămas la jumătatea drumului, fluierul s-a oprit lîngă buzele cîntărețului, iar țărani care mîncau la cîmp au împietrit cu lingura în aer. Aceste grupuri statuare sui-generis, aduse în bidimensional, dau o imagine fidelă a personajelor lui Ilfoveanu. Dar, spre deosebire de cele ale protoevangheliei, care-și regăsesc ritmul odată cu săvîrșirea nașterii, cele ale lui Ilfoveanu eternizează miracolul și rămîn pentru totdeauna în *efigie*. Ieșirea din contingent este ireversibilă.

IV. Ambiguitatea ca mistică

A spune, însă, că pictura lui intră în religios - ca una de factură creștină - este în același timp prea mult și prea puțin. Cele cîteva trimiteri, directe sau aluzive, la repertoriul simbolic creștin (mielul, peștele) sau la pictura bizantină (perspectiva inversă, tenta plată, hieratismul) pot exprima deplin opțiunea artistului, dar nu și determina profilul spiritual al picturii. Dincolo de aceste explicitări creștine, Ilfoveanu merge mai departe și pe o cale mult mai directă. Personajele, naturile, compozițiile sale, scoase din funcția lor anecdotică, își schimbă nu doar conținutul, ci și statutul existențial. Vasul cu fructe devine *ofrandă*, pîinea - *trup simbolic*, muzicantul însuși trece în *făptură spirituală*. Tocmai această ambiguitate consecutivă transferului ontic, echidistanța față de profan și religios, conferă energii mistice întregii reprezentări, indiferent de conținutul iconografic.

Extrase dintr-o lume zgomotoasă și pestriță, depozitate de identitate și ținuite în abstracția unei *sigle*, investite mai apoi cu o adîncă forță spirituală, personajele lui Ilfoveanu sînt, de fapt, un fel de navetiști: între voluptate și austeritate, între epicureism și schimnicie. Și metafora absolută a acestei picturi este personajul care, stînd cu picioarele în propriu-i mormînt, cîntă la vioară. În această intuiție plastică mocnește o întreagă filosofie cu abisul și sictirul ei. Ea este locul în care Muntele Athos se varsă în Isarlîk. Sau viceversa.

Pavel Șușară

HAI KU-URI ERETICE

HAI KU (5/ 7/ 7)

Amintiri plutesc
la suprafață precum
Părul înecaților

HAI KU (7/ 5/ 7)

indianul refuză
mîncarea după
ce trenul omului alb...

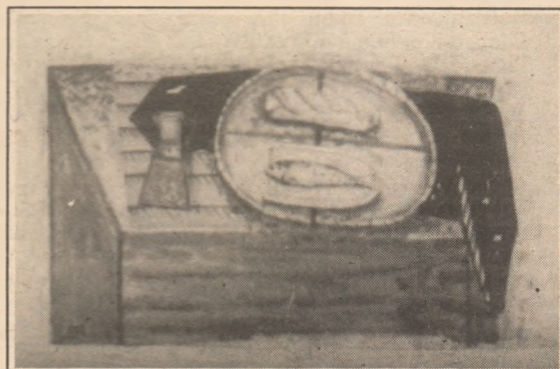
HAI KU (7/ 7/ 5)

Poezia-totem în
depărtare, tabu în
apropiere

HAI KU (5/ 5/ 7)

Plagiatorul
triumfă, copie
a dușmanilor săi azi.

Ion Stratan

Cum se naște o dictatură

Procesul procesului

CEEa ce s-a întîmplat la apariția romanului lui Octavian Paler *Un om norocos*, în 1985, spune multe despre funcționarea programatic-bizară a cenzurii în ultimii ani - pe de o parte - ca și despre o clară împărțire a apelor în receptarea critică imediată - pe de altă parte. După *Viața pe un peron* apărută în 1981 și reeditată în 1991 în colecția *Rezistența* era previzibilă reluarea unor teme ca frica, teroarea, puterea, ratarea, sau universul concentraționar. *Un om norocos* apare după patru ani, iar cronicile vremii (de la cea a lui Mircea Iorgulescu în *România literară*, pînă la cele patru lecturi din *Flacăra* ale unor critici importanți ca Șerban Cioculescu, Eugen Simion, Romul Munteanu și Radu G. Teșosu) o discută ca pe o carte normală, ca pe o simplă parabolă antifrastică a unui destin uman; la fel Dumitru Micu și Nicolae Oprea în *Viața Românească*, sau Mircea Muthu în *Steaua*. Să fi fost semnul unei bazele sănătății a „organismului” nostru literar? Poate. Căci, pe de altă parte (vorbeam despre o împărțire a apelor) echipele de la *Luceafărul* și *Contemporanul* s-au manifestat după indicații, (ne)contrabalansînd efectul.

Aproape cred că Octavian Paler a știut ce proces va declanșa cartea sa. Pentru că prea tare seamănă procesele sale imaginare, visate și grotești (tribunalul bătrînilor care îl condamnă pe Daniel Petric, sau judecarea papei Formosus mort de către adulterii de mai ieri) cu judecata în contumacie a autorului, precum și a recenzenților lui. Sau procesele livești să-l fi declanșat pe cel real? Ca valul de sinucideri de după *Suferințele tânărului Werther*, sau călugărișle în serie după cartea Sfintei Tereza de Avila?

Citite după aproape zece ani, acuzațiile „instantei cititorilor” revistei *Contemporanul* (6 decembrie 1985) sînt rizibile, cum au fost și la momentul apariției lor; dar nu ele au vreo importanță, ci misterioasa asemănare între limbajul strungarului Constantin Petru și cel al lui Mihai Ungheanu de la *Luceafărul* acelor timpuri. Limbaj și obiectii sînt aceleași. Îmi dau seama că jignesc (post factum) fosta echipă a *Contemporanului* de lipsă de originalitate. Dar cînd Mihai Ungheanu zice „adițiune pe orizontală” și strungarul (autodidact pesemne) de la *Contemporanul* vorbește (cam emfatic, pentru gustul colegilor săi) de „viziuni al căror rost nu este în ultimă instanță decît acela de a sugera, în final, printr-un soi de adițiune (s.n.) o biografie aberantă, pusă încă din primele pagini sub semnul patologicului și maladivului” nu mai știu care la ce strung lucrează. Se pare că la același.

Procesul s-a încheiat fără condamnări și execuții publice; poate și pentru că între timp istoria se mai mișcase în jurul nostru. Ca în procesul lui Robespierre din *Viața pe un peron* s-au audiat martorii, au fost ascultați procurorul și apărarea. Sentința - poate implicită - a fost aminată „sine die”. Se pare că miza exterioară a cărții este, totuși, metafizică: o întîlnire cu toții - strungari și critici literari - la Judecata de Apoi.

Condiția de mangustă imperfectă

UN om norocos continuă epic confesiunea-pledoarie-mărturie din *Viața pe un peron*. Începută într-un confesional ce e sau sală de așteptare, sau simplu peron, confesiunea are un singur scop: justificarea transformării victimei în tortionar. Și de aici, cum se naște o dictatură - prin colaborare, frică, exces de zel și lipsă de energie interioară. Condiția de mangustă imperfectă (mangusta fiind invulnerabilă la veninul cobrei) este altă justificare a eșecului etic, existențial și metafizic al omului; putînd fi în același timp premisa măreției sale. Soluția este - pentru eroii lui Paler - una singură: izolarea într-o gară părăsită, sau într-un pod cu guzganii. Numai că singurătatea se transformă cu timpul în pustiu, iar pustiu începe să șoptească pe vocea tortionarilor că nu „există alternativă: sau victimă, sau înblînzitor”.

Că există, totuși, alternativă ne sugerează regimul - prin excelență oniric - al romanului din '85. Au fost voci critice care au acuzat de scădere a tensiunii epice finalul ambiguu, între somn și trezie. Dar ce poate fi mai tensionat - psihic, e adevărat, dar epicul în acest roman, din asemenea mișcări se construiește - decît reeditarea, în imaginație, sau vis, a unor încercări eșuate de a deveni un simulacru de Dumnezeu, ce stăpînește prin frică și teroare; pentru că problema este aceeași: Dictatorul știe, experimentează, se intitulează în fiecare dintre oglinzi EU-SUPREMUL. Aceasta înseamnă că nu mai e scăpare nici în vis, așa cum nu fusese în viață, sau în dragoste.

Personajul din *Viața pe un peron* (roman mult mai schematic-virulent decît *Un om norocos*) scindat între bine și rău (prima lui pasiune pentru șahul orb este elocventă) încearcă să justifice sofismul celor două fețe ale dreptății. Iar ezitarea conține tot eșecul. Zodia Racului, sau plurivalența adevărului (ca justificări) nu fac decît să-l apropie de condiția tortionarului. Nu are nici o importanță cum ajungi să cîmți din fluier cobrei la colț de stradă (sau să vorbești la walkie-talkie în haină de piele), pentru că nimeni n-are timp să se gîndească cum ai ajuns acolo. Sau să te erte și eventual să te înțeleagă; chiar dacă motivul neînțelegerii este același: frica.

De trei ori personajul fără nume din primul roman părăsește gara; o dată pleacă în mlaștină, unde întîlnește înblînzitorii de cobre de care fugise; a doua oară deschide (în vis) o poartă și se trezește pe malul unei mări; iar a treia oară (după o lungă perioadă de incubație a bolii deșertului) ajunge în pustiu. În vis și pustiu însă personajul va purta un nume: Daniel Petric - mai mult șobolan decît sfînt, vorbind despre păcatul original, dar refăcîndu-l în fiecare zi, profet ratat din lipsă de energie - cum îi spune Emilia, una dintre iubitele lui neubite.

Terapia de groță

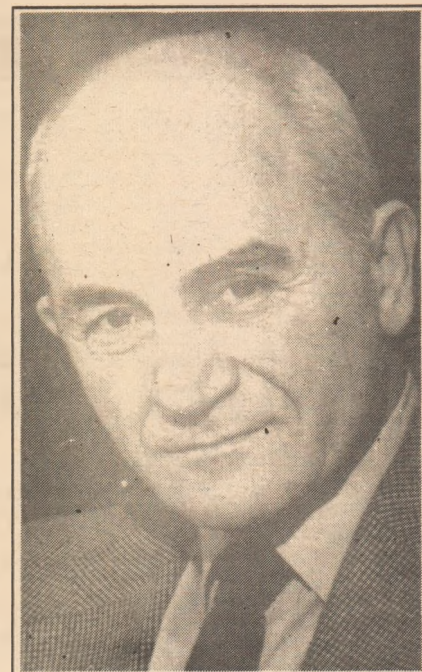
PRIMUL pas al celui înfricoșat și limitat de propria-i frică este refugiul într-un spațiu protector. Copil fiind Daniel Petric suferea de agorafobie; îi privea pe ceilalți copii sprijinindu-se de un zid protector; în relațiile sale de mai tîrziu va căuta mereu sprijinul acesta, refuzat de tatăl său și apoi de prieteni și iubite. Dar nu va fi singura lui fobie. Teama că statuile vor vorbi (agalmatoremafobie) pe care și-o descoperă după o carte de psihiatrie, numește teama de realitatea celorlalți și de neaderența acesteia la propriile construcții. Printre aceste construcții se mișcă personajul, nu printre oameni reali și nu este de mirare că fiecare dintre bătrînii de la azil pare să ilustreze cîte o ipostază a acestui „om norocos” construit din propriile confesiuni. Este punctul de vedere al alienatului, care deplasează în timp ce „copiază viața” realitatea. Rezultă acele „poze de copiat”, în care realitatea și-a ieșit din minți. Cum sînt toate imaginile din această altă „viziună luminată”.

Daniel Petric nu este o victimă, cu toate că asta ar trebui să înțelegem din propria-i confesiune, ca și din refugiul în podul cu pricina. Dar numai el evoluează (involvează?). Ceilalți sînt încremenți în propriile reflexe: Moașa pe post de cobră opulent-fascinată, Arhivarul adunînd și ocultînd memoriile celorlalți. Bătrînul - dictatorul decrepit de sorginte sud-americană - experimentează inexorabilitatea propriului destin, aducînd în plasă un nou subiect. Eșec total: Daniel Petric este un dictator în nuce și-i urmează drumul întocmai. Pion într-un scenariu cunoscut, personajul nu face decît mișcări previzibile sau exact contrariul lor. Este lucrul pe care mizează puterea, obolul fiecăruia pentru țesătura plasei și împotmolirea în ea.

Estropiați cu toții prin „lipsă de energie” bătrînii sînt fețele unui Petric proteic. Nemaiavînd trecut, ei încearcă să-și creeze un prezent: prin fabulație și circumspecție față de numitul cvartet din care Daniel Petric se exclude dintr-un masochism psihic și din spirit de frondă. Bătrînii, în ridurile cărora Petric vede urme de fard și „copiază”. La un pol este „Domnul Andrei”, care reclamă pe la colțuri necesitatea unui exemplu convingător: sinuciderea Bătrînului, la celălalt pol Mopsul - „informatorul” (cum fusese și Petric în pușcărie). Călugărul este cobaiul lui Dumnezeu, cum Petric este al Bătrînului, Hingherul iubește cîinii mai presus de orice, la fel cum în copilărie Daniel Petric se gîndea să elibereze animalele de la circ, lăsîndu-se pe sine în cușca urii pentru tatăl său. Sau Victor filozoful care tăia zilnic cîte un cuvînt din dicționar, nemaifolosind cuvintele tăiate. Aici, ca în toate acțiunile lui Petric, supunerea își ia aer de protest și cenzura se inventează proclamîndu-și libertatea.

Vînător și vînat

NU (ne)ingeniozitatea construcției personajelor este problema în romanul lui Paler. Ele sînt, am spus-o, reducibile la o schemă, iar folosirea persoanei întîi face toate serviciile unui martor al acuzării în procesul „verosimilității”

caracterelor și acțiunilor. Dar alta este miza acestui roman parabolic, care, poate, formal nu este de primă mărime: sublinierea a două lucruri: că nu te poți situa în intervalul dintre victimă și tortionar fără riscuri și că de multe ori victimelor le-a lipsit doar anvergura pentru a deveni călăi.

De fapt asta spune Octavian Paler în fiecare pagină: istoria (ca și încremenirea ei într-o dictatură) este o defilare în șir indian, unul după altul, vînător și vînat. De știut fiecare trebuie să știe un singur lucru: cînd să ucidă ca să nu fie ucis. A te feri nu poate fi vorba, măcar pentru că de o parte și de alta a drumului e mlaștina.

În roman toți vinează și toți sînt vînați. Pescarii din sat îi vinează pe cei de la azil, cvartetul puterii pe bătrîni, Petric pe cerbii din mlaștină și, indirect, pe Laura, singura care înțelege că ieșirea nu e în vis, ci în moarte.

Dar „vînătoarea regală” se prouce în sala cu oglinzi. Sala aceasta este receptacolul tuturor influențelor exercitate și primite de Putere. Chiar dacă este goală. Aici se gradează influențele ca într-un laborator alchimic. De cîte ori Petric mai trebuie supravegheat de cerber în timp ce se spală pe mîini? De cîte ori mai trebuie lăsat să se privească în oglinzi și cîtă limonadă sălcie mai trebuie să bea? Pînă să ajungă să se creadă Dumnezeu și să fie aruncat în podul cu guzganii. Ce nu înțelege Petric e că guzganii Bătrînului sînt propriile-i chipuri reflectate utopic și grotesc. Raționamentul său se oprește la supoziția că nu boala deșertului îl alungase pe Bătrîn în sala diabolică, ci propriii apostoli, bătrînii. Și atunci, cine pe cine vinează? Cine e victimă și cine călău?

Vorbesc, deci exist

TOATE personajele din *Un om norocos* (în afară de Victor - cel cu dicționarul și cei doi muți) suferă de logoree. Toți vorbesc, sau scriu, se justifică, depun mărturie, scriu „întîmplări cu zeii”. Urletul femeii de la frizerie - din *Viața pe un peron* - începe să se articuleze în celălalt roman în confesiune revanșardă și justificatoare.

Dar nici unul nu urlă, nu vorbește, nu acuză în fața reprezentanților puterii. Terapia de groță înseamnă și acceptarea pustiuului din jur cînd toți îți seamănă. Înevitable, și discursurile seamănă; registrul lor este același fie că vorbește sculptorul Petric, sau doctorul Dinu, hingherul Ehoan sau pianistul Dodo.

Personajele vorbesc încercînd să se individualizeze, să aibă un destin propriu. Dar destinul lor este înre-gimentarea, supunerea, mediocritatea inexorabilă. „Orice izbîndă este suspectă”, spune un afiș din biroul Moașei, dacă mai era nevoie. Pînă la un punct a vorbi poate însemna un serviciu adus puterii; condiția este să nu depășești această „disidență permisă”, ci doar să cosmetizezi încremenirea Puterii.

Și dacă Petric ar fi avut destulă energie, cum ar fi arătat o revoluție în azilul de la malul mării? Un singur lucru e sigur: că sala cu oglinzi ar fi rămas intactă, și după o scurtă „perioadă de tranziție”, Daniel Petric s-ar fi instalat în spatele oglinzilor, și-ar fi adus un împletitor de lemn de smochin sălbăticit ca să-i facă un jilt nou. Sau doar ar fi visat.

Simona Sora

PENTRU O NOUĂ LECTURĂ

Din antologia proletcultismului: cîntecul buletinului de vot
Ion BRAD

Buletinul de vot

Buletin de vot! Te țiu
Mîndru-n palmele-ncercate,
Pentru că mi-ești dat - o știu! -
Nu pe-o ploscă de rachiu,
Nu cu doi jandarmi la spate.
Nu mi te-a trimis cutare
Sîngeros boier - ci mie,
Clasa noastră muncitoare
Azi mi te-a trimis solie.
Bine știu: pe-acest pămînt
Mulți voinici a fost să cadă
Ca să pot acum să-ți cînt

Foaia albă de zăpadă.
Buletin de vot! Prin tine
Noi votăm urmașii lor.
Către zile mai senine
Ei ne-or fi conducători.
Știu: printr'însii mai departe
Vom răzbi în lupte grele.
Tu sentință ești, de moarte,
Dușmanilor țării mele!

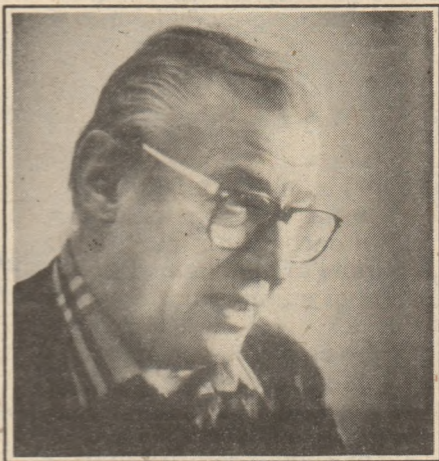
(Din volumul *Cu sufletul deschis*,
Editura de Stat pentru Literatură
și Artă, 1954, tiraj 6120 de
exemplare)

Există o criză a culturii?

- Există astăzi în România o criză a culturii?
- De ce natură (economică, socială, morală, estetică etc.) este această criză?
- Socotiți criza culturii legată exclusiv de condițiile tranziției?
- Ce efecte ale crizei actuale întrevedeți pentru cultura de mîine?
- Considerați necesară reaprecierea moștenirii culturale a epocii comuniste? Vedeți vreo legătură între această reapreciere și soluțiile crizei culturale în general?
- Puteți oferi sugestii cu privire la valoarea culturii din anii dictaturii? Care sînt operele valoroase? Ce criterii socotiți utile în aprecierea valorii lor?

Victor Rebengiuc:

«Am încercat să rămîn artist»

Fotografie de ION CHIBZI

MĂ SIMT onorat că îmi cereți părerea în legătură cu situația culturii în România și sînt suficient de modest ca să realizez că nu pot spune decît niște lucruri obișnuite, probabil, lucruri comune... Am să spun și eu ca toată lumea că dacă există o criză - pe care o resimțim acut cu toții - ea este, evident, și o criză a culturii. Baza ei ar putea fi economică, dar desigur e mai mult decît atît. Cultura se face cu bani - nici acesta nu-i un adevăr descoperit acum de mine! - și ea realmente nu poate exista fără bani. Disponibilitatea statului de a subvenționa cultura e oarecum limitată - puterile statului fiind mai generoase în alte domenii... și cultura se zbate în lipsuri, încercînd doar să supraviețuiască. Cu toții vorbim de legea sponsorizării, ne agățăm de ea ca de o ultimă șansă, dar eu nu-mi dau seama acum cît de mult ar putea ea rezolva din această criză financiară.

Latura economică este doar fața văzută a iceberg-ului. În profunzime, criza ține de morală, de mentalități, de niște „reflexe condiționate” pe care, dacă sîntem cinstiți cu noi înșine, trebuie să le recunoaștem, de multe ori, chiar în noi înșine. Șansa noastră, ca truditori în zona culturii este să riscăm, să ne aruncăm „în gol” să ne desprindem din această realitate cenușiu-mocirloasă.

Cultura noastră e chiar într-o situație mai rea decît după un război. Trecutul trebuie reanalizat din unicul punct de vedere posibil: al adevărului. Dacă mă gîndesc la teatru - la formulele pe care el le-a uzitat - teatrul-parabolă, un teatru al replicii cu dublu înțeles etc. - desigur, discuția devine mult mai amplă. Nu pot să mă raportează decît la o experiență personală. Am jucat rolul principal în *A treia țeară* de Marin Sorescu. Sub Ceaușescu găseam în replici, în text, suporturi pentru a-mi exprima o atitudine potrivnică puterii. Regăseam aceeași stare, aceeași așteptare, aceeași dorință și la public. Gîndeam împreună, încercînd

să fim solidari într-un protest tacit. După Revoluție, n-am mai putut juca personajul pentru că simțeam că dispăruse nevoia interioară de a accentua anumite replici și am simțit... oportunismul piesei. Vidată de duble înțelesuri, de „podoabe”, piesa apărea în toată goliiciunea ei. Vlad Țepeș era Ceaușescu (de altfel piesa de aceea fusese scrisă!), Marea Poartă era marea noastră prietenă de la Răsărit, iar conflictul devenea „lupta lui Ceaușescu pentru independență și pentru afirmarea ființei naționale”. Pur și simplu n-am mai putut spune replicile, puteți oare înțelege asta?!

Teatrul, folosit cu abilitate diabolică, a transformat istoria în propagandă. Tot teatrul zis istoric, scris în acești ultimi 50 de ani de comunism, trebuie reanalizat. El este un fals tocmai din punct de vedere istoric. O minciună. Practic erau transpuse în replici și situații articole de fond din *Scînteia* sau din nu știu ce document de partid. Mă întreb care poate fi valoarea estetică a acestor texte, piese de teatru, filme. Îmi amintesc că în *Buzduganul cu trei peceți* unde interpretam rolul lui Mihai Viteazul, eram tot o „personificare” a celui mai iubit. Grav este că de multe ori oportunismul devenise normă estetică. Indicațiile de regie se cantona în această zonă a totalului aleatoriu. Mi se spunea să fac într-un anume fel pentru că „șefului” așa i-ar plăcea să fie. Am refuzat asemenea „indicații”.

Am încercat să rămîn artist, să nu mă las transformat în „lăutar”.

Nu știu dacă pot spune că această criză este doar a tranziției. Ea își are rădăcinile în tot ceea ce am trăit noi în acești ultimi 50 de ani. A fost mai mult decît un război. Sînt însă optimist. Oamenii de cultură își caută nu atît un drum, cît instrumentele. Unii le-au găsit, alții le-au avut întotdeauna și destul de repede cred că vor putea depăși faza asta, să-i zicem de tranziție. Mă gîndesc la Pintilie, la Daneliuc. *Balanța* este elocventă. O operă remarcabilă. Ne aflăm însă într-o acută criză, în care valorile sînt amestecate, pentru că, iată, chiar Pintilie este acuzat. Sînt teribil de mîhnit de situația nedreaptă în care este implicat, de lăturile care sînt aruncate pe un om de o asemenea valoare și de o asemenea verticalitate, cum este Pintilie. El este un om - printre puțini! - care n-a acceptat compromisul niciodată în viața lui, fiind capabil să-și distrugă chiar opera decît să accepte un compromis. Acum, - și acesta este un argument pentru criza pe care o traversăm - Pintilie este confruntat cu niște lucruri nedemne. Protestez în modul cel mai vehement față de această încercare pe care nu am cuvinte să o calific. Pentru că Pintilie prin *Balanța*, își demonstrează încă o dată talentul, pentru că virulența artei lui este cea dintotdeauna, poate că, exact din cauza asta, el este atacat.

de Emil Brumaru

Mi-a fătat mîța-n ceaun

NU ȘTIU alții cum sînt, dar eu, cînd se lasă de sîmbătă seara, îmi așez cu sîrg nevasta și plozii pe lavița de scîndură tare, fără lăicer, să simtă și ei pînă în noadă că trăiesc un eveniment eminamente sublim, că nu-s drogați, că-s lucinzi. Și după ce le aplic cîte un pumn în moalele capului la fiecare, să se deștepte și să bage adînc în talamus și hipotalamus ce-o urma, te ascult cu evlavie, Bade! Și infinit mă zăpăcesc, mestecînd gumă de mămăligă sintetică, de tiriflească propovăduită. Căci Doamne!, Feți mei și Lelea mea, a venit Diavolul pe pămînt, da, a poposit Ucigă-l troaca în viața noastră și ne descompune scoarța minților c-o muzică „chirăitoare”; „muieri goale și împerecheri de bărbat și femeie” ni se arată în plină zi-muncă pe ecranul lui Antihrist!! Am îmbulinat-o, măi dragilor. E o spurcăciunărie pînă și în reclame de-ți vine să scuipi mucii pudici prin gaura pavilionului urechii și să fugi unde vezi cu nările nasului. De-o pildă, uite, aia de stă în genunchi și în coate, privindu-ne țință în globii turtiți de spaimă ai ochisorilor noștri de români, ce-i drept o clipă numa, da' veșnic vom clocoti în cazanul cu smoală a iadului de-acuma!! Te gîdilă o viață-n șiră, devii bestie la serviciu pipăind păcătos registrele. Lele, pune-ți sacoa în cap, toarnă-ți cenușă peste cosmeticele și blesteamă-ți trupul că e purtător de sîni și coapse fițite satanic prin tîrg. Pe mine, cel puțin, Bade Paul Everac, m-ai convins. Îmi retez organul rușinos cu toporișca și ți-l trimit ca să mă crezi! Că multă minciună e pe lumea asta. Iar Lelea mi-o duc la fierar, să-i croiască niște chiloți de tablă cu țepușe spre Europa! Și așa, încetul cu oțetul, ne vom purifica neamul. Sînt deznădăjduit. Mi-a fătat mîța-n ceaun și libarca-n polonic, audiindu-te, Bade-bădișor, de ipocreală!!!

Efectul crizei ar putea fi și această „culpabilizare” generală. Eu nu mă consider vinovat. Nu mă consider nici un disident, dar sînt un om care nu s-a supus. Chiar deloc. Această culpă generalizată este invocată numai de vinovați. Cred că nu poate exista decît o vină particulară, individuală. Eu nu mă pot băga într-un cazan în care să încăpem toți, în care să dăm în fierț fiecare cu vinile lui, ca să iasă albă și curată rufa.

Comunismul a fost adus în România de afară, a fost impus de tancurile sovietice, el nu are tradiție la noi. De asta cred că nu poate avea nici viitor. Dar trebuie analizat, nuanțat ce s-a întîmplat cu noi ca popor în această lungă perioadă. După război, eram destul de rușinați pentru că pornisem într-o parte și la un moment dat am trecut în partea cealaltă. A fost un complex de vinovăție pe care a trebuit să-l suportăm. Un complex de care au profitat cu nerușinare cei ce veniseră pe tancuri. Așa s-a născut la noi tragedia impunerii comunismului. Mă gîndesc la situația țărânimii de atunci, la secetă, la implantarea sovromurilor, la tot ce a urmat economic, războiului. Situația a fost exploatată diabolic și oamenii au căzut în capcana promisiunilor propagandistice. Așa am putut afla că radioul nu a fost inventat de Marconi ci de Popov, că telefonul nu este creația lui Bell, ci a nu știu cărui Topov, Sovoliov... Evident, numai la îndemnul partidului atotputernic! În această stare de anormalitate, oamenii de cultură au fost „curtați”, au fost atrași, dar cu alte mijloace, în aceeași capcană. Eu nu vreau să-i judec acum, nu pot da verdicte asupra niciui - dar sînt un om care crede că acea perioadă a începuturilor tragice trebuie reconsiderată, reanalizată. Rădăcinile crizei în care ne zbatem se află acolo. Nu trebuie să uităm nici contextul intelectual al Europei postbelice. Intelectualitatea franceză, cea italiană erau, în majoritate, de stînga. Aceste conexiuni trebuie neapărat făcute.

Am citit niște cuvîntări ale Luciei Sturdza Bulandra din epocă, nu știu cît credea ea din ce spunea, dar afirma niște lucruri bizare, anormale, precum sloganul „artă pentru popor”. Ea fusese directoare de trupă, se lovise de greutățile cotidiane legate de conducerea unui teatru, fusese nevoită să muncească din greu pentru tot ce avea, și iată, brusc, puterea îi oferea totul, de-a gata: avea asigurate salariile, posturile, putea să-și permită să cheltuiască oricît pentru montări, pentru un element de decor. Erau spectacole, precum *Don Carlos*, la care doar cortina costase 100.000 de lei, ceea ce era o nebunie, pe care directoarea de trupă, actrița Bulandra, nu și-ar fi putut-o permite nicidecum în alte condiții. Indiscutabil, oamenii de teatru au fost mințiți, ademeniți, pentru ca, nu după

multă vreme, noul stăpîn să pună cizma în prag și să-i oblige, după ce-i compromisesse, să fie obedienți. Nu pot face deci o ierarhizare a vinilor de la începutul perioadei comuniste sau din anii '80. Ceea ce n-am putut suporta a fost zelul lichelelor.

Comunismul nu se calchiază pe structura poporului român și, fiind conștient că este un corp străin, îmi era clar că acest rău, odată și odată va fi extirpat. Și eu am crezut ca mulți alții că Ceaușescu o să mă îngroape și pe mine și dacă nu el, familia lui, urmașii lui, dar n-am putut accepta oportunismul fugii după poziții, după putere. Acum află că toți tovarășii din conducere au suferit și ei, dar pentru a ajunge în primele rînduri, toți acești oameni au adus zelul lor, au venit cu idei, cu propuneri, au dat din coate. Trist este că oportunismul nu era caracteristic doar unor vîrfuri politice. Exista peste tot. Și, poate din cauza asta, revenirea la normal, ieșirea din criză, este dificilă. Îmi amintesc că am ascultat odată la Radio România, deși ascultam rar postul acesta, nu știu ce emisiune științifică. Primul vorbitor, după ce și-a exprimat un pertinent punct de vedere, a trebuit să încheie cu ceva legat de Ceaușescu, așa cum se obișnuia. Ei bine, următorul cercetător a vorbit invers, 90% despre savantă și 10% despre știință. Zelul era evident și omniprezent. Îi văd acum pe zeloșii de atunci cum își reintră în atribuții, încep din nou să-și folosească zelul... Tare mi-e teamă că vom înota într-un zel... de n-o să ne mai vedem din ell!

Criza morală e determinată de disperarea zilnică, de grava sărăcie a oamenilor. Ca și după război, lipsurile îi fac mai ușor de manipulat și, în ultimă instanță, mai ușor de cumpărat. Probabil că la noi, la români, lucrurile vor merge mai greu spre bine - acum este însă momentul cel mai acut al crizei - pentru că văd că partidul care a cîștigat alegerile cu cea imensă de mică majoritate, împinzește toate structurile de stat și de administrație cu oamenii lui.

Și dacă sînt totuși optimist în ceea ce privește ieșirea noastră din criza pe care o traversăm, este poate și pentru că, văzînd studenții, trăind printre ei, îi simt curați, deschiși, apți să înțeleagă și să impună ceea ce e nou. În final, sînt sigur, ei ne vor scoate din criză, ei vor determina generația zeloșilor sau a rezeloșilor să dispară.

În România nu cred că avem de-a face cu niște oameni care apără o ideologie, ci cu niște oameni care își apără strict niște poziții, niște privilegii. Sigur, ei nu vor pleca ușor din locurile pe care le ocupă. Spiritul nostru, realitatea din Europa, scena politică internațională îi arată în viitor ca pe niște învinși.

A consemnat
Oana Serafim

Dan STANCIU

Antitristul

Et puis - quoi après?? Nous allons rire, n'est-ce pas?

Jacques Vaché - *Lettres de guerre*

1

Eram în legitim atac (spun martorii oraculari)

Aveam în gură o garoață-crin și-l ascultam cu limba melodia intens decolorată Am tras de cer: perechea născătoare de sfere s-a clintit ușor pe vest Bărbatul și-a scos laba piciorului din nori și a frecat-o de un pisc (pe care vremea se mai îndreptase) femeia a gemut în vis apoi a reintrat în unduirile sale automate Deasupra lor (pe un platou fabricat din limite) cel ce păstra un fel de echilibru între tot și lume s-a înclinat pe spate și a primit pe frunte tăietura de închidere

Gropile de acolo erau pline cu aparate și instalații (care de la un timp rîdeau - se vorbea că n-ar mai fi nimic de atins) Mi-am consultat ceasul bilingv: *e noapte* am constatat *Trebuie să apar*

2

Am apărut cum m-a făcut mama: îmbrăcat într-un trening negru și încălțat cu niște ghete luminoase rupte Aveam în mînă un toiag de speolog platonician

Cei adunați în jurul focului m-au invitat să stau cu ei *Te-ai ivit la țanc* a zis una *Tocmai ne numără*

Într-adevăr numărătoarea începuse prin lovirea fiecăruia cu un mic fulger cu un mic bici electric care te desprindea de sol te ridica în aer și te ținea o fracțiune de secundă într-un rîu nevăzut în apa definitorie a unui Deslușitor de Înrudiri și Înșușiri Eram al șaptelea *Ești șapte* mi-a șoptit aceeași persoană *te pot completa*

Ne-am completat pînă la zece S-ar cuveni să trec de asta și trec la altceva la clipa cînd un pas decis m-a dus dincolo

3

(N-aș dori să creadă careva că umblu creanga pe un teren divin unde aleșii au putrezit de mult în scaunele lor de abur iar legea s-a dezarticulat Cum alții își ațintesc ochiul scurt doar înainte m-am gîndit s-arunc o privire și lateral dedesubt: stratul acela are sub el cîteva straturi mai greu aflabile)

Între primul copac și următorul se întindea o pace subțire Vaga ei netezime era ca o pătrundere într-un solvent viu

Împrejur pulsau titluri aprinse (de unul mi-aduc aminte: „CÎRPA LEBEDEI”) Le-am dat curs adică am descuiat cu ele cețurile am dezrobit puntea inelul și scara (închise înăuntru) am spulberat echivocul nou și ecoul vechi Așa am ajuns la ce va dura

Era într-o vineri după act

4

Iar strălucirea se împotmoliase Un cartier de erudiți și de pipăitori ai tainei murea se depopula Era acoperit cu excremente de albine aduse de ciclonul Dumitru Oamenii își luau familiile (și cartea iubită) se agregau în grupuri animate de același mort scui-pau în drum pe ușa moașei care-i ajutase la venire și plecau în casele lor se instala deîndată sarcoptul

Au belit elita mi-a spus un bătrîn elev *Le-au dat una-n cap de i-a apucat jalea și gata*

(Consemna o durere Ale cărei margini se întâlneau cu mișcarea de sufocare a simpatiei într-o rațiune pustie)

Rugasem ca Învelișul să fie urcat pe un bloc și lăsat în bătaia undelor dar a fost inutil Deja se trezeau corbii Abandonau cu miile gheața și ne încercuiau

Încetase așteptarea

5

Dar înainte de asta a existat un răgaz pe care l-aș numi sublim O veselie frenetică a retezat neliniștea a curmat aprehensiunile și a biruit pe ocolite anestezicul Ca în cultul cargoului a avut loc o abatere a oglinzii: un snop de energii purtate la paroxism și foarte averse a supt substanța unui identic stins și a configurat ceva de preț

Aici acționa sîta-burete Cîteva cumpene dintre cele calde se aplecau într-un dans dement căutînd hangul Osia Carului Mare s-a frînt cînd se porni Fecioara să zbiere *Ah! Ți-ai schimbat chipul!*

Vai! Fața ta e un cîmpl!

Lacrimile tale un plug... Te admit! (dar a cusut-o iute Arcturus cu fir de aracet și cu săgeata Săgetătorului / Apoi Pleiadele au uns-o cu mierea a două generații de stupi)

Largi deriziuni erau așezate la centru (unde cine știa ce e cu el - și ce rost are ura - putea fi vulcan

Erupînd) Se corectau diguri Dune de gaz erau pictate în culoarea echerului

Alt hambar ne ferea de arida umiditate Și asimilam bine bezna

6

Inițial protectorii (cei opt sau nouă care mai aveau vaca pe rod) au vrut să amîne predarea codurilor transgresatoare către noii activați Voiau să evite astfel un clivaj prea brutal în sînul gîntei Îi speria uzarea de timpurii a plasei de relații extrem de eterice și anevoie hrănite dintre membrii Cordului dacă s-ar fi anulat peste noapte un ciclu cît de cît cîștigat Cursese prea mult scrum pentru ca ei să poată arbora un vid nedemn

Sarea s-a terminat - spuneau Nu vom iniția pe nimeni pînă cînd nu se întrevede un haos calm Pînă ce puii singurei fraze pe care am sădit-o nu vor zbura pe harta acestui praf

Însă n-a mers mașina cum sperau Un tip cuminte le-a crăpat emblema cu un argument de încrezător; iar ei (stopați pe propria lor cale) s-au ghemuit într-o tradiție de sacade atenuate (unde au și urzit un sfîrșit) cedînd maneta

7

Atunci crengile arborilor mentali au ninjaculat

Aurul canibal s-a înfășurat pe trunchiurile adineauri gemene a smuls din plepturi plămîinii ce încă mai murmurau *te respir* și i-a distrus a șters mizeria de la orizont cu ei Securea s-a despicat de-a latul Au coborît din trenuri și din limuzine Mercedes Apostolorum spahiii latini Înarmați cu iatagane de latex și pistoale Mickey Mauser Bustul președintelui și al premierului modelate din ketchup au fost fixate la intrarea într-un closet-ateneu O ștea (a cîta care se scula din bolți și încerca să creeze iris?) a lucit puțin - cît ai împături un oraș sau un lac - și a apus supurînd

Era frumos

(Știi cum pocneau rulmenții pe saltele și ce viteze nemaiaținse cuprindeau strada?)

Mlaștina jubila Suita viețuitoarelor presate între felii de calcar sporise cu o specie în sinea mea cîntam le-am zis *Prieteni*

Castrați-vă calmul

La o aniversară

JOI 18 martie se împlinesc 31 de ani de când am publicat în *Contemporanul* prima cronică literară. *Contemporanul* apărea, cum se știe, vinerea. Era, așadar, într-o vineri de pe la mijlocul lunii martie a anului 1962. Soarele nu răsărise, era frig și eu pindeam pe la ora 6 dimineața deschiderea chioșcului de ziare de lângă Hala Traian, la doi pași de alea Parfumului unde locuiam în gazdă, ca să cumpăr *Contemporanul*. Mă aflam în vacanța care despărțea ultima sesiune ordinară de examene din facultate de examenul de licență (sau de diplomă, în terminologia vremii). Cu puțin timp înainte, dădusem cu George Ivașcu, șeful catedrei de istoria literaturii și redactorul șef al celei mai importante publicații culturale din țară, examenul de literatură română contemporană. Cursul îl frecventasem sporadic. Îmi amintesc doar de lecția despre *Mitrea Cocor*. Profesorul nu mă cunoștea. La proba scrisă, tema a fost extrem de dificilă: poezia actuală. Am schițat un tablou al principalelor tendințe, ilustrându-le cu titlurile pe care le știam. La oral, G. Ivașcu s-a mulțumit să vadă dacă am cunoștință de primul dintre cele trei subiecte de pe bilet, așa că n-a apucat să descopere că era și singurul în legătură cu care puteam să răspund satisfăcător. Mi-a lăudat lucrarea scrisă și m-a invitat să trec pe la „gazetă”. „Pe la *Gazeta literară*?”, am întrebat eu fisticit, fără să-mi dau seama de gafă. Era revista rivală. „Nu, domnule, pe la *Contemporanul*”, m-a pus G. Ivașcu la punct pe obișnuitul lui ton ferm, dar nu jignitor. Am lăsat să treacă sesiunea și m-am dus la Casa Scînteii, unde era redacția. G. Ivașcu m-a primit în biroul lui, l-a chemat pe Eugen Luca, redactorul de specialitate, și m-a întrebat dacă nu doresc să scriu articole de critică. „Scriu proză”, am îngăimat. Îi aud și acum răspunsul: „Dumneata trebuie să scrii critică”.

Mi-a pus în brațe trei cărți și, fără nici o explicație, m-a expedit. Eugen Luca m-a luat în biroul lui și a început să-mi spună ce trebuie să fac. Eram atît de surprins, încît n-am reținut nici un cuvînt din discursul întrucîtva greoi și întortocheat al celui om de treabă, cu care m-am înțeles apoi foarte bine, întîlnindu-ne săptămînal, pînă cînd, ani buni după aceea, am aflat că emigrase în Israel. Așa că m-am pomenit acasă fără să am nici cea mai mică idee despre ce trebuia să fac: cîte pagini să scriu, în cît timp, despre una sau despre toate cărțile care mă priveau parcă batjocorîtor de pe masă unde le rînduisem.

A doua zi m-am suit în tren și am plecat la Sibiu, unde am rămas trei săptămîni. Am lucrat zilnic, ore în șir, reușind în cele din urmă să scriu prima mea cronică literară. Ușurat, ca o găină care dăduse drumul oului îndelung pregătît, m-am prezentat la G. Ivașcu. Eram convins că o să primesc felicitări, dar m-am trezit certat: „Dumneata crezi că eu pot să aștept o lună ca să te produci?” Și a fluturat manuscrisul ca și cum ar fi fost o nimica toată. Manuscrisul la care eu tridisem ca un pâlmaș zile după zile, de dimineața pînă seara! L-a expedit la dactilografă și a pus capăt discuției. Eugen Luca mi-a mărturisit a doua zi, cu o voce confidențială, că *va apărea în numărul din 18 martie...*

A apărut, pe pagina a treia, pe care am citit-o de atîtea ori că ajunsesem s-o învăț pe de rost. Să văd dacă o mai țin minte și după 31 de ani: articolul se intitula *Trei poeți* și era publicat pe mijlocul paginii, jos, încadrat de *Cronica optimistului* a lui G. Călinescu (despre poezia lui Florin Mugur) și de un articol al lui Al. Pîru. S-ar putea să greșesc, dar n-am de gînd să-mi controlez memoria, care oricum se întuneacă fiind vorba de săptămînilor de după debut. Nu țin minte întîlnirile

următoare cu G. Ivașcu (sau poate cu Eugen Luca). Nici în ce împrejurări am ajuns să scriu săptămînal. Nu știu de cînd am devenit titularul rubricii de cronică literară. Ar trebui să consult colecția revistei, dar îmi lipsește orice tragere de inimă. Am făcut odată eroarea de a-mi reciti cîteva din cele mai vechi cronici și mi s-au părut atît de puerile că mi s-au aprins urechile de rușine. Nici un titlu de carte nu-mi revine în minte. Abia cu privire la iunie 1962, deci după 12 sau 13 săptămîni, în care am fost prezent destul de regulat în pagina a treia a *Contemporanului*, memoria mea se limpezește: am publicat o cronică despre două culegeri de povestiri ale lui Radu Cosașu și Nicolae Țic pe care am intitulat-o *Viziunea reportericească*. A ieșit un întreg scandal. Cronică mea *condamna*, pe un ton vehement (altul n-aveam la vîrsta aceea, cînd îmi dispăcea o carte), proza care rămînea reportaj, neaccedînd la condiția ficțiunii artistice. Expresia din titlu a făcut vîlvă. Dar și problema ridicată de mine. Mi-a replicat Cosașu în *Gazeta literară*. Mi-a luat apărarea Matei Călinescu (actualul profesor de la Indiana University din Bloomington, al cărui interviu a apărut în numărul de săptămîna trecută al *României literare*), lansînd și el o formulă, cu care m-am tot întîlnit în articolele confrăților pînă cînd am încăruntit: tînrul și talentatul critic. Mi se pare că destul de nedreptul articol de care e vorba a însemnat începutul consacrării mele ca cronicar literar. De atunci încoace lumea a părut a se fi obișnuit că la cronică literară a *Contemporanului* semnează săptămînal tînrul și talentatul N. Manolescu.

Acum, după trei decenii, în care m-am ținut de această meserie cu oarecare tenacitate (singura întrerupere a fost, dacă exceptăm lacune de unul ori două numere, aceea din

1992), pot recunoaște fără fașoane că eram, într-adevăr tînr (înfiorător de tînr!), dar că talentul rămînea abia să fie probat. Mă refer la talentul critic în sens strict, la expresivitate. Claudiu Constantinescu scrie cu mult mai bine la vîrsta pe care o aveam eu acum 31 de ani. Nu urmăresc să-l complimentez pe tînrul și talentatul meu companion de pagină. Constat pur și simplu o evidență. Cum se explică, în acest caz, „succesul” relativ rapid pe care l-am avut ca cronicar literar? Ce anume m-a impus printre criticii generației mele în această calitate? Chestiune de receptare, aș spune. Încerc să fiu obiectiv, ca și cum aș vorbi despre altul. Probabil faptul că intuiția m-a condus de la început spre ceea ce *face* pe cronicar, distingîndu-l de critic, de eseist, de istoricul literar; cronicarul e omul atitudinii ferme, receptată imediat ca atare; el n-are mijlocul să convingă prin demonstrație, e silit să fie convingător prin simpla afirmație ori negație; nu e subtil, e direct; nu e rafinat, e tranșant; lumea îi așteaptă aprecierile, nu comentariile. Și încă un lucru: cronică literară adaugă criticii o foarte perceptibilă dimensiune temporală. Cronicarul e criticul sub regimul acut al duratei. Există critici care au scris o singură carte. Cronică prespune să fii prezent la post ani și ani. Paradoxul cronicarului este să înfrunte timpul cu articolele sale efemere. În fine, criticul e o personalitate. Cronicarul e o instituție. Cu asta am spus totul. Am fost, vreme de trei decenii, martor și scrib. Cronică literară este umbra literaturii unei epoci și, în condițiile de la noi, ale unei lumi. Fac aceste aprecieri fără orgoliu, căci n-am sentimentul că mă refer la mine. Pe mine mă veți găsi în această pagină peste o săptămîină. *A bon entendeur, salut!*

... și Claudiu CONSTANTINESCU

Roata dințată

MĂ ÎNTREB dacă nu cumva cronică literară ar putea remedia scăderea de astăzi a interesului pentru literatură, în general, și pentru cartea de critică. Ea este oricum cea mai apropiată de exercițiul trăirii în prezent și, în plus, o creatoare de imagine în care actualitatea literară are șansa de a se vedea măcar incitant. Nu este vorba de o transformare a cronicii literare în promisiunea tipică reclamei, sau de exagerări zgomotoase, vecine cu trutarea idilică a actualității. De altfel idilismul nici nu este interesant, cum nu este cîtuși de puțin convingător. La altceva mă gîndeam, și anume la posibilitatea de a revigora cumva demersul critic, pentru că se întîmplă adeseori ca exegeza să piardă pe drum dinamismul, lungi și cuminți descriptivisme să paralizeze nervul speculativ, prognoze valorice să fie crispate sau conciliante etc. Astăzi mi se pare mai indicată ca ori cînd orice strategie energizantă ce s-ar adăuga pertinentei observațiilor critice. Arsenalul captivantului tre-

buie scos la manevre, cu tehnicile sale de eficacitate în însuflețirea ideilor. Ca să poți pune din nou pariul unei trăiri în interiorul literaturii, rigoarea argumentărilor nu e suficientă, ci trebuie dublată de un „ce” viu, spontan, proaspăt, altul de la o carte la alta, experimental aproape. Aceasta mi se pare și dualitatea esențială a cronicii literare: ea pune un pariu donquijotesco pe care încearcă să îl cîștige în manieră donjuanistă.

Statutul cronicii literare are apoi încă un lucru aparte, pentru că pînă să își argumenteze necesitatea sau viabilitatea, cronică literară trebuie să aibă deja frecvență. În privința sa, discuția despre existență sare direct la una despre persistență, căci practic, în preliminarii, cronicii literare i se impun cu precădere aceste două condiții, așa zicînd administrative: să fie promptă și ritmică. Trebuie să recunosc că de la cele două imperative pot fi speculate o mulțime de alte trăsături. La o adică, ne putem și juca.

Un spirit ironic ar remarca, de pildă, că promptitudinea și ritmici-

tatea în acțiune dau și o mică sugestie erotică, uneori parcă nu tocmai de neglijat, atîta vreme cît și iubirea de cărți care stă în subtextul oricărui act critic are mai degrabă tensiune pasională decît dulceață sentimentală. Pentru un spirit ludic sau imaginativ, promptitudinea plus ritmicitatea cronicii literare i-ar putea conferi acesteia o sumedenie de imagini simbolice: ca metronom, picătură chinezească, inimă, pieptene, roată dințată. Chiar și în jocul acesta cu embleme ar putea fi găsit totuși ceva serios și actual. Orîcît ar părea de ciudat, eu cred că se poate chiar alege o imagine optimă din seria pomenită mai înainte. Înțeleg de pildă utilitatea maximă a cronicii literare, în măsura în care ea ar intra pe de-a-ntregul în simbolul roții dințate. Numai obiectele de felul acesteia au un fel de funcționalitate duală, cu totul „neorgolioasă”. O roată dințată este importantă și pentru materialitatea dinților săi, dar și pentru spațiile libere, pentru gurile dintre ei, pentru ceea ce lasă sau chiar invită să fie completat. Cronicarul literar cred că trebuie să aibă conștiința substanțialității propriilor cronici, dar și conștiința „gurilor” dintre acestea, „goluri” în care să fie așteptate cronicele altora, dinții unei alte (sau altor) roți dințate. Angrenajele acestea mecanice care s-ar naște sînt tot una cu

un multi-dialog al cronicilor. Cronică literară ar trebui să intre într-un sistem al schimbului de replici, cu cît mai larg, cu atît mai eficace în revitalizarea interesului și încrederii în existența literaturii.

S-ar cuveni menționat acum și un al treilea aspect, legat de data aceasta de poziția în cumpănă a cititorului față de cronică literară. Pe de o parte e normal să crezi într-o lipsă de interes pentru lectura criticii de revistă, atîta vreme cît interesul pentru ficțiunea literară a scăzut atît de sever. Pe de altă parte totuși, vechiul apetit pentru ficțiunea literară nu a fost înlocuit de apetitul documentar, ci de cel pentru comentariu. Gustului pentru ficțiunea literară i s-a substituit gustul pentru ficțiunile explicative, pentru scenarii. Important este, însă, că acest apetit pentru interpretare vine mai degrabă din frica înșelării, dintr-o teamă a pățitului, din circumspecție. Cronică literară ar avea în acest context o șansă de recîștigare a interesului cititorilor: ea este tot o interpretare, tot un comentariu, pornit însă nu din circumspecție ci, din contră, deconstrucție, mefiență pînă la gradul unei înțelegeri dezinhibate. Într-un fel, cronică literară este un exercițiu de încredere care ar putea deveni și tonic.

NEW AGE - o carte necesară intelectualului de azi

REGRETATULUI profesor timișorean Bruno Würtz, autorul cărților *Problematika omului în filosofia lui Karl Jaspers*¹⁾, *Filosofia anticipării*²⁾, *Confruntări contemporane pe tema viitorului*³⁾, i-a apărut postum și un studiu de peste 280 de pagini intitulat *New Age. Paradigma holistă sau Revrăjirea Vărsătorului*.⁴⁾

Drept moto, autorul a selectat un pasaj din cartea lui Vasile Tonoiu *Ontologii arhaice în actualitate*⁵⁾. Îl reproducem: „A murit lumea finalizată, statică și armonioasă pe care a distrus-o revoluția copernicană (sic). Dar a murit și lumea tăcută și monotonă, „dezvrăjită” și „banalizată” a științei clasice. Se conturează, în schimb, liniile de forță ale unui climat cultural în care o „nouă alianță” să fie cu putință.”⁶⁾

Obiectivul declarat al autorului este „de a furniza date despre viitor, informații despre un domeniu încă neconstituit și fără sfârșit (...)”⁷⁾. Stilul dens - cel informativ-descriptiv - impune o lectură cu creionul și, eventual, caietul de însemnări alături, trimiterile fiind numeroase (peste 200 de note finale), iar terminologia - de ultimă oră (hologramă/hologramare, holism/holistică, coex, bootstrap, rețea, psihologie transpersonală ș.a.m.d.). Într-o anexă (pp. 264-273) sînt structurate într-un *Glossarium* 22 de concepte, iar în alte două (pp. 254-264) sînt enumerate selectiv 68 de titluri de periodice New Age și 153 de adrese de instituții (școli, grupări, cercuri etc.) de filiație germano-americană.

Sumarul, divizat în două mari capitole (*New Age sau Conspirația Vărsătorului* și *Filosofia transformării sau dimensiunea transpersonală a mișcării New Age*), propune titluri care mai de care mai incitante: *Năvodul conspirației*; *Organizații, instituții, rețele și adrese*; *Arhetipuri și simboluri*; *Arca, mistria sau utopia Casei Comune a unității globale*; *Brahma*; *Fizicienii și „psihicienii” etc.*

Sînt citați oameni de știință (fizicieni, biologi, chimiști, matematicieni, psihologi, medici, sociologi) și filosofi - mulți dintre ei laureați ai Premiului Nobel -, precum: Ilya Prigogine, Gert Geisler, Hans Jürgen Ruppert, George Trevelyan, Herbert M. McLuhan, J.F. Blumrich, Lothar Gassmann, Jürgen Tibusek, David Spangler, Constance Cunbey, Fritjof Capra, Marilyn Ferguson, Klaus Berger, Norbert

Homuth, Lutz von Padberg, Thomas Kuhn, Karl Pribram, David Bohm, Geoffrey Chew, Ananda Coomaraswamy, Stanislav Grof ș.a. Impresionanta desfășurare de nume și concepții ia cu asalt pe cititori, cei neavizați trebuind să abandoneze curînd lectura, în timp ce pentru scrutații Marilor Adevăruri volumul constituie o comoră sistematizată de date, un fertil prilej de confirmare a roadelor (parțial) pîrguite proprii și mai cu seamă un imbold puternic de a continua.

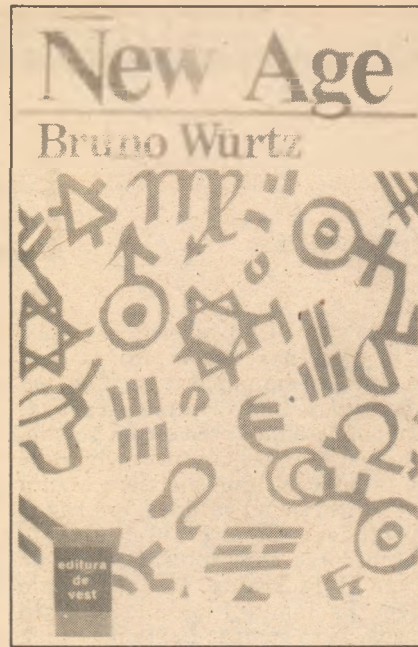
N-am optat pentru un comentariu și nici pentru o prezentare amănunțită a acestei cărți de referință în peisajul politic al aparițiilor editoriale românești; pe de o parte pentru că, oricît de generoasă ar fi revista ce ne găzduiește rîndurile de față, spațiul s-ar fi vădit, în cele din urmă, tot insuficient, dată fiind multitudinea și complexitatea ideilor preluate-prelucrate de Bruno Würtz; pe de altă parte, pentru că „un colectiv de tineri preocupați de fenomenul spiritual contemporan (sic), coordonat de Alexandru Vladimir” a publicat deja o *Încercare de sinteză - studiu critic asupra lucrării profesorului Bruno Würtz „Paradigma viitorului”, datată 3.11.-3.12.1991 și dedicată „domnului profesor Petre Țuțea”*. Ne vom permite însă cîteva precizări necesare.

Curentul sau mișcarea New Age (= Noua Eră) înglobează astăzi un număr mare de teorii și metode, asiatice și vest-europene, folosind pentru realitate atribuitele „vibratorie” sau „holistice”, pentru a înlocui depășite modele mecaniciste cartezian-newtoniene. Ca deschizători de drumuri pot fi considerați Pierre Teilhard de Chardin, care a încercat o sinteză a științelor naturii cu religia; Max Planck, creatorul mecanicii cuantice; Werner Heisenberg, cu a sa relație de incertitudine și Albert Einstein, părintele teoriei relativității. Elevul acestuia din urmă, David Bohm, în relații cu J. Krishnamurti, a elaborat teoria holonomică și modelul holografic (holomovement) care, la rîndu-le, au influențat decisiv pe Fritjof Capra, profesor de fizică, din 1983, la Berkeley, S.U.A. Studiind raportul fizică nucleară - filosofie, F. Capra s-a apropiat de muzică și de gîndirea hindusă, elaborînd „diagnosticul lumii actuale” pe care Bruno Würtz îl rezumă astfel: „cauza crizelor de fundamente este prăbușirea

concepției dominante despre lume; necesitatea răsturnării polarităților valorice în vederea constituirii unei noi viziuni despre realitate. Sensul schimbării trebuie să fie de la mecanism spre ecologism, de la parțialitate și unilateralitate superficială spre totalitate și profunzimea spiritală holistică”⁸⁾. La apelul solid argumentat al savantului american de schimbare radicală a comportamentului uman au răspuns, prin cercetările și propriile rezultate, mulți oameni de știință, care au nuanțat și completat noua paradigmă. Enumerăm pe cîteva dintre aceștia: Arnold Graf Keyserling, reprezentantul psihologiei transpersonale; Karl H. Pribram, autorul teoriei holografice, fost colaborator al lui David Bohm; Rupert Sheldrake, studios cercetător al creșterii și îmbătrînirii plantelor, care a ajuns la formularea teoriei cîmpurilor morfogenetice ș.a.

Dar domeniul vast al aridelor științe așa-zis exacte nu constituie decât o parte din icebergul care ni se pare a fi mișcarea New Age.

Alături de muzică (de fapt, new-age-știință vorbesc de lumea sunetelor, subsumată „paradigmei vibratorii”; în limbaj biblic - CUVINTUL), literatura, continuatoare a miturilor, legendelor și basnelor, e integrată și ea noii viziuni. Nume sonore de scriitori, de la J.-J. Rousseau la Aldous Huxley, sînt adesea citate în lucrări new age. De numele lui Arthur Schopenhauer, cel ce l-a înfruntat și pe Mihai Eminescu, se leagă conceptul new-age-ist „dezindividualitate ecologistă”. Mituri străvechi sînt repuse în circulație. Astfel, mitul androginului e reluat din perspectiva feminismului militant, iar Gaia antichității grecești (sinonimă, se pare, zeității egiptene Geb) e reînviată în „teoria Gaia” ce vizează o „re-eroticizare a lumii”: Pămîntul e o ființă vie, numit de specialiști „ecosistem terestru”, la F. Capra vădînd „particularitatea zoomorfă a ubicuității viului”, ceea ce vrea să însemne că „Orice individualitate e, la rîndu ei, un sistem, iar orice sistem este, în ultimă instanță, o individualitate”. Mai simplu: întreaga biosferă este concomitent o individualitate vie. Ea reglează și controlează compoziția chimică a atmosferei, temperatura suprafeței globului, salinitatea apei oceanelor, prezența elementelor rare în organisme plantelor și /ale/ animalelor - toate

aceste fenomene fiind inteligibile numai dacă planeta e privită ca un singur și unic organism viu”⁹⁾.

E probabil că amatorii de literatură science-fiction, lecturînd cartea lui Bruno Würtz, vor jubila primii. Ni se pare însă că e justificat un mult mai larg interes pentru universul cuprins în această lucrare neobisnuită, sintetizînd acumulări de o viață ale unui profesor timișorean care, aflăm din citata contribuție critică de sub coordonarea lui Alexandru Vladimir, „își accelerase ritmul de muncă în ultimele luni de viață, lucrînd (...) 16 ore pe zi (...)”, decesul survenind „exact în momentul în care își începuse popularizarea” cărții. Citînd-o, facem un pas în întîmpinarea „viitorului *homo noeticus*”¹⁰⁾ /apărut/ ca efort conștient și concomitent ca rezultat spontan, produs de situația istorică. El este nu atît un rezultat al evoluției biologice, cît o reacție implozivă, în lanț, sub presiunea diverșilor factori exteriori și interiori, mai ales interiori, pentru că „interior” nu înseamnă aici numai întrovertire, reculegere de sine ecologică, ci mai ales revelație pancosmică a dimensiunii transmateriale, spirituale a ființei, înseamnă acces la „ordinea înfășurată” a cosmosului¹¹⁾.

Mihai Floarea

1. Editura „Facla”, Timișoara, 1976.
2. Vol. I-III, Tipografia Universității, Timișoara, 1987-1988.
3. Editura „Facla”, Timișoara, 1990.
4. Editura de Vest, Timișoara, 1992; redactor: Iosif Iovănescu, tehnoredactor: Dan Pampu, coperta: Camil Tulcan.
5. Editura Științifică, București, 1989, p.415
6. Bruno Würtz, *New Age...*, p.7
7. Ibid., p. 8.
8. Ibid., p. 55.
9. Ibid., p. 163.
10. Personal, semnatarul acestor rînduri are argumente suficiente pentru a vorbi de *homo religiosus* ca individ al viitorului. Dar despre aceasta, într-un alt context.
11. Bruno Würtz, op. cit., pp. 212-213.

Scriitorul conjunctural

S-AU SCRIS, în ultimii patruzeci de ani, numeroase texte închinare partidului, conducătorului iubit, soției conducătorului iubit, „țării” (înțeleasă tot... partinic), „eroilor neamului”, „marilor bărbați ai țării” (priviți însă doar ca modești predecesori ai „bărbatului între bărbați”), „epocii de aur”, diverselor congrese etc. Acestea au fost denumite (oficial?) „texte de conjunctură”, „poezii ocazionale” sau altcumva, mai mult sau mai puțin eufemistic. Autorii lor nu pot fi considerați scriitori. Lucrurile par, deci, clare și simple în astfel de situații.

Mai există însă o seamă de autori care nu și-au manifestat de-a valma, liric și rîmat iubirea nețărmurită față de partid și față de conducătorul său, n-au versificat la date fixe. Ei își spun scriitori și se cred îndreptățiți s-o facă, atîta timp cît există și oameni care îi

cred; sînt senini, au conștiința împăcată (pentru că n-au participat la cultul personalității), continuă să scrie prin gazete („de stînga”, căci au făcut totul din convingere, au fost mereu niște idealisti ai materialismului dialectic), publică și volume, în editurile proprii sau ale amicilor. Apar și la televizor. Discursul lor e preponderent moralizator, temele sînt luate mai ales din două domenii: „istoria” și „viața omului obișnuit”. Tonul e, vezi bine, „filozofic” (filozofard?), undeva între strămoșeasca înțelepciune populară și plînsul pe umărul amicului, la un pahar sau pe o bancă-n Cîșmigiu, la soare, cînd se trage linie și se conchide aburit: „vezi tu cum e viața asta...”. Au scris, e drept, despre fabrici și uzine, dar ținta lor era sufletul, conștiința. Psihologia. Ca și acum. Ca și la alții. (Nu?) Pe ici, pe colo, metaforizează; nu mult, atît cît trebuie ca să prindă și la

elevule de-a XI-a, și la contabilă de 45 de ani. De obicei, chiar titlurile sînt metaforice și, evident, sînt înțelese de-abia după lectura textului (aici fiind și clou-ul, arta, meșteșugul, efectul, intenția, mî-nțelegi, talentul, fluturile realității pe lampa ficțiunii, ștafeta nevăzută a retoricii). Textele lor - subintitulate romane, nuvele, piese de teatru - pot fi grupate sub genericul „pledoarii”; căci sînt, spuneam, moralizări cu acce-n regulă și au pe lîngă noi o misiune: să arate că, să demonstreze cum, să evidențieze pe, să pună în valoare un, să reliefeze niște, să atragă atenția asupra, în sfîrșit, să educe. Să-i dea publicului extemporal și să-l lase, monșor, repetent și anul acesta („Păi dacă n-a-nțeles mesajul...”). Și tocmai aici apare problema: ascunși o vreme la adăpostul vlvei care s-a făcut în jurul „omagiatorilor de profesie”, ei, care-au știut, în trecut, și ce să spună, dar și cînd să se abțină, apar acum ca nepătați și pot veni să dea cu tifla criticii literare că n-are a găsi în bibliografia lor completă nici numele „lui”, nici numele „ei”. Quod erat demonstrandum: ei n-au scris „versuri ocazionale”, sînt curați, îi rămîne publicului să-i judece și...

Nu cred că asemenea indivizi și-au

pus vreodată problema că într-o lume normală n-ar fi putut uzurpa niciodată titlul de scriitor. Axați pe o morală simplistă, de un maniheism primitiv mimînd „investigația socială” și „analiza psihologică”, încercînd să înșăileze „oameni obișnuiți” cu un aer firesc-paternalist de „învățători ai maseilor”, făcînd politica partidului nu agresiv, pe bază de lozinci, ci insidios, cu picătura, ei sînt produsele „rafinatelor” ale comunismului. Nu textele lor sînt „de conjunctură”, ci ei înșiși, de la primul pînă la ultimul strop de cerneală, de la primul pînă la ultimul „gînd”. Mulți îi califică, grăbit, drept mediocri, ceea ce e inexact, atîta timp cît nu se poate dovedi prin ce pot fi ei considerați scriitori, care e urma de literatură din textele lor. Și totuși, odată calitatea dobîndită și validată în plan social, ei rămîn în continuare în imaginea publică purtători ai unei etichete care nu acoperă nimic și care n-ar fi putut exista, evident, în altă conjunctură.

Mircea Vasilescu

P.S. De la o vreme mă urmărește-un gînd: oare de ce A. Toma a fost uitat ca scriitor, iar Paul Everac, nu?

Riscurile transgresării

PUNCTATĂ de crize, întreruperi și reveniri, redactarea *Memoriilor* ocupă ultimele două decenii din viața lui Eliade. Ținând cont că materialul documentar figurează în *Jurnal*, selecția operată în *Memorii* nu este doar un rezumat inteligibil ci, fără îndoială, un efort de sinteză și interpretare (Eliade considera această carte „singura care trebuie cu orice preț scrisă”). Fapt semnificativ, proiectul autobiografic nu apare din primul moment; el își face loc treptat, pornind de la întrebarea formulată de Virgil Ierunca - „în ce măsură îndeletnicirile științifice și filozofice pot coexista cu creația literară, în ce măsură o sporesc sau o sacrifică” - la care Eliade încearcă să răspundă într-un *Fragment autobiografic* din 1953 (vezi *Anexe* la vol.II). Alternativa sugerată problematizează teza unității operei lui Eliade, devenită un simplu reflex al exegezei. Ea arată că o asemenea unitate nu poate fi concepută strict tematic, ignorându-se eterogenitatea literarului și teoreticului ca *discursuri*.

Sfera întrebării acoperă întreaga istorie de autor a lui Eliade: „Ceea ce știu este că de la început am scris și una și alta”... După ce subliniază că opera sa ne-literară se vrea filozofică mai degrabă decât științifică, și după ce amintește că opțiunea pentru literatură sau filozofie în cursul anumitor perioade s-a datorat uneori ambianței sau conjuncturii, Eliade afirmă „complementaritatea” celor două serii de scrieri, necesare în egală măsură „echilibrului interior” și „integrității sale spirituale”. Contextele biografice scot însă în evidență mai ales „dificultatea coexistenței” literatură-teoretizare. În perioada indiană, alternativa devine pentru prima oară un cerc vicios, o alternanță alienantă: „trebuia să las totul și să scriu literatură (...) și apoi iar mă întorceam la teză”. Ceea ce am putea numi *bilingvismul* lui Eliade rămâne ambiguu, căci decizia se confundă la un moment dat cu o pasiune (în sens etimologic): „Atunci am înțeles că nu pot renunța nici la una nici la cealaltă. (...) Cu orice risc trebuia să le continui pe amândouă”.

Conștient de neînțelegerile și obiecțiile pe care le poate suscita o operă duală, Eliade simte nevoia unor distincții teoretice. El arată că „1. activitatea teoretică nu poate influența *conștient* și *voluntar* activitatea literară; 2. actul liber de creație literară poate, dimpotrivă, revela anumite înțelesuri teoretice”. Este respinsă astfel mai ales acuzația potențială că literatura sa „este menită să demonstreze cutare sau cutare teză”. Totuși, insistând asupra acestei idei, Eliade contrazice primul său principiu prin afirmația că scriitorul din el și-a păstrat întotdeauna „libertatea de a alege sau refuza... interpretările oferite de-a gata de erudit”. Al doilea principiu este de asemenea contrazis, în mod mai puțin evident, motivându-se practica literară prin „plăcerea (sau nevoia) de a scrie *liber*, (...) fără stringențele gîndirii sistemate”. Libertatea creației este, paradoxal, infirmată prin definirea ei relațională și conotațiile inevitabile de compensație a gîndirii teoretice.

Nu este vorba de a demonstra, pedant, că Eliade „se contrazice” în aserțiunile sale, ci de a surprinde polarizarea teoretică și reflexivă indusă în mod inevitabil de amintitul bilingvism. Chiar dacă geneza romanelor a fost spontană (liberă de

influența „interpretărilor eruditului”), felul în care este ea evocată în *Memorii* sugerează tocmai contrariul: „Maitreyi” pornește de la „*sensul*” (s.n.) întâmplărilor care provocaseră ruptura mea cu Desgupta”, interpretat ca moment de început al „raporturilor dintre guru și discipol” (paradigmă teoretică!) iar despre „Noaptea de sinziene” se spune că „toate semnificațiile transistorice trebuiau perfect camuflate (s.n.) în condițiile evenimentelor istorice”. „Camuflarea” este deci conștientă și voluntară; implicitul literar rezultă dintr-o prealabilă identificare-explicitare a semnificațiilor.

Parcurend autobiografia, raporturile literar-teoretic apar sub o dominantă conflictuală, complementaritatea rămînînd oarecum în suspensie. Singura epocă în care cele două discursuri par să fi coexistat armonios este mai degrabă o protoistorie invocată nostalgic sub semnul faimoasei „mansarde”. Adolescentul miop colindă prin anticariate vinînd „cărți ieftine” cu titluri fascinante sau ininteligibile (după modelul eroului eminescian din proze), citește „la întâmplare” și aproape totdeauna „cu furie”... „pînă mi se împăienjneau ochii și distingeam tot mai anevoie literele”. Lectura înseamnă interioritate protectoare, fantasmă sau reverie, asociindu-se acelor epifanii sau „clipe fără durată” (camera verde, imaginea fetei de pe Strada Mare ș.a.) conceptualizate mai târziu prin opoziția absolută dintre sacralitate și istoricitate. Dar, retrospectiv, ea este și nostalgia autorului consacrat la treizeci de ani care, pentru a-și scrie „măcar o parte din cărțile pe care le visase” a trebuit să sacrifice „cititul în libertate, după pofta inimii” și să accepte ca imposibilă „întoarcerea în universurile adolescenței” (Balzac, Goethe).

Enciclopedismul precoce al liceanului aparține unei etape fericite pentru că dorința de „operă” nu s-a lovit încă de antinomia limbajelor. Ingenuă, aparent, ea traduce într-o regie a „ordinii” fantasmă de posesiune: alcătuirea bibliotecii, sistemul „caietelor” destinate diverselor discipline, povestirile fantastice și articolele de colportaj științific stau pe același plan cu colecționarea de mostre. Primele experiențe de scriitor, marcate de o „stranie, necunoscută bucurie”, îi dezvăluie că va avea succes de public dacă scrie „inspirat”, într-o stare de „narcoză plăcută”. Memorialistul reconstituie în cheie jungliană simbolismul oniric al unor povestiri („Cum am descoperit piatra filozofală”) dar autoanaliza are lacune: subiectul primului articol publicat, „Dușmanul viermelui de mătase”, rămîne „inexplicabil”, deoarece nu-l atrăgea la vremea respectivă. Poate că dacă nu ar fi repudiat atît de ferm freudismul, Eliade ar fi găsit interpretarea acestui titlu relativ ușor iar în subiectul unei alte povestiri - paradoxul unui „funcționar incult” care rescrie înconștient capodopere literare - ar fi văzut o simplă deghizare onirică a propriilor dorințe adolescentine. Evocînd pasiunea timpurie pentru științele naturii, el sugerează însă cu acuitate prima aproximare intuitivă a ceea ce urma să devină hermeneutica: „existau anumite legi pe care le puteai descifra - și atunci toate lucrurile căpătau înțeles și noimă”...

Curînd, un dublu eșec va marca ruptura dintre preocupările științifice și „experiențele” existențiale prospectate pe fond de criză

pubertală. Abandonarea unei povestiri intitulate „Memoriile soldatului de plumb” este deznodămîntul mitic (Babel) al „proporțiilor nesăbuite” la care ducea dorința de a cuprinde „tot ce (i) se părea că știe”. „Jurnalul” acestei perioade va fi și el abandonat, dar din motive cu totul opuse: devenise „confidentul exceselor de melancolie și lirism” specifice vârstei. Decizia de a scrie de acum înainte „la persoana întâi” se impune după refuzul erudiției naive și al confesiunii directe. Dar noul proiect, „Romanul adolescentului miop” va perpetua vechea polaritate: autobiografic și „autentic”, el se vrea în același timp „realist”, lucid și analitic în observarea adolescenței, în portretul „generației”... Ca urmare, memorialistul îl considera o simplă „supapă” pentru „eșecurile și umilințele” celui de atunci. Concomitent, interesul științific se deplasează către filozofie, orientalistă și istoria religiilor, în dorința de a dobîndi „o cheie absolută”, de a ajunge la „izvorul secret al tuturor acestor tradiții” (relația dintre frustrările adolescentului și ambițiile sale „gnostice” sau „magice” este fin implicată).

Rămîne oarecum neclară, în *Memorii*, atitudinea scriitorului de acum față de aceste iluzii universaliste și totalizante. Interpretarea se topește deseori în rememorarea (retrăirea) experiențelor, reiterînd insesizabil vechile mobiluri. Pe măsură ce se definește epistemologic, lovindu-se de frontierele domeniilor și disciplinelor (discursurilor), proiectul cultural al lui Eliade își asociază o *obsesie* a *transgresării*. Aceasta transpare din context, fără a fi numită ca atare: sînt plănuite „scrieri în aparență hibride, ținînd atît de carnetul de note și jurnalul intim cît și de stilul monografiei erudite, al corespondenței, al reflecției filozofice”, mai tîrziu tratate antropologice („L'homme comme symbole”) reduce la substanța lor filozofică, eliberate de erudiție și bibliografie. Motivația ar fi refuzul dihotomiilor „rigide” sau „pozitiviste” subiectivitate-obiectivitate, literatură-știință. În alt plan însă, motivația ar putea fi o anumită dorință de mobilitate, ubicuitate sau proteism, fără ca interpretarea să părăsească astfel planul cultural (oferindu-și un „caz”). Eliade consideră transgresarea firească, subînțeleasă; el adaugă mereu exemple și modele în acest sens, de la Voltaire, Iorga, Hasdeu la filozofii romantici și existențialiști contemporani. Discursul *Memoriilor* „spune” însă mai mult decât afirmă autorul lor. El relevă indirect că logica transgresării nu abolește dihotomiile ci mai curînd le refulează, este bîntuită de ele după schema freudiana a „întoarcerii”.

Deși tipice și obiective (ținînd de instituții, mentalități, ambianță sau psihologie), conflictele descrise de Eliade au și o altă relevanță. Această semnificație laterală este surprinsă uneori de memorialist, dar într-un mod înșelător, îmbinînd reflecția cu autojustificarea. Suprapunînd acel „voiam să văd tot, să citesc tot, să transcriu tot” al entuziasmului aflat pentru prima oară într-o bibliotecă occidentală cu teama de „dispersia care ar putea deveni fatală”, mărturisită anterior, intuim ceva din paradoxul lui Eliade. „Complementaritatea” literatură-teorie apare și ea într-o altă lumină prin explicația dată faptului că, împotriva propriilor opțiuni filozofice, istoricul religiilor și-a „desfigurat” unele lucrări cu o

„bibliografie excesivă”. Această explicație este că, după „succesul comercial” al lui „Maitreyi”, Eliade se temea „să nu fie luat în serios”, el ținînd să arate că lucrările sale ne-literare nu sînt „simple eseuri ale unui literat”. Este riscul de semn opus aceluia ca romanele și povestirile să fie considerate „demonstrații ale unor teze”... Eliade le menționează pe amîndouă, dar impresia este că nu reflectează suficient asupra lor, că nu interpretează corelația lor simptomatică pentru cultura modernă. Indirect, el ne lasă să bănuim anumite raporturi între convențiile metodologice ale științei și resorturile imaginarului. Situația apare inversată în perioada pariziană: după publicarea „Tratatului”, editorul (Payot) refuză propunerea spre publicare a unui roman, motivînd că publicul, deprins cu „imaginea orientalistului”, ar fi „dezorientat”. Deși sancționează tacit această rațiune editorială, Eliade nu pare conștient că, în plan mai general, știința însăși se opune voinței sale de transgresare pentru că știința modernă refuză să „coexiste” cu alte discursuri. La distanță, după ce „Noaptea de sinziene” va fi publicat și nu va avea succes de public, reacția sa va fi elocventă: se gîndește să „renunțe la cariera literară” și totodată să „nu se mai lase confiscat” de preocupările științifice. Dubla negație confirmă ipoteza bilingvismului, cu logica sa opozițională.

Obsesia istoricității ca precaritate (de pildă ideea răgazului limitat pe care generația sa l-ar avea pentru împlinirea misiunii ei culturale) traduce, desigur, o angoasă. În planul propriei economii temporale, „riscurile” pe care și le asumă Eliade „nerenunțînd” nici la literatură nici la știință înseamnă, pe scurt, amenințarea de „a nu termina nimic”. El știe că „demonul literar” nu respectă nici o disciplină, și deplînge faptul că lucrările științifice au fost publicate, datorită acestei intruziuni, după ani de la începerea lor. Pe de altă parte, „plăcerea de a scrie liber” se regăsește cu greu în cazul ultimelor romane și nuvele („Lumina ce se stinge”, „Noaptea de sinziene”, „Pe strada Mîntuleasa”), a căror redactare este plină de „tristețe și oprimare fizică”... Din unghiul acestor mărturii, opțiunea sa „titanică”, admirația pentru Renaștere și „conceptul de libertate creatoare” pare să traducă imposibilitatea unei opțiuni și eternizarea alternativei. În fond, răspunsul la întrebarea care a declanșat *Memoriile* este dat, la modul indirect, de următoarea împrejurare: angajat ca de obicei în două direcții și presat de timp, Eliade încearcă să scrie „ziua la tratat și noaptea la roman”... („Le Chamanisme” și „Noaptea...”). Alternanța zilei și nopții exclude orice „coexistență”; tratatul și romanul, imaginarul diurn și cel nocturn și-l dispută pe Mircea Eliade.

Ovidiu Verdeș

Posteritatea contemporană (III)

Neo-comunism

M.L.: Am mai evocat necesitatea unui proces, fie el doar moral, pe care, după părerea mea, scriitorii ar fi trebuit să-l inițieze la prima lor Conferință liberă. N-a avut loc. Apoi, cum v-ați dat bine seama luptând pentru această idee, a devenit din ce în ce mai târziu. Nici măcar „procesul comunismului” cerut de Asociația foștilor deținuți politici n-a cunoscut vreun început de acțiune penală cu toate că se cerea doar inculparea marilor schingiuitori și dători de ordine criminale. I-a fost lăsat timp lui Nikolski să moară, lui Drăghici să fugă. Iar la serialul d-nei Lucia Hossu-Longin, *Memorialul Durerii*, când le cere călăilor socoteală în mod public, aceștia răspund cu obraznicia celor ce se știu la adăpost și n-au nevoie să se căiască spre a huzuri mai departe în cartierele lor privilegiate. Unul și-a îngrijit și hrănit deținuții (la Aiud) mai tare ca într-un sanatoriu, de n-au pierit decât de prea mult bine, altul s-a sacrificat la Canal, neluându-și permisie doar pentru a îndeplini planul la cășăpire.

Când astfel de oameni sunt lăsați în pace de justiția unei țări unde a avut loc o insurecție anti-comunistă, cum să ne mai gândim la pedepsirea unor purtători cu propagandă? În ce mă privește nici n-aș fi cerut așa ceva. Ci doar să tacă un timp, să nu aibă dreptul de a-și preamări vechiul stăpîn și de a da lecție disidenților și restului breslei.

Vorbiți de Franța. Cum ar fi arătat ea imediat după eliberare, cu un Brasillach președinte în parlament la o comisie a culturii, sau cu un Céline deputat? O Franță în care oamenii de la Vichy s-ar fi văzut ministerabili peste doi-trei ani. Sau o Germanie unde Gestapoul ar fi fost reciclat? Să spunem cu francezii că, în cazul de față, „comparaison n'est pas raison”. Nazismul a fost doborât pe câmpul de luptă, comunismul s-a năruit singur. Iar Nürnbergul nu mi se pare paradigmatic deoarece acolo, printre cei ce judecau pe șefii lagărelor de concentrare naziste se aflau reprezentanții Gulagului sovietic: un nonsens, o impostură și o sfidare. Revenind spre scriitori, deplîng pedepsele capitale (și executarea lui Brasillach, și deceniul de detenție a lui Rebatet, și sinuciderea lui Drieu La Rochelle). Nu însă pe principiu și penalizarea, cel puțin simbolică, a marilor responsabili.

Dacă e vorba de comparații, să ne limităm poate la ceea ce este cu adevărat contemporan. Cehii tot cam în același timp cu noi și-au înfăptuit revoluția (a lor de catifea, e drept). Or, ei au făcut o epurare. Germanii din Est, chiar dacă acum au dobândit un complex de rudă săracă, și-au supravegheat arhivele de la Stasi, care nici n-a refuzat sub alt nume, nici nu mai poate manipula pe nimeni prin dezvăluiri bine dirijate.

Stăm cel mai prost. Dar asta, o știți mai bine ca mine. O știți și „turciții” noștri cei de toate zilele. De aceea își și permit să devină ofensivi.

V.I.: Irationalismul de stat - să-i spunem deocamdată astfel - este consecința democrației „originale”, clădite pe răpirea revoluției din decembrie. Acest irationalism ascunde binefintele manevrele

enumerate de Dumneavoastră. V-a scăpat însă un prim pas spre „liberalism”: suntem pe cale de a asista la crearea unei mici burghezii; ea e opera securiștilor converșiți în oameni de afaceri.

Să lăsăm însă gluma sociologică deoparte. Procesul „comuniștilor” (de al „comunismului” nu poate fi vorba pentru că sperie pe unii occidentali ce nu condamnă ideologiile - cu excepția uneia singure, „nazismul”) nu poate să nu fie în impas, de vreme ce neo-comunismul acaparează posturile-cheie ale vieții publice românești. Impasul devine scandal intolerabil când curtenii lui Ceaușescu, singurele „respectuoase” (cum ar fi spus Sartre) promovate de asepticul conducător de ieri, dau azi lecții de „românism” și de morală unei nații buimăcite. Prezența „respectuoaselor” în parlament ridică impostura la rangul rînded al nerușinării.

Să fim însă dreți: vina o poartă în primul rînd scriitorii, de unde provin trivialii, și numai în al doilea rînd puterea, înlesnindu-le reascensiunea. Nu m-am gândit o clipă că ar fi trebuit să li se rezerve soarta unui Brasillach sau Rebatet (mai ales că și Brasillach și Rebatet erau niște scriitori de prim plan, deci cu atât mai responsabili de atitudinea lor). Dar să proclamăm, din primele zile, așa cum au făcut-o scriitorii români, toleranță, când pentru asta există (Mauriac dixit) „case de toleranță”, mi se pare nu numai o ipocrizie pioasă, ci și o iresponsabilitate ale cărei consecințe le trăim, sporite, odată cu trecerea timpului.

Chiar și în libertate scriitorii nu s-au dezbătat de mirajul amalgamului, una din tehnicile eficiente de a marginaliza și ideologiza cultura sub Ceaușescu. Amalgamul a reapărut - vorbesc de presa literară de opoziție - încă din ianuarie 1990. Sub egida „toleranței”, scriitorii ultracomproși cu regimul împotriva căruia se făcuse o revoluție au început să apară, vecini de pagină cu victime ale aceluiași regim. Alta ar fi fost, de bună seamă, situația, dacă dintru început, scriitorii ar fi procedat cu demitate. Nici măcar n-ar fi fost nevoie de procese, ci numai de niște - cum să le numesc? - niște „decrete ale tăcerii” care să fi lăsat pe cei în cauză să mediteze cîtva timp asupra identității lor inovate. Deși, să nu ne facem iluzii: antologul „apel către lichele” lansat de Gabriel Liiceanu nu s-a soldat decât cu îndrjirea obraznică a lichelelor.

Acestea fiind spuse, cred că nu trebuie să stăm cu brațele încrucișate. Simone Weil - vă amintiți - spunea că a lupta atunci când speranța pare îndrituită nu reprezintă de fapt un act de curaj. Adevăratul curaj e să lupți în pofida oricărei speranțe. Este și titlul memoriilor Nadejdei Mandelstam.

Prejudecata exilului

O simplă coincidență?

Gh. Gr.: Vi s-a reproșat și vi se reproșează - de cîte ori? - că faceți parte din diaspora. Ca și cum această categorie a unui patriotism *sui generis* (căci plecarea din țară înseamnă și asumarea unui raport metafic cu țara a unei

transcendențe cu răspunderi uneori mai împovărătoare decât cele ale țării rămase pradă concretului istoric) n-ar fi fost constelată de nume precum Bălcescu, Brăncuși, Enescu, Mircea Eliade, Cioran, și atîtea altele, la care isteții „esteți” de ultima oră, gen Marin Sorescu, privesc cu negustorească admirație, făcîndu-se a nu simți rușinoasa contrazicere ce-i privește. Ca și cum exilul n-ar fi o condiție mult mai cuprinzătoare, în cazul unui regim totalitar de durată, decât cea a pribegilor peste hotare. Nu numai că mă număr între cei ce vă poartă un respect aparte pentru soarta dv. de grație/dizgrație, dar îmi permit a declara că o percep oarecum dinăuntru, din pricina obștească indicată mai sus, ca și din cea a unor împrejurări particulare, care m-au fixat ani îndelungați într-un domiciliu cu caracter de surghiun și în multiplele-i inerente servituți... Cred că o consecință a exilului o constituie privirea limpede. E o virtute, așa-zicînd, spontană, pe care activitatea dv. lucidă și patetică și din nou atât de lucidă o ilustrează din plin. Ceea ce nu vi s-a iertat a fost această luciditate sfredelitoare, dureroasă, consecventă cu ea însăși. Colaboraționistii și profitorii de toate spețele au fost înfricoșați de necruțătoarea privire atîntită asupra lor, mai greu de îndurat, îmi închipui, decât multe pedepse consumate în penumbra sau în indiferența conștiinței sociale. Nici în gaură de șarpe nu se pot ascunde lichelele de verdictul tragic al unei astfel de instanțe, fără nici o putere administrativă, dar emițînd sentințe mai aspre decât destule din sentințele tribunalelor. Primul merit al diasporei provocate de comunism, de departe cea mai amplă și mai semnificativă din cîte a cunoscut poporul român, a fost conștiința intensă, neclintită ca un stîlp de lumină rece, pe care a abătut-o asupra realităților noastre. Vorbeam la începutul prezentului dialog despre un straniu deficit de atitudine critică pe care-l suportă, față de sine, scriitorimea română din țară. Socotesc că acest deficit e compensat de conștiința exilului, o conștiință nu doar abstrasă, revelată în epură, ci și întrupată, cheazăuită de trupul și de sîngele, de destinul existențial și creator al celor ce au avut/au parte de acest har în răspăr. Vă rog să mă confirmați ori să mă infirmați!

V.I.: Despre exil putem vorbi la nesfîrșit. Fiindcă și el stă sub zodia nesfîrșirii. Nu Dumneavoastră o să vă reamintesc faptul că fiecare dintre noi poartă un dublu exil: cel de a fi „aruncat” în lume și cel de a fi în istorie.

Și după această micro-introducere pedantă să intrăm în „subiect”. Dumneavoastră cum v-ați simțit în exil?, domnule Gheorghe Grigurcu? Pentru că nimeni nu mă va convinge că intelectualii autentici nu s-au simțit exilați în propria lor țară, devenită mai întîi o gubernie, apoi un voievodat totalitar. Dumneavoastră în exil, iar eu în... țară! Da, nu e o butadă, ci un proces-verbal al destinului. Cu deosebirea că eu aveam libertatea de acasă să spun fîș, ceea ce intelectualii de acasă nu puteau face. Am fost învinuit că mi-am „luat” această libertate: sub regimul totalitar - lucru firesc - dar și în perioada post-decembristă de către cîtiva conservatori consecvenți. Sunt

sigur că păcatul capital ar fi fost - dimpotrivă - acela de a-mi cultiva confortul intelectual, ispita „operelor complete” bucurîndu-se și ieri, dar mai ales azi, de un prestigiu absolut.

N-am fost - și continui să nu fiu - în bune raporturi cu absolutul. Exilul mi-a oferit cîteva regăsiri mai modeste: cu mine însumi, în primul rînd; am rupt cu „estetismul” meu politic, cultivat în răspăr în timpul războiului, și, mai ales, am descoperit vecinătatea *celuilalt*. Celălalt era de fapt România. I-am cedat insomniile și agonia. Nu dintr-un naționalism caracterizat, ci dintr-o iubire aproape religioasă. (Singurul colaj transcendentă în economia unei urgențe.)

Cu toate acestea, exilul nu trebuie sacralizat. Pînă la un punct, am făcut-o chiar eu. Mai ales la început, în perioada „războiului religios” pe care îmi închipuiam că-l pot duce împotriva cotropitorilor României. Când țara a început să fie ocupată de „ai noștri”, s-a produs confuzia de catifea. Au apărut iscoadele, rezistenții-fără-voie (fiindcă stalinismul nu le înținse mîna) au devenit „colaboraționistii” regimului „naționalist-ceaușist”, cîtiva culturali vanitoși s-au transformat în propagandiști peste hotare etc., etc. De la „independența” ceaușistă încoace, am găsit de cuviință că e mai cinstit să nu se mai vorbească de exil, ci de *exilați*.

Ca un exilat deci, vă pot asigura că n-am făcut niciodată deosebire între exil și țara reală, că m-am ridicat totdeauna împotriva celor care țineau să mă convingă și nu m-au convins că „adevărata literatură se face în exil”, că de rapt n-am plecat niciodată din ... România!

M.L.: Văd într-adevăr multiplu-cîndu-se argumente de tipul „nu vă puteți amesteca deoarece ați stat la adăpost”. Foarte stranie noțiunea aceasta de „adăpost” cînd privește pe niște oameni agresati nu doar verbal, dar și concret de „brațul lung al revoluției”. La urma urmei, mă întreb cîți dintre cei ce ne reproșează acum „huzurul” și „liniștea” adăpostului fie au fost lăsați în comă de teroriști palestinieni tocmiți de Ceaușescu, așa cum mi s-a întîmplat mie în Noiembrie 1977, fie s-au trezit în 1983, ca Virgil Ierunca, avertizați de poliția franceză că securistul trimis de Ceaușescu să-l lichideze, pe numele său Bistran, s-a predat poliției germane, dar ar putea fi urmat de un altul. Se vede că „sindromul salamului cu soia” a fost ridicat în ultima vreme la rang intelectual, a devenit detectabil nu doar la nivelul compromisiilor ante și post-decembriste, ci chiar printre scriitori situndu-se în opoziție.

S-ar zice că se răzbună pe anii de-a lungul cărora unii erau încîntați cînd se vedeau susținuți din străinătate, alții iritați de criticile a cea ce Dv. sugerați, cu generozitate, a fi fost o instanță morală.

Despre ce poate însemna exilul v-a răspuns Virgil Ierunca. Aș adăuga doar că azi „conștiința exilului” nu mai are de ce să suplinească în întregime pe cea dintr-o țară unde presa fiind totuși liberă (e bunul cel mai prețios dobîndit în Decembrie), le revine scriitorilor de acolo să și-o ascuțască sau oblojească, după cazuri și tendințe. „Posteritatea contemporană” - spre a reveni la ea - nu mai e ca înainte de

La inaugurarea ediției critice Călinescu

'89, singura cu putință. Literatura română ar trebui să fie bunul tuturor, și din țară și din exil. Literatura fiind una și indivizibilă, și conștiința s-ar cuveni pusă în comun.

În parte - și e, din moment ce discuția noastră, departe de a fi clandestină, sau venind pe „unde scurte” doar dintr-o direcție, apare într-o publicație din România. Progresul e enorm și delimitările ar urma să dispară de la sine. La schimbarea anumitor mentalități literare - dar nu numai -, de acum înainte nu se mai poate lucra decât împreună.

Gh. Gr.: Acum, când se pare că o etapă importantă și fecundă din activitatea dv. s-a încheiat (fapt ce nădăjduiesc că nu înseamnă că nu veți rămâne prezente la fel de active, de vii și de pilduitoare în mijlocul nostru), îmi îngădui a vă întreba: ce satisfacții și, eventual, ce regrete încercați, ce aveți a considera ca împlinire și ca eventual reproș de sine?

M.L.: În fond, îmi dau seama că nefericita (după mine) hotărâre americană de a închide birourile de corespondență ale Europei Libere din Apus, spre a le deschide doar în Est (privilegiind astfel un circuit aproape închis al comentariului) coincide totuși cu ce-am constatat mai sus. Ce mai am de spus și când mai am de spus ceva, o voi face publicând în țară.

Nu pun deci punctul final bilanțului. Regretele - cîte sunt -, mereu inevitabile, privesc poate mai mult situația din țară, pătată de originalitate, (ce decepție după marea iluzie lirică din Decembrie '89 când totul părea spălat de orice ambiguitate!), decât activitatea mea radiofonică, întreruptă acum. Reproșuri nu-mi fac public pentru a nu le face și altora.

Iar satisfacții? N-a bătut încă ceasul lor, dacă va bate vreodată. Una totuși, și insist cu riscul repetiției: de a vedea cu ce rapiditate mulți dintre intelectualii noștri au știut să treacă din patologia socială în critica socială. Și politică. Că nu s-a schimbat, cum aș fi nădăjduit, în străfulgerarea unei insurtecții, mentalitatea moștenită din lunga boală a comunismului? Regret. Că scriitori și artiști s-au dovedit capabili să facă saltul într-un politic ce le fusese refuzat vreo jumătate de veac? Mă bucur. Că traumatismele persistă după ce crezusem că vindecarea s-a și produs? Regret. Că unii dintre dv. se poartă ca și cum nu le-ar fi resimțit? Mă înseninez. După cum vedeți, doza din între satisfacții și regrete e încă instabil.

În cea mai bună dintre lumi, la el ne-ar fi menit să lucrăm acum împreună.

Dar există cea mai bună dintre lumi? Acordînd speranței ce-ar trebui să fie al ei și renunțînd la previziuni utopice, n-ar fi rău, nu credeți? să declarăm, tot împreună, o stare de urgență a inteligenței. Și, bineînțeles, a memoriei. Fără de care nu numai prezentul va rămîne incert, dar și viitorul. Spus așa, pare sentențios. În fond, e doar necesar.

V.I.: Îngăduiți-mi ca la această ultimă întrebare să-l las să vă răspundă pe Maurice Blanchot (fiindcă tot stă pe masa mea de lucru exact de cincizeci de ani): „Libère-moi de la trop longue parole”.

VREAU să împărtășesc cititorilor o mare bucurie.

E bucuria reconfortantă determinată de inaugurarea ediției critice din opera lui G. Călinescu. Astăzi, când în jurul cărțurului și al artistului Călinescu e întreținută o campanie de denigrare concertată, Editura Minerva răspunde, prin singura replică nimerit cuvințioasă, editîndu-i opera într-o ediție critică monumentală. Vorbele, rele și nedrepte, s-au rostit, în tonuri minios răgușite, și în 1941, la apariția *Istoriei literaturii*. Ele se rostesc și acum, când am înțîlnit osînde care oscilau undeva între colaboraționism și prostituție. Vorbele trec. Deasupra lor rămîne, mîndră și nepieritoare, opera. Ea, înainte de toate, trebuie editată și judecată. Nu omul, care, ca orice ființă vulnerabilă, a putut greși în cutare segment al vieții. A-l scoate pe acesta în prim-plan, și a întocmi, de pe această fișie tremurată de timp, rechizitorii aspre, ignorînd altele, mi se pare un procedeu nedemn și răuvoitor. Nu pretind că G. Călinescu aste prototipul purității imaculate. Ca om, a fost și el al vremurilor și vor fi fiind destule ce i se pot imputa. Am făcut-o, și eu, în biografiile mele despre Maiorescu, Gherea și Stere, neocolind nimic din ceea ce a fost moment pîcios în viața acestor personalități. Dar mi-e greu să înțeleg această năpustire iconoclastă împotriva unei personalități pe care, de ce n-aș mărturisii, generația mea de intelectuali trăitori în România am adorat-o efectiv. Nouă ni se reliefa drept o valoare care și-a cîștigat, atunci, în întunecații ani dintre 1948 și 1964, dreptul de a persifla poncifele epocii, de a le da, superior, cu tifla și a ne propune modele intelectuale. Cum, mă tot întreb, nu se recunoaște, azi, zbaterea lui Călinescu, a lui Vianu și a lui Ralea, pentru salvarea culturii române și aerarea unui climat înăbușitor? Iar în locul recunoașterii acestei zbateri, care ne-a salvat cultural și pe noi ca tineri intelectuali în formare, e judecată cutare compromis plătit pentru actele de asanare săvîrșite. Nu mă sfiesc să o repet, încă o dată, că G. Călinescu, Vianu și Ralea nu ne-au fost numai directori de conștiințe, dar fără ei generația mea ar fi fost altfel sau n-ar fi fost deloc.

După acest ocol necesar, izvorît dintr-o profundă datorie de conștiință, să revin la primul volum din ediția critică G. Călinescu. Ediția, deschizîndu-se, cum recomandă uzanțele, cu antumele și, dintre acestea, în rîndul întîii, romanele, publică în volumul inaugural, firește, *Cartea nunții*. Călinescu practica, de prin 1927, critica literară iar în 1932 publicase, cu succes de stimă și de public eclatant, *Viața lui M. Eminescu*. E cartea de debut care l-a impus și chiar consacrat, aducîndu-i însă inimizția oarbă a belferilor pe care i-a numit, în deriziune, „eminescologi”. Criticul avea însă opiniile sale despre statutul său de scriitor. Repudia specializarea pe genuri și, mai ales, dihotomia lui Maiorescu despre incompatibilitatea dintre critic și prozator, poet sau dramaturg. Călinescu socotea, dimpotrivă, că dacă are har expresiv criticul este un scriitor. Mai tîrziu, după război, va adăuga acestei opinii că, și fără har, un critic trebuie să se încerce, fie și eșuînd, în mai multe genuri tocmai pentru a înțelege și a putea evalua frumosul. Această opinie, care unora li s-o fi pîrînd năstrușnică,

G. Călinescu, *Opere*, vol. 1, *Cartea nunții*. Text îngrijit, note, comentarii și variante de Nicolae Mecu. Studiu introductiv de Ion Bălu. Ediție coordonată de Ion Bălu. Editura Minerva, 1993.

odată inculcată, autorul a pus-o deci în practică. Nici nu se stinseseră bine ecourile despre biografia marelui poet și autorul a început să scrie un roman. Îl va scrie în 15 zile, și, după ezitări în jurul titlului, va apărea sub denumirea *Cartea nunții*, în martie 1933 la Editura „Adevărul” (Al. Rosetti, directorul „Culturii Naționale”, cel ce-i publicase *Viața lui Eminescu*, a refuzat, cu o scrisoare diplomatică, romanul). În același an, alți doi critici publică romane. Lui Ibrăileanu îi apare *Adela* iar lui M. Dragomirescu *Copilul cu trei degete de aur*. Cel al criticului ieșean s-a demonstrat a fi o mare izbîndă, pe cînd al lui Dragomirescu un penibil avorton. La apariția *Cărții nunții* romanul nu a avut parte de o bună receptare necesară. Criticul se afla tocmai angrenat în dispute cu colegii de generație (Pompiliu Constantinescu, Sebastian, Perpersiciu) și aceștia, ca de obicei, au plătit polița. Iar autorul a comis eroarea de a polemiza, răspunzîndu-le criticilor săi. Sigur că destule dintre observațiile critice, cum se întîmplă, nu erau lipsite de teme. Dar e incontestabil că acest bun roman n-a avut parte de receptarea pe care o merita. Și opinia s-a păstrat pînă tîrziu, modificarea esențială producîndu-se tocmai - mirare! - prin anii șazeci, cînd au apărut studii și eseuri remarcabile semnate de Paul Georgescu (cel mai profund și novator), Al. Piru, Nicolae Manolescu, Ion Negoitescu, Gh. Grigurcu și, în 1971, cartea lui S. Damian, apoi aceea a lui Dumitru Micu. S-a întîmplat, cu *Cartea nunții*, în mic, răsturnarea în receptare, petrecută, tot în anii șazeci, cu întreaga operă a lui Bacovia, aproape deconșiderată pînă la *Istoria* lui Călinescu. Ciudată e, cîteodată, posteritatea unor scrieri sau a unor întregi opere!

CLASICIZANT, prin formație și predispoziție temperamentală, Călinescu a infuzat această trăsătură unei largi zone din primul său roman. Balzaciană este, incontestabil, secțiunea despre Casa cu molii. Elementul balzacian îl aflăm în descripția acelei case ciudate de pe Udricani, peisajul ei în degradare și minuția pusă în prezentarea acareturilor, a mobilelor și a veselei. Dar cele șapte bătrîne ca și „despărțămîntul” bărbătesc (ratatul profesor Silvestru, care se și sinucide, și dom' Popescu, veșnic afumat) amintesc, de asemenea, de aplecarea spre balzacianism a unui autor care a vituperat, nu o singură dată, avangardismul de orice fel. Dl. N. Mecu, editorul romanului, aduce probe că aceste figuri de panopticum dezafectat fac parte din biografia scriitorului. Baba Chiva ar avea la origine imaginea mamei sale, Maria Vișan, după cum avea Magdalena ar fi Maria Călinescu, mama adoptivă a scriitorului. De altfel, întregul roman are sorginte autobiografică, eroul, Jim (Ion) Marinescu fiind ipostazierea autorului și, prin comportament, un Ioanide tînr. Chiar și insolita relație sentimentală cu Vera, devenită soție, o evocă pe soția scriitorului. Sigur că autobiograficul în sine nu spune nimic. Și M. Dragomirescu a scris un roman autobiografic și rezultatul a fost catastrofal. Aici, ca peste tot în ale artei, contează harul. Călinescu l-a avut. Și chiar dacă, în *Istoria* sa, vorbind - prin citate din opinia criticilor vremii - a spus despre acest roman al său de debut că este „un exercițiu minor în vederea unei plătuite opere epice”, (e vorba, probabil, de *Enigma Otiliei*), nu trebuie să înregistrăm cu seriozitate această judecată diminuantă. Romanul, departe de a fi „un exercițiu minor”, e o

G. CĂLINESCU

OPERE

CARTEA NUNȚII

editura minerva

piesă de rezistență nu numai în opera lui Călinescu dar și în diacronia romanului românesc. S-a discutat și se va mai discuta despre formula romanului. Lovinescu găsea că aici nu primează analiza psihologică ci aceea pur etică. Pompiliu Constantinescu găsea romanului virtuți lirice („Schematic, romanul dlui Călinescu se reduce la un contrast de esență lirică și rezolvat tot printr-un proces liric”), afirmînd că autorul e un poet ce se ignoră. Nu se ignora defel. Probă e că, peste patru ani, în 1937, va publica placheta sa de *Poesii*. Dar nu cred că formula romanului e pur epică sau pur lirică. Chestiunea e, ca totdeauna, mai complicată. Călinescu a fost, fără îndoială, un clasicist care a înfățișat, în acest prim roman, cele două planuri ale unei lumi ce se lovea, istovindu-se, în Bucureștiul interbelic. Cel al vechimii din *Casa cu molii* cu avaria cupidă, aglomerarea de vestigii vestimentare, în mobilier, tacșmuri, podoabe în aur și argint și, nu în ultimul rînd, umană - și, de altă parte, explozia modernității, urmărită și aici în toate ipostazele de la onomastica umanului (Jim, Vera, Dora, Bobby, Lola, Medy) la cel al comportamentului acestor tineri moderni și al preocupărilor lor. Polară e și înfățișarea Bucureștilor. Udricanii stagnanți, ca o relicvă a Bucureștilor secolului trecut, și bulevardul modern, cu blockhausuri, baruri automate, piscine, săli de cinematograf și cele în care au loc gale de box, gara, cu trenurile care, în expresuri luxoase, te duc, ca gîndul, peste tot în lume, strada cu mașini de tot felul, una dintre ele fiind condusă chiar de eroul cărții. Iar peisajul, cel natural, urban și uman, e incontestabil o trăsătură a unei viziuni clasice. N-aș voi să închei fără a aminti de propunerea lui Nicolae Manolescu, din 1987, potrivit căreia „partea cea mai rezistentă a romanului este aceea comică”. E o ipoteză tentantă care, oricum, nu ne depărtează de formula clasicismului, atît de prețuit de Călinescu.

ACEASTĂ ediție critică a operei lui Călinescu se anunță a fi solidă și bine articulată, după descrierea ei din nota asupra ediției. Editorii, dl. Ion Bălu - autor al doxatei bibliografii și al unei biografii a lui Călinescu - și dl. Nicolae Mecu - care a publicat corespondența primită de marele scriitor - sînt garanții acestei seriozități a inițiativei Editurii Minerva. Am citit cu atenție scrupuloasă ediție, în toate ale ei articulații, și o găsesc rezistentă. Ținuta filologică a textului, impecabilă, este asigurată de dl. N. Mecu. Și tot d-sale i se datorează bogata secțiune a comentariilor finale, unde aflăm tot ceea ce este necesar: geneza operei și receptarea ei, ca și secțiunea de variante. Totul e aici dens, necesar și demn de încredere. Dl. Ion Bălu semnează un cumpănit și exigent studiu introductiv despre personalitatea scriitorului și întreaga sa operă. Cum să nu mă bucur, ca să reiau mărturisirea de la începutul acestei cronici, că se inaugurează, acum, în această dezordine năucitoare din piața cărții, o astfel de ediție critică din opera unuia din scriitorii noștri fundamentali?

ACADEMIA ȘI ORTO

«Bun al națiunii»

LA DOI ANI de la propunerea de recuperare a unor norme ortografice în vigoare înainte de reforma din 1953/1965, Academia Română a votat aproape în unanimitate hotărârea care valida această propunere.

Votul restaurator a fost precedat de doi ani de discuții teoretice și de „eliberare” ortografică, permițând fiecăruia să scrie conform propriilor opțiuni.

Discuțiile referitoare la justificarea și oportunitatea schimbărilor propuse s-a purtat în cerc oarecum închis, problema nereușind să suscite interesul și participarea publicului larg, al celor foarte mulți pe care îi implicau, prin consecințe, opțiunea și decizia finală.

Discuția s-a angajat - și s-a desfășurat - opunând unei atitudini reformatoare fundamentate pe întreprinderi sentimentale, exaltând sensibilități naționale și retrospectiv protestatere, un punct de vedere interpretări să explice neemoțional temeiurile normelor incriminate nu din perspectiva discuțiilor de început de veac, invocate de partizanii restaurării, ci în coordonatele științifice, naționale și internaționale, actuale.

Susținătorii tezei recuperării normelor din 1935 s-au grupat în jurul instituției academice și al președintelui ei - inițiatorul propunerii -, iar publicarea „Academica” a devenit principala tribună a discuției. În favoarea păstrării normelor în vigoare s-au exprimat numeroși specialiști mai ales în cadrul strict profesional al unor conferințe și publicații de specialitate.

Angajată de pe premise atât de diferite, discuția s-a desfășurat oarecum paralel, căci pasiunea își are motivațiile proprii și nu este decât arareori permeabilă la glasul rațiunii, al argumentului logic. După tot ce s-a spus până acum și ținând seamă de rezultatele obținute prin dezbaterile în plan teoretic a problemei, orice continuare sau reluare a discuției sub acest aspect devine oțioasă.

Opțiunea - de importanță teoretică minoră - consfințită prin hotărârea de la 17 februarie 1993 are însă consecințe practice și implicații care depășesc domeniul imediatului, importante și grave, meritând o atenție specială.

Importanța aspectului pragmatic în rezolvarea problemelor de ortografie se datorează faptului că ortografia este - cum se spunea într-una din alocuțiunile de suport al hotărârii - un *bun al națiunii*.

În contextul ședinței din 17 februarie formularea avea ca subtext ideea că ortografia nu este „bunul”, „proprietatea” lingviștilor și filologilor, deci nu ei sînt chemați a decide.

Motivația acestei neașteptate opoziții națiune/specialiști (lingviști) nu a fost explicitată și rămîne obscură, căci,

din perspectiva lingvisticii teoretice și științifice, ortografia și modul de rezolvare a problemelor ei nu au decât o importanță minoră, iar implicarea specialiștilor nu se datorează interesului problemei pentru domeniul lor, ci sentimentului de responsabilitate față de o problemă a națiunii. (Un medic, inginer, arhitect etc. se simte implicat și responsabil în rezolvarea unui „caz” care ține de meseria lui și, dacă nu este lipsit de conștiință profesională, pune umărul, intervine cînd evoluția evenimentelor riscă să devină primejdioasă.)

Formularea *bun al națiunii* (exprimînd o idee și o apreciere ce au revenit de multe ori în discuțiile asupra ortografiei) scoate în evidență rolul și funcția socială și națională a ortografiei. Ortografia este un „bun al națiunii”, fiind un instrument indispensabil, în condițiile vieții moderne, majorității covârșitoare a membrilor națiunii. De aceea aprecierea ortografiei și a schimbărilor ei trebuie să aibă în vedere și implicațiile sociale ale acestora: normele ortografice privesc, în măsura în care trebuie să le cunoască și să le aplice, nu numai pe lingviști, nu numai pe membrii Academiei, ci largi cercuri ale populației. Evaluarea ortografiei, ca și evaluarea oricărui instrument are în vedere „eficacitatea” și „prețul de cost” social.

În cazul instrumentului foarte special care este ortografia, eficacitatea este direct proporțională cu gradul de simplitate al regulilor ei: mai eficace este regula a cărei însușire și aplicare presupun un efort individual și social mai mic.

Evaluarea opțiunii în cazul regulii de scriere a unor forme ale verbului a fi este relativ simplă în măsura în care nu afectează decât trei forme (*sînt / sunt, sîntem / suntem, sînteți / sunteți*), iar implicațiile schimbării privesc numai raporturile dintre grafie și pronunțare; dat fiind că astăzi numărul celor care, folosind limba literară, spun *sînt* și nu *sunt* este mare.

Mai complicat stau lucrurile în cazul disputei *ă* sau *f*. De fapt nu e vorba de a alege între aceste două litere - ele sînt admise amîndouă atît de normele ortografice în vigoare, cît și de hotărîrea academică (și de ortografia din 1932-1953). În discuție sînt situațiile în care trebuie folosite cele două grafeme notînd același sunet.

Regula în vigoare încă cere să folosim semnul *f* în toate situațiile cu excepția cuvîntului *român* și a derivatelor și compuselor sale (*România, românesc, româniza etc.*), în scrierea cărora trebuie utilizat *ă*.

Hotărîrea din 17 februarie lărgeste utilizarea lui *ă* cerînd să se scrie *f* „la începutul și la sfîrșitul nemijlocit al

cuvîntului” (*încă, înger; hotărî, urî*), dar să se folosească *ă* „în corpul cuvintelor” cu excepția cazurilor „cînd prin compunere *f* de la începutul cuvintelor devine medial” - deci: *înviere și reînviere* (nu *reînviere*), *împăcat și neîmpăcat* (nu *neîmpăcat*), *preîntîmpinare* etc. Acceptarea acestor excepții are în vedere, în mod judicios, păstrarea legăturii între cuvîntul simplu și cel compus. Această precauție ar justifica însă includerea între excepții și a situațiilor în care sunetul */v/* devine medial prin flexiune sau derivare: (*a*) *coborî*, dar și *coborîți, coborîse, coborînd, coborîre, coborîtor* etc., situații în care norma propusă cere *ă* (deci: (*a*) *coborî*, dar *coborîți, coborîse, coborînd, coborîre, coborîtor*).

Chiar la prima vedere, comparația regulilor de mai sus impune ca fiind mai simplă și ca atare mai eficace, adică mai ușor de reținut și de aplicat, regula în vigoare. (În paranteză fie spus, folosirea lui *ă* numai în seria *român, România* etc. face ca valoarea simbolică, evocatoare a latinității noastre să devină mai evidentă decît este în situația în care ar nota sunetul */v/* în orice cuvînt - de origine latină (*lăna, dar și rău, răpă*), slavă (*rând, dămb*), maghiară (*gând, rât, pârî*), turcă (*catâr, satâr*)).

Ca urmare, considerată din perspectiva eficacității sociale, schimbarea propusă de decizia academică apare ca fiind „contraproductivă” chiar în absolut, dacă acordăm regulilor discutate condiții egale de „competitivitate”, ceea ce presupune necunoașterea prealabilă a nici uneia dintre ele. În această situație „ideală” nu se află însă decît cei care vor începe să învețe să scrie de acum înainte. Mult mai numeroși sînt, în mod evident, cei obișnuiți deja cu scrierea respectînd normele din 1953 / 1965 și care ar urma să facă efortul de a-și modifica deprinderile ortografice. În această situație este aproape toată populația „alfabetizată” a țării - elevi, studenți, economiști, ingineri, funcționari, profesori de toate felurile și de toate vîrstele, începînd cu generațiile cele mai tinere.

O excepție pot reprezenta doar acei cetățeni români, de peste 60 de ani, care după 1953 și 1965 nu au recurs la scris decît din necesități strict personale - corespondență particulară, note și jurnale personale etc.

În afară de aceștia, toți ceilalți vor trebui să facă (s-a mai făcut de altfel) un efort de readaptare. În condițiile în care încă multă vreme, scrierea și citirea se vor realiza în două sisteme paralele pentru că în afara publicațiilor curente - ziare și reviste - și a unor ediții noi, orice contact cu textele publicate anterior va readuce în minte imaginea grafică abolită prin decizie. Ceea ce, evident, nu constituie o dificultate majoră, dar e totuși o piedică și, pentru a o elimina, multe lucrări, multe texte - manualele școlare, în primul rînd, dar nu numai ele - vor trebui urgent înlocuite. Vor trebui retipărite, numai din pricina modificărilor ortografice, îndrumătoare tehnice, tratate științifice, texte literare fundamentale. Ceea ce

înseamnă enorme cheltuieli și o lungă perioadă de „tranziție”.

Aplicarea hotărîrii din 17 februarie are însă și implicații care depășesc nivelul problemelor interne.

Vor trebui să-și schimbe deprinderile ortografice și străinii destul de numeroși care, în ultimii doi ani, au trecut prin școlile române sau au studiat limba română la universitățile din străinătate.

Profunde și grave sînt implicațiile acestei decizii mai ales pentru Moldova de peste Prut, care prin luptă dîrză reușit să înlocuiască „chiriliza” literele străbune și a adoptat, ca bază a scrierii, principiile și normele noastre ortografice, pentru ca scrisul să nu reprezinte o stavilă artificială a comunicării dintre cei care vorbesc aceeași limbă.

Schimbarea ortografiei noastre îi pune pe moldoveni în situația foarte grea de a ne urma exemplul perturbînd prin modificarea unor reguli precar însușite procesul de învățare anevoios de deprindere a unei noi populații cu un nou sistem de scriere sau de a continua și consolida ceea ce a început, cum au început, cu riscul unei divergențe nedorite.

Toate acestea și-au găsit expresia în intervențiile dureroase și adeseori patetice ale lingviștilor basarabești participanți la „Zilele academice” din noiembrie 1991. Îmi permitem să reproducem cîteva dintre aceste strigăte îndurerate:

„Probleme... avem destule și dacă ele se vor mai adăuga și cele care vor fi generate de propunerea de a folosi două grafeme pentru un singur sunet */v/*, aceasta va fi o povară în plus numai pentru elevi, ci și pentru adulți care încearcă astăzi să revină la grafia latină”.

„Noi am făcut manuale cu grafia latină - și nu numai de limbă, dar și de matematică, și de biologie, și de istorie și ne-am bucurat că au apărut, că au fost pus în mîinile copiilor. Și acum ce facem? Le dăm celor care au avut atitudine ostilă - și au avut dintotdeauna față de scrierea pe care am redobîndit-o - un atu cu care vor opera din nou și iarăși vor sfîrși valuri de atacuri asupra limbii. Îndurerează acest lucru.”

„Am considerat normele din 1953 București... ceva sacru... Ministerul nostru a comandat seturi întregi de manuale pe care le editează editura dumneavoastră... ca să ne raliem și programele dumneavoastră, la nivelul de cunoștințe. Iar acum observați în situație sîntem puși noi, cei care am clădit ca o rîndunică cuibul acesta. uite, acum te uiți cu jale cum se surpă și cine-l surpă? Frații!”

În fața acestui tablou de ansamblu „costul” viitor al schimbărilor ortografice hotărîte de Academia Română se revelă coplesitor disproporționat față de aparențele de reparare istorică ce i se atribuie și pot să mă alătur nîci ca „parte rațională” - a națiunii” votul academic.

Valeria Guțu Roman
profesor universitar

ORTOGRAFIA

O normă ortografică învechită

SCRIEREA cu *â* (din *a*) în interiorul cuvintelor, pe care o recomandă recent Academia Română, în acord cu normele ortografice de dinaintea de reforma din 1952, are rațiuni etimologice: *f* din mijlocul cuvintelor de origine latină provine din *o* accentuat urmat, de regulă, de *n* sau de *m* (plus o consoană). De exemplu, la cuvinte ca *mîne*, *pîne*, *cînt*, *cîmp*, s-ar impune scrierea cu *f* pentru că, în etimoanele latinești, vocala în discuție corespunde lui *a*: *mane*, *panis*, *canto*, *campus*. Există și impresia că prin imaginea grafică a cuvîntului se poate realiza în conștiința vorbitorului o legătură mai strînsă între forma românească și cea echivalentă din latină. Este vorba de felul celor de mai sus par mai „binești” dacă le scriem cu *â* (din *a*) decît în cazul cînd le redăm cu *f* (din *i*). Nu încapem încoace să spunem că un străin mai puțin avizat are tendința de a pronunța pe *â* ca *a*, stabilind ușor prin variantele grafice cu *â* relația cu echivalentele latine.

Aceeași rațiune etimologică a determinat impunerea în ortografia noastră și a literei *â* (a cu semn diacritic) pentru cealaltă vocală centrală specifică românei; ca și *â*, aceasta provine tot dintr-un *a* latin, dar neaccentuat: *cămașă* din lat. *comesia*.

Nu vreau să se înțeleagă din cele spuse pînă aici că aș susține propunerea de a se reveni la scrierea cu *â* (din *a*). Dimpotrivă, consider că acest semn este de prisos, complică ortografia și creează dificultăți enorme mai ales în școală și, în general, în activitatea filologică.

Iată care sînt, după părerea mea, dovezile esențiale, de fonetică istorică și de fono-morfologie, pentru justificarea menținerii normei ortografice actuale, adică a scrierii cu *f* (din *i*) nu numai la începutul și la sfîrșitul cuvîntului, ci și în interiorul lui:

1. Cuvintele românești moștenite din latină care conțin vocala *f* în poziție medială sînt, de toate, 100. Dintre

acestea, numai 53 provin din etimoane ca *a*: *atît*, *bătrîn*, *blînd*, *brîncă*, *călcîi*, *căpătîi*, *cîine*, *cîmp*, *cînd*, *cîneapă*, *a cînta*, *cîrnat*, *cîrneleagă*, *cîșlegi*, *cîț*, *cîte*, *comînda*, *întînă*, *îlămind*, *grîu*, *a îngina*, *întîi*, *lînă*, *lînced*, *lîngoare*, *mîne*, *mină*, *mînc*, *a mîncă*, *a mînea*, *a mîneca*, *mîneacă*, *a mîngîia*, *mîrned*, *păgîn*, *parîngă*, *pîne*, *pîntece*, *plăpînd*, *a plînge*, *prînz*, *a rămînea*, *rie*, *rînced*, *român*, *săptămîină*, *scîndură*, *sîmbătă*, *sînge*, *sînt* (lat. *sanctus*), *sîng*, *strîmb*, *tîrziu*. Se observă că unele dintre ele sînt dialectale sau învechite.

Cu etimoane care conțin alte vocale (*e*, *i*, *o*, *a*) decît *a* sînt 47 de unități: *adînc*, *amîndoi*, *a așfa*, *căpătîină*, *cuvînt*, *frîu*, *a frămînta*, *frînghie*, *frîu*, *a gimfa*, *a întărita*, *legămînt*, *lingă*, *luminare*, *a mîna*, *mormînt*, *osînză*, *pămînt*, *părîng*, *pînă*, *potîrniche*, *a rîde*, *a rîma*, *rînă*, *rîndunea*, *ripă*, *riu*, *sămîntă*, *scînteie*, *stîrcea*, *sîn*, *a sovîlta*, *strîmt*, *a strînge*, *tîmplă*, *tînr*, *țărîină*, *țîntar*, *țîță*, *veșmînt*, *a vîna*, *vînă*, *vînat*, *vînt*, *a vîntura*, *vîntute*, *vîsc*. Se poate adăuga aici grupul de cuvinte de origine traco-dacă: *bîlc*, *bîr*, *brînză*, *brîu*, *fărîmă*, *năpîrcă*, *pîrîu*, *rînză*, *sîmbure*, *spînz*, *șopîrlă*; numai *stăpîn* și *stîină* s-ar raporta la radicale etimologice cu *a* în poziție nazală.

Așadar, numărul cuvintelor românești cu *f* în interior, care coboară din etimoane conținînd alte vocale decît *a* nu reprezintă deloc o cantitate neglijabilă. Scrierea lor cu *â* (din *a*) nu se motivează prin nimic.

Trebuie arătat, de asemenea, că la cuvintele din fondul nelatin al românei (slave, maghiare, turcești) vocala *f* din silabele interne nu se explică din etimoane cu *a*; de exemplu, *crîng*, *dîmb*, *gîrlă*, *gîscă*, *gîț*, *hîrleț*, *mîndru*, *pîlc*, *rînd*, *vîrf*, *vîrtop* (din slavă), *a întîlni*, *a mîntui*, *tîlhar* (din maghiară), *calabalic*, *catîr*, *tărîm*, (din turcă) ș.a. pornesc de la originale care conțin alte vocale decît *a* corespunzătoare lui *f* din română.

Despre *f* - inițial se cuvine să facem

observația că, în general, corespunde lui *i* - latin, dar în câteva cazuri provine din alte vocale: *îmbi*, (*ambi*), *îmbli* (*ambula*), *întîi* (*antaneus*), *încă* (*unguam*), *înger* (*angelus*), *îngust* (*angustus*).

La formele pronominale neaccentuate: *îmi*, *îți*, *îi*, *îl*, *își*, și la cele de prezent ale verbului *a fi*: *îs*, *îi*, vocala *f* este secundară și nu are decît rolul de a încadra în limite silabice cuvintele respective.

În poziție finală, *-f* caracterizează un grup de 30 de verbe care au radicalul terminat în *-r*; două dintre acestea, *a amări* și *a urî*, provin din latină, iar celelalte din slavă sau sînt formate pe teren românesc din elemente nelatine: *a coborî*, *a hotărî*, *a izvorî*, *a ocări*, *a omorî*, *a pîrî*, *a tîrî*, *a vîrî* etc. În româna modernă nu au apărut verbe noi în *-r*, așadar acest tip de conjugare caracterizează exclusiv fondul vechi al limbii.

2. Din punct de vedere funcțional, vocala *f* apare cu întrebări puține și sărace și care exclud orice relații cu *a*. Astfel, singura alternanță în radical în care e angajat *f* este cu *i*, în numai câteva cuvinte și numai sub accent: *mormînt* / *morminte*, *sămîntă* / *semințe*, *tînr* / *tineri*, *vînă* / *vine*, *vînat* / *vineți*, *vînd* /

vinzi.

În structura morfomatică a verbelor în *-r*, *f* ne întîmpină ca sufix gramatical la persoanele I și a II-a plural de la prezent: *vîrîm*, *vîrîți* și tot ca sufix în paradigma perfectului și a mai mult ca perfectului: *vîrîi*, *vîrîsem*, precum și la infinitiv, participiu și gerunziu: *a vîrî*, *vîrît*, *vîrînd*. Trebuie precizat însă că în toate aceste situații *f* nu este decît o variantă a lui *i* condiționată de caracterul forte al vibrantei de la finala radicalului. La fel se interpretează și celelalte vocale mediale, *â* și *a*, din flexiunea acestor verbe: *ocărîsc*, *ocărîm*, de exemplu, unde *â* și *a* sînt realizări condiționate ale lui *e*, respectiv *ea*. De altfel, în flexiunea acelor derivate verbale *-r* final și-a pierdut caracterul dur, vocalele *i*, *e*, *ea*, s-au menținut ca atare: *a gospodări* (*gospodăresc*, *gospodăream*) etc.

La gerunziul verbelor de conjugarea I, a II-a, și a III-a, *f* face parte din structura sonoră a sufixului: *cîntînd*, *văzînd*, *crezînd*, dar numai la cele de conjugarea I *f* descinde din lat. *a*: *cantando*, rom. *cîntînd*. La conjugarea a IV-a, sufixul este *-ind*: *fugînd*, deci în cadrul conjugărilor *f* se opune, și de această dată, lui *i*.

Faptele constatate mai sus (*f* în alternanță cu *i*, *f* ca variantă a lui *i* în flexiunea verbală) conduc la concluzia că și în scris această vocală medială închisă trebuie redată prin semnul *i* prevăzut cu un semn diacritic.

Ortografia noastră este fonologică, adică prin fiecare literă (sau grup de litere) se redă cîte un sunet-tip, sunet cu funcție distinctivă. Cele două feluri de *f*, (din *a* și din *i*) nu redau foneme diferite și nici sunete diferite. Tot un singur fel de *f* se exprima grafic și în secolul trecut cînd, pe lîngă notațiile *â*, *f* apăreau și *ô* (*fontănă*), *ê* (*fen*), *û* (*sûnt*). Procesul de perfecționare a ortografiei noastre, început cu mai bine de un secol în urmă și încheiat în 1952, a constatat în eliminarea literelor de prisos și în redarea prin cîte o singură literă (sau grup de litere) a fiecărui sunet funcțional.

Prin urmare, două litere pentru sunetul *f* nu-și află deloc justificarea. Aș încheia cu F F observația că doi dintre cei mai mari lingviști români din trecut, Al. Philippide și Ov. Densusianu, au scris numai cu *f*, (din *i*). Elemplul lor ne-ar putea servi ca îndemn la mai multă rațiune.

Gr. Brîncuș

profesor universitar (șeful Catedrei de limba română, Universitatea București)

Dintr-un sondaj de opinie

- pentru o ortografiere *cît mai simplă* 1787
- pentru o ortografiere *complicată* 53
- fără opinie 205
- Consideră *inoportună* o modificare a ortografiei 1597 de participanți
- O consideră *oportună* 236 de participanți
- S-au abținut 218 de participanți

La întrebarea dacă fac vreo deosebire de

pronunțare între *î* și *â*, 1711 nu fac, 250 fac, 77 nu se pronunță.

La întrebarea dacă pronunță *sînt* sau *sunt* sau în amîndouă felurile, răspunsurile au fost:

- pronunță *sînt* 1803
- pronunță *sunt* 82
- cînd într-un fel, cînd într-altul 118

Sondajul a fost realizat în 14 filiale ale Societății de Științe Filologice, pe baza unui chestionar adresat unui număr de 2100 de subiecți.

Lingvistica
(iar) pusă la zid

Mitologice

RECENTA hotărâre academică - de trecere la scrierea cu *ă* în interiorul cuvintelor și de folosire a formei *sunt* în loc de *sînt* - a fost adoptată nu pur și simplu cu indiferență față de părerea celor mai mulți lingviști - ci chiar într-o explicită opoziție față de aceștia. Lozinci populiste - de genul „limba nu este a lingviștilor, ci a țării” - au alternat cu încercări de a dovedi că specialiștii sînt incompetenți, interesați în a-și acoperi vinovății trecute, materialişti, nepatrioți etc. Opinia lingviștilor a fost însă în concordanță cu bunul simț și cu o viziune pragmatică, nemitologizantă, asupra comunicării: ea s-ar rezuma la ideea că o complicație inutilă, artificială și mecanică, a scrierii românești nu-și mai are rostul.

Reforma actuală (parțială revenire la normele interbelice; doar în unele aspecte și cu extinderi mecanice) e susținută de câteva porniri sincere și, pînă la un punct, explicabile: pentru multe persoane, mai ales în vîrstă, mai ales aflate în diaspora - conservarea scrierii cu *ă* a constituit nu doar o obîșnuință firească, ci mai ales o formă de protest, de rezistență față de presiunea oficială; pentru altele - a reprezentat, simbolic, nostalgia față de perioada interbelică și de fertilitatea ei culturală. Asemenea cazuri furnizează mai cu seamă argumente psihologice și sentimentale: formularea lor explicită ar păstra discuția în limitele ei firești. Din păcate, în prim plan sînt aduse alte argumente, de o inconsistență îngrijorătoare: susținerea latinității, patriotismul, anticomunismul (ca antislavism), ba chiar adevărarea științifică sau estetica grafiei.

La toate au fost aduse suficiente contraargumente. Teza demonstrării latinității - piesă de rezistență a discursurilor în favoarea lui *ă*, justificare a declarațiilor patriotarde - se sprijină de fapt, nemărturisit, pe asociația mentală pe care o fac vorbitorii actuali între *ă* și cuvintele în care litera în cauză apare deja: *român* și familia sa lexicală. În plus, sînt citate obsesiv *psine* și *csine*, a căror etimologie e relativ cunoscută. S-ar putea însă face un test, întrebîndu-i pe cît mai mulți dintre adepții extinderii lui *ă* în ce măsură, scriind *atît* în loc de *atît*, regăsesc „o parte din suflul românesc”, spiritul latin, adevărul. Conform părerilor pe care ei le susțin, răspunsul corect ar trebui să fie că în *atît* străinii pot recunoaște mai lesne decît în *atît* pe *eccum-tantum* (etimonul latin al cuvîntului); nemaifiind mistificat adevărul, tinerii ar fi incitați de misterioasele virtuți ale lui *ă* să-i caute și să-i descopere sursa latină. Ridicolul raționamentului e evident; la asemenea aduceri în concret și în rizibil (cîtă lume știe astăzi suficientă latină și istorie a limbii, cîtă lume compară forme depărtate de sursă pentru a le verifica romanitatea?) - susținătorii actuali ai lui *ă* ar răspunde probabil că ei nu vizează cunoașterea reală, ci un adevăr profund, reconfortant prin

existența în sine: întruparea unei esențe magice. A e considerat simbol și pilon al latinității, chiar dacă nu provine doar dintr-un *a*, ci și dintr-un *i*, o sau u latin; autorii care publică în *Academica* aduc în sprijinul părerilor lor cifre: teribile contabilități dovedesc, în procente cu zecimale, că în cazul cuvintelor de origine latină *f* apare de mai multe ori dintr-un *a* decît din celelalte vocale; în lista care cuprinde, laolaltă, latinisme și cuvinte din fondul autohton, apar forme regionale sau învechite precum *îngămbând*, *întânând*, *scămbând*, *demănească*, *gutănă*, *mumănă*...; cu ajutorul lor se ajunge la proporția majoritară de 55,46% a lui *ă*! (*Academica*, nr. 4, 1993, p. 27). Pentru a duce pînă la capăt ridicolul normei academice, să deschidem *Dicționarul explicativ* la p. 87: găsim aici un șir de cuvinte pe care ar trebui să le rescriem, în folosul ideii de latinitate, cu *ă*. Lăsînd la o parte regionalismele și unii termeni din familiile lexicale mai bogate, ne-am afla în fața următoarei liste: a *băigui* (probabil din magh. *bolyongni*), alături de *băiguială*, *băiguit*, *băiguitor*; a *băjbăi* (formație onomatopeică), împreună cu *băjbăială*, *băjbăire*, *băjbăit*; a *bălbăi* (tot onomatopeic) - cu *bălbăială*, *bălbăit*; *bălci* (magh. *bolcsu*); *băldăbăc* (onomatopee); a *bântui* (magh. *bántani*), *bântuială*, *bântuire*, *bântuitor*; *băr* (onomatopee); a *bărăi*; a *bărfi* (etimologie necunoscută): *bărfa*, *bărfeală*, *bărfitor* etc.; a *bărliga* (etimologie necunoscută): *bărligat*; *bărlag* (din sl. *brlōgŭ*), *bărnă* (din sl. *brŭvŭno*) ș.a.m.d. Sigur, nu e vorba de cuvinte foarte frecvente (din ele, doar a *bîntui* și a *bîrfi* au fost cuprinse în ultima încercare de a stabili un vocabular reprezentativ al limbii române - 1988); îngiruirea lor rămîne totuși un avertisment pentru ideea de a demonstra printr-o literă latinitatea.

Argumentele „anticomuniste” identifică eliminarea lui *ă*, prin reforma din 1953, cu momentul politic și cu lozincile stupide enunțate atunci; se trece peste faptul că scrierea simplificată (cu un singur semn, *Ń*) era folosită de mulți oameni de cultură încă de la începutul secolului nostru; că lingviștii o susțineau de mult - a se vedea propunerile Congresului filologilor din România, de la sfîrșitul deceniului al treilea, sau dicționarele uzuale din perioada interbelică). Desigur că asocierea dintre decizia ortografică și linia politică generală (comunism, rusificare) s-a produs în momentul reformei. După cum și campaniile pentru „reabilitarea” lui *ă* (din anii 1970-1984) ne-au apărut, la momentul respectiv, clar marcate de orientarea și limbajul naționalism-comunismului ceaușist. În „Flacăra” (nr. 14, 1974), putem citi cîteva din argumentele „estetice” vehiculate și astăzi: „priviți cît de frumoase sînt textele scrise cu *ă* și cu *sunt*, cît de adevărat arată cuvîntul *vânt* (față de *vînt*)” (Eugen Barbu). (Privind, constatăm că esteticul e independent de etimologic: *vînt* provine din lat. *ventus*). Sau: „*ă* este pentru mine

ca un scut, ca o platoșă: *f* este cam firav... e ca un *i* cu cușmă, iar uneori cușma asta îl cam tuflește!” (Romulus Vulpesu); „Vă rog observați cuvîntul *România*. Are exact în mijloc această literă de o profundă rezonanță patriotică și morală pentru noi. Este cuibul din care pleacă vulturii celorlalte litere!” (Adrian Păunescu).

Invocînd argumentul autorității („uriașii”, „marii înaintași”, „cum scria Eminescu”), academicienii vorbesc astăzi cu venerație de „regula Sextil Pușcariu”. În 1904, Sextil Pușcariu ironiza obsesia „demonstrării” latinității prin scriere: demonstrație inutilă pentru savanții care cunosc oricum adevărul, inoperantă pentru oamenii practici care folosesc româna ca instrument de comunicare, într-o perfectă indiferență față de originea ei. În conservarea lui *ă* lingvistul vedea un compromis șubred, creator de inconsecvențe inutile; el susținea chiar pentru *român* scrierea cu *f*, transformările fonetice constituind o dovadă că etnonimul a fost moștenit și nu introdus ulterior, pe cale artificială. Se spune că vîrstă și experiență l-au adus pe marele lingvist pe calea adevărului, cînd a susținut, începînd din 1929, compromisul, propunînd ca două chestiuni delicate - între care scrierea lui *f* (*ă*) - să se amîne pentru o reformă viitoare, mai îndepărtată. Explicația acestei poziții e oferită chiar de Sextil Pușcariu, destul de direct: e firesc ca un coordonator de dicționar să evite schimbarea ortografiei în mijlocul editării lucrării sale: „Păstrarea regulii din 1904 pentru *f* și *z* are și marele avantaj că nu pune *Dicționarul Academiei* (care acum nu mai poate schimba în mod radical sistemul său ortografic) în disonanță cu noua ortografie” (în *Cercetări și studii*, București, Ed. Minerva, 1974, p. 307). E o ironie a sorții ca o poziție pragmatică, de compromis - să se transforme în exaltările de astăzi, în revelație a adevărului și inspirație patriotică.

Îngrijorează în campania și în decizia de acum nu doar disprețul pentru opinia specialiștilor, ci și antipatia pentru aspectele practice ale vieții și comunicării. Lingviștii nu apără adevăruri absolute, ci ideea că stabilitatea și unitatea unei scrieri sînt mai importante decît alte ipotetice calități. Revendicîndu-se de la ființa neamului și cuprinși de suflul mesianic (ca și de ideea de a rămîne în istorie printr-un act declarativ, foarte simplu de emis, mai greu de aplicat), mulți par să trăiască încă o epocă romantică în care totul e de inventat, riscînd, pînă și prin teza latinității, închiderea în autohtonism. Afirmția recentă a unui din polemisti revistei (*Academica* nr. 4, 1993, p. 29) nu mai lasă loc de comentarii: „Pentru noi, mitul național, definitoriu, este totul. Se poartă un dialog al surzilor.”

Rodica Zafiu

Lector Universitatea București

PRINTRE multe dezamăgiri pe care le încercăm cu toții de trei ani încoace, nu în ultimul loc așez faptul că, în ciuda declarațiilor zgomotoase, continuă domnia incompetenței și manipularea cu etichete care înlocuiesc argumentele. Adunarea Generală din 17 februarie a.c. a Academiei Române a ilustrat o dată în plus aceste caracteristici ale originalei noastre etape actuale. Pentru cei care cunosc cît de cît istoria lingvisticii românești din ultimii 45 de ani și mai ales pentru cei care au trăit-o această adunare a fost de natură să stîrnească amintiri dureroase prin similitudinea cu ședințe de „înfierare” și „demascare” a lingviștilor petrecute în aceeași aulă în anii '50. Toată desfășurarea adunării generale, atît raportul prezentat de dl. acad. ing. M. Drăgănescu, președintele Academiei Române, cît și discursurile celorlalți vorbitori, mi-au amintit în mod special ședința din iulie 1952 în care a avut loc un adevărat proces public al lingviștilor români. Lăsînd la o parte amănuntul deosebitor că atunci s-a „dezbătut” problema dicționarului academic al limbii române, iar acum ortografia, asemănarea este izbitoră din toate punctele de vedere. Ea merge pînă acolo încît s-ar putea pune pe două coloane unele pasaje din cuvintele de deschidere și de închidere ale președintelui de atunci al Academiei R.P.R., Traian Săvulescu, și raportul omologului său de acum, ca și din unele intervenții din cele două momente aflate la o distanță de 42 de ani, deși limita istorică din decembrie 1989 și apartenența la regimuri declarat opuse ar fi fost de așteptat să le deosebească.

Aceleași „argumente” demagogice, aceeași falsificare a realității și a istoriei cu omiterea elementelor neconvenabile pentru teza susținută, aceeași discreditare a lingviștilor cu servirea unor lecții pe același ton acuzator care nu îngăduie replică. Uneori aproape și aceiași termeni, ca în cazul acuzației de poziție de grup sau de clan. Desigur, sînt și unele deosebiri de formulare sau aparente deosebiri de conținut. Ceea ce atunci se numea lipsă de angajare sau izolare de mase acum este „scientism”, dar esența acuzației e aceeași și se bazează în ambele cazuri pe repetarea obsesivă a afirmațiilor de tipul „limba este a întregului popor”, din care se trage concluzia eliminării lingviștilor dacă nu se supun directivelor de partid și de stat, respectiv conducerii Academiei Române. Acuzația referitoare la înapoierea ideologică avînd rădăcini în regimul precedent este aceeași, chiar dacă atunci privea rămășițele burgheze și acum pe cele considerate comuniste! Acuzația de lipsă de patriotism este și ea aceeași în esență, deși atunci viza un imaginar cosmopolitism lexicografic, iar acum o la fel de imaginară rusificare ortografică. Asemănătoare în spiritul lor sînt și atribuiri ridicole ale unor vini care nu aparțin acuzaților sau invocarea unor catastrofe fără legătură cu tema: teribilul cap de acuzare din 1952 împotriva revistei „Cum vorbim” constînd într-o scrisoare primită din S.U.A. cu adresa „București - Iugoslavia” poate fi comparat cu cel de acum referitor la vina ortografiei actuale pentru încadrarea limbii române la departamentul de limbi slave în unele universități străine. Identice sînt pînă și procedeele de construire a discursurilor, de la bombardamentul cu citate de autoritate (firește, diferite) la întrebările retorice mai tari decît afirmațiile. Deși în 1952 citarea lui Maiorescu reprezenta o culpă, pe cînd acum e luat ca stindard de luptă, discursurile sînt la fel de nemaioresciene prin beția de cuvinte și forma fără fond pe care o conțin.

Nu cer să fiu crezută pe cuvînt. De aceea invit pe cititorii interesați de problemă și dornici să constate cum se repetă istoria să citească materialele celor două ședințe (proclamate, în egală măsură, „momente istorice de organizatorii lor”) publicate în volumul pe anul 1952 al revistei „Studii și cercetări lingvistice”, respectiv în recentul număr 4 (28) din „Academica”. În ambele vor căuta în zadar și cuvîntul celor acuzați (atunci academicienii Iorgu Iordan și Al. Graur, acum acad. I. Coteanu), deși - nu-i așa? - numai în 1952-1953 ne găseam în totalitarism.

Asta, da, restaurație! Poate fi ea privită drept semn de „renaștere” a Academiei Române?

1 martie 1993

Mioara Avram

Cercetător doctor Institutul lingvistic

Memoriu privind propunerile de amendare a ortografiei actuale

POTRIVIT cu hotărârea Academiei Române „privind unele măsuri tranzitorii referitoare la ortografia limbii române”, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, a. IV, nr. 21, „Legi, decrete, hotărâri și alte acte” din 18 februarie 1992, și în urma hotărârii adunării generale a Academiei Române din 31 ianuarie 1991 urma să se introducă în scrierea limbii române o serie de amendamente, menționate la locul citat.

În hotărârea amintită, la punctul 1 se prevedea:

„Să se prelungească dezbaterile problemelor ortografiei limbii române și în cursul anului 1992. În acest scop, filialele Academiei din Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, institutele Academiei din Craiova, Sibiu și Tîrgu-Mureș vor organiza, fiecare, cel puțin o dezbatere privind problemele ortografiei, invitând membrii Academiei, lingviști, specialiști din diverse domenii, profesori

din învățământul superior și mediu.”

În continuare se ia hotărârea (!) ca „pînă la aprobarea definitivă a îndreptărilor ortografice care vor rezulta...” etc. să se și pună în practică amendamentele indicate.

În perioada dintre 31 ianuarie 1991 și hotărârea adunării generale a Academiei Române din 17 februarie 1993, institutele de specialitate ale Academiei din București, Cluj-Napoca, Timișoara și Craiova, Institutul de Lingvistică de la Chișinău, precum și Conferința Națională din iunie 1992 a Societății de Științe Filologice s-au pronunțat *împotriva* amendamentelor cerute în Monitorul Oficial din 18 februarie 1992.

În același sens s-au pronunțat în proporție de 75-80% cei peste 2000 de elevi, studenți, profesori și alte categorii de intelectuali care au fost consultați printr-un sondaj de opinie efectuat de Societatea de Științe Filologice după toate regulile actuale ale sondajelor, în

17 localități din țară.

Cu toate acestea, potrivit cu hotărârea Prezidiului Academiei Române, la 17 februarie 1993, au fost puse la vot cele două amendamente refuzate de specialiști și de opinia publică. Ele au fost aprobate, dar fără votul celor doi lingviști cîți are Academia Română ca membri ai săi din această specialitate.

Institutele de specialitate din Iași, Cluj-Napoca și București și-au exprimat în mod public dezacordul încă din 18.II.1993, la care s-a raliat telefonic și Institutul de Lingvistică din Chișinău.

Dat fiind pe de o parte faptul că modificările impuse la 31 ianuarie 1991, reluate apoi în hotărârea publicată în Monitorul Oficial din 18 februarie 1992, nu au fost discutate mai înainte cu specialiștii în limba română.

Dat fiind că propunerea făcută de cei doi lingviști membri ai Academiei în adunarea generală a Academiei din 17 februarie curent de a se institui o comisie care să

studieze problema în amănunte, dar fără condiții prealabile, nu a fost pusă la vot.

Dată fiind opoziția specialiștilor și a marii majorități a celor care predau limba română în școli, fără a mai vorbi de dificultățile celor deprinși cu actuala ortografie, considerăm că hotărârea adunării generale din 17 februarie 1993 a Academiei Române nu este justificată în momentul de față.

În consecință, propunem să nu i se dea caracter de lege, cu atât mai mult cu cît, potrivit Constituției, legile sînt de competența Parlamentului României, iar amendamentele propuse privesc pe toți cei care scriu românește.

Acad. Ion Coteanu
Președintele Societății de Științe Filologice

I. Hangiu
Redactor șef, Revista Societății de Științe Filologice

De la Institutul de Filologie „Alexandru Philippide” din Iași

Scrisoare de protest

SEMNATARII acestui protest, slujitori ai limbii române, se adresează tuturor forțelor politice, instituțiilor și oamenilor de cultură precum și opiniei publice cu rugămintea de a opri cît mai e timp acțiunea de modificare a ortografiei românești întreprinsă de conducerea Academiei Române.

După cum se știe, la propunerea d-lui acad. ing. M. Drăgănescu, președintele Academiei Române, adunarea generală a acestui for a hotărît la 31 ianuarie 1991 începerea unor discuții/dezbateri asupra ortografiei limbii noastre, în mod special asupra oportunității revenirii la scrierea cu ă în loc de î în interiorul tuturor cuvintelor. Pentru aceste discuții s-a stabilit inițial un termen de un an, care a fost ulterior prelungit cu încă un an, dar, cu mult înainte de expirarea termenului acordat, s-a luat decizia de tolerare temporară a două feluri de scriere, iar conducerea Academiei Române a încercat să impună în cadrul acestei instituții propriile preferințe.

Fără a ține seama de opoziția întîmpinată din partea specialiștilor lingviști, cercetători și cadre didactice, de argumentele aduse de aceștia în diverse publicații, emisiuni de radio și televiziune, comunicări și sesiuni științifice, de moțiunile care i-au fost adresate direct, conducerea Academiei Române intenționează să decidă în adunarea generală din 17 februarie a.c. generalizarea scrierii cu ă în interiorul cuvintelor.

Protestăm împotriva desconsiderării specialiștilor și ținem să precizăm că acest adevărat atentat asupra ortografiei românești se face fără acordul celor care se ocupă de cercetarea și predarea limbii române.

Considerăm că o reformă a ortografiei este total inoportună în actualul context-politic și economic. Pentru a menționa un singur aspect atragem atenția asupra consecințelor nefavorabile pe care le-ar avea pentru frații noștri de peste Prut.

În orice împrejurare, o eventuală modificare a ortografiei ar trebui să fie opera specialiștilor în materie, rezultatul unor cercetători și al consultării între aceștia.

Punctele discutabile ale ortografiei în vigoare sînt altele decît cele în jurul cărora fac agitație demagogică nespecialiștii.

În nici un caz nu trebuie admisă o modificare în sensul complicării ortografiei, cu atât mai puțin întoarcerea de la o simplificare justificată științific la complicații nejustificate care ar crea dificultăți inutile învățămîntului și culturii românești și ar reprezenta o involuție fără precedent în istoria ortografiilor din lume.

Nimeni să nu se lase înșelat de falsele motivații în care este înfățișată inițiativa academică în privința scrierii cu ă, căci această literă nu simbolizează nici patriotismul (= latinismul), nici atitudinea anticomunistă! Revenirea la două litere pentru unul și același sunet este un anacronism care va aduce noi prejudicii imaginii României în lume.

15 februarie 1993

Protestul a fost însușit de Institutul de cercetări lingvistice al Academiei din București, precum și de Institutul de filologie din Cluj, Craiova și Timișoara, și poartă semnătura unui mare număr de lingviști.

PROTESTUL

Consiliului științific al Institutului de Lingvistică din București împotriva hotărîrii Academiei Române de a modifica ortografia românească

Consiliul științific al Institutului de Lingvistică din București al Academiei Române își exprimă protestul ferm față de hotărîrea Adunării Generale a Academiei Române din 17 februarie 1993 de a modifica ortografia limbii române fără nici un temei științific.

Protestăm atât împotriva deciziei în sine, cît și împotriva modului în care a fost obținută votarea ei.

Pentru că majoritatea lingviștilor s-a pronunțat net împotriva inițiativei conducerii Academiei Române, s-a trecut la negarea competenței lor în materie de ortografie, la desconsiderarea științei lingvistice și la denigrarea unor reprezentanți ai ei. Raportul domnului acad. ing. Mihai Drăgănescu, președintele Academiei Române, aduce grave acuzații lingviștilor români, pe care le respingem cu tărie. Susținem în același timp că acest raport prezintă denaturat istoricul problemei, amintind selectiv numai păreri convenabile autorului; ignorarea unor înaintași ca A. I. Philippide și Ovid Densusianu sau a românistului suedez contemporan Alf Lombard ni se pare semnificativă pentru metoda adoptată.

Protestăm împotriva încercării de a acredita teza falsă a caracterului relevant din punct de vedere național sau politic al folosirii uneia dintre literele echivalente f și ă.

Hotărîrea Adunării Generale a Academiei Române în privința ortografiei este o eroare regretabilă, dar încă reparabilă. Dacă s-ar aplica, ne reafirmăm părerea că modificarea propusă ar dăuna unității limbii noastre de cultură și imaginii României în lume.

24 februarie 1993

Prof. Gh. Chivu

de Marina Constantinescu

Mărul, Buckingham și lupul

CHIAR dacă propria experiență istorică de astăzi ar face să citim sau să privim o tragedie dintr-un secol îndepărtat, provocată și susținută pentru obținerea puterii, cu o anumită detașare și răceală a prezentului, Shakespeare nu ne-ar da voie. Și nu ne-ar da voie pentru că lumea lui este reală, actuală, se mișcă, respiră, ucide, se înalță, cade, decade. Violenta este o caracteristică a tragediilor lui Shakespeare, nu numai o trebuință a esteticului fără de care catharsisul nu s-ar naște. Sub acest semn se așează și montarea regizorului Mihai Măniuțiu, după o versiune scenică proprie, a piesei *Richard III* la Teatrul Odeon. Construcția regizorului are la bază poate cea mai crudă tragedie shakespeariană în care se concentrează și forța spectacolului. Jucată în toată lumea în distribuții celebre, care au impus în receptarea publicului norme regizorale și actoricești, jucată și la noi cu un succes nebun (să ne amintim de Vraca sau mai aproape, de Ștefan Iordache din spectacolul regizat de Alexandru Tocilescu la Teatrul Mic), piesa *Richard III* rămâne prin valoarea textului un punct de atracție, dar, în același timp, și o piatră de încercare pentru regizori, pentru actori, pentru teatru. Lumea lui Shakespeare nu l-a constrâns pe regizorul Mihai Măniuțiu, ci i-a dat libertate de mișcare într-o zonă a realului, a posibilului. S-a întimplat cândva în Aglia, se repetă mereu de atunci, oriunde și oricând.

Versiunea scenică pe care Mihai Măniuțiu și-a prelucrat-o nu modifică textul, îl ordonează după scopul și după propria intenționalitate. Sînt eliminate personaje - de exemplu Richmond, sau nepoții lui Richard - și deci replici sau situații. Coerența nu este cu nimic zdruncinată pentru că o urmărește pe cea interioară din care se creează. Spectacolul este viu și pentru că lasă deoparte schemele, nu se îngheșue în zone mult bătătorite, ci se deplasează pe traiectoria descoperită de regizor cu siguranța cu care a și trasat-o. Cîteva idei sînt fundamentale pentru un spectacol extrem de sigur, în ansamblul lui, un spectacol în forță și plin de forță.

Istoria a dovedit că viața este o luptă violentă și lipsită de scrupule pentru putere, că un mecanism perfect funcționează de la începuturi, că el înghite timp, logică, oameni. Omul-rege sau cetățean de rînd - este pînă la urmă (dacă nu de la început) o rotiță care servește bunului mers al mecanismului. Richard III, crudul, bestia, criminalul este în final propria victimă. A crezut că dă sensul istoriei, i s-a părut că se mișcă după bunul plac visceral, că se poate abate de la destinul lui. Mihai Măniuțiu înlătură orice accesoriu al textului, urmărind, în storyul reformulat, în primul rînd, pe Richard, duce de Gloster, care trăiește doar pentru a purta coroana Angliei. Ca și Shakespeare, regizorul dezvăluie mecanismul puterii direct, fără ocolișuri. Totul este concentrat aici și de aceea spectacolul pare și mai

crud, și mai agresiv, căci despre agresivitate și cruzime este vorba. Relațiile acestea sînt diabolice. Peste tot capcane, pe care personajul malefic le întinde pentru alții și, în cele din urmă, în care cade el însuși. Richard călăul este condus în propria capcană de victimele lui. Richard este victima victimelor lui. Richard nu este decît o piesă din mecanism.

Cînd spectatorul intră în sală, cortina este ridicată, iar pe scena fără decor și cufundată în întuneric se observă, pe măsură ce ochiul se obișnuiește, două șiruri de lumînări paralele, așezate în lungul scenei, sporindu-i adîncimea, în stînga un trup de om cu cap de lup, ce stă nemișcat și, undeva în spate, un alt personaj ce pare că veghează totul la lumina focului. Mai tîrziu se vede că fiecărei lumînări îi corespunde un om care doarme întins pe spate. Imaginea oarecum înfricoșătoare este dublată de un huruit continuu, un zgomot de început sau de sfîrșit de lume, care va acompania aproape întreg spectacolul. Richard intră ușor ezitant, ferindu-se de lumina care vrea să-i prindă chipul, pentru că el nu se simte bine decît în întuneric. Se strecoară ușor pe sub fasciculele reflectoarelor și, oprindu-se lîngă trupul cu cap de lup, își începe jocul. Găzile se trezesc, sînt animate de discursul lui Richard, discurs situat de Shakespeare numai în finalul piesei, pe cîmpul de luptă, dar amplasat de regizor și la început. Acțiunea se derulează din acest moment către început, dezvăluind cum s-a ajuns aici. Prezența celor două personaje incită la aflarea identității lor. În text, precum și în montările pe care le-am văzut, Richard vorbește aparte, cu sine sau cu spectatorul, punîndu-și la cale planurile pentru obținerea coroanei. Acum are doi martori cărora li se confesează tot timpul: unul poartă cap de lup pe trup de om și este o invenție regizorală numită în distribuție *Nebunul* (Marius Stănescu). Celălalt nu este altcineva decît Buckingham (în expresiva interpretare a lui Radu Amzulescu), vărul lui Gloster, care participă la născocirea și la înfăptuirea crimelor, Buckingham care complotează, care li denigrează pe ceilalți și care prin iscusința vorbelor spuse la timpul lor îl sprijină pe Richard să urce treptele tronului și să-și pună coroana pe cap. Celor două personaje le vorbește Richard tainic. Numai ele știu, o clipă mai devreme, ce se va întîmpla cu ceilalți. Dar n-au puterea să vadă care le este destinul, n-au puterea să înțeleagă că stau sub semnul recurenței dictate de mecanism. Ei împreună sfărîmă ordinea morală și socială pentru a pune în loc propria dezordine. Nu este decît o iluzie, un renga, o festă, un joc secund îngăduit pentru un timp limitat.

Extrem de interesantă este semiotica spectacolului. *Nebunul* nu mi se pare doar simplul bufon care amplifică bufoneria lui Richard, bufoneria ca formă absolută a disprețului. El este dublul, cu glas nearticulat, umbra, vizualizarea instinctelor animale, primare, este demonstrația animalității agresive a subconștientului. Capul de lup pe trupul de om reprezintă carnsierul în starea lui demonică (așa cum apare în mitologia noastră pricoliciul). Alegerea acestui totem zoomorf subliniază complementaritatea construcției celor două personaje care își amplifică structura reciproc, se poartă unul pe celălalt, se desprind unul din altul sau se contopesc în urletul animalității lor sălbatice. Lupul este cel care aduce pe scenă mărul discordiei și al ispitei. Îl dispută și îl împart Richard și Buckingham, iar pe măsură ce planul lor capătă amploare, mărul este mîncat și de alți participanți la complot. Penultima victimă a tentației mira-

Camelia Maxim (Lady Anne) și Marcel Iureș (Richard)

culoase și malefice a puterii este Buckingham. Ultima - Richard. În coșmarul prevestitor pe care îl are în noaptea dinaintea luptei în care va pieri, Richard este blestemat pe rînd de victimele lui: Eduard, Clarence, Hastings, Stanley, Rivers, Gray, Lady Anne, Margareth și Buckingham. Fiecare poartă pe deasupra splendidelor costume cîte o pelerină albă, în jurul gîtului cîte un șarpe, esența și simbolul însuși al haosului, iar într-o mînă înmănușată în alb cîte un măr. După rostirea blestemului, fiecare victimă depune instrumentul primordial al abaterii și al vrajbei în cercul coroanei care stă la picioarele celui care doarme. Pînă acum, Gloster a făcut ce a vrut. Treptele ascensiunii au fost aceste cadavre care vin în somn din lumea de dincolo și cer răzbunarea. Urmează căderea. Richard se trezește și, nervos, își ridică coroana. Merele - elemente concrete ale realității și nu numai ale visului - se rostogolesc repede-repede în toate direcțiile, înfățișînd, în grăbita lor rostogolire, graba cu care mecanismul istoriei îl absoarbe pe Richard. Dacă pînă acum e deasupra jocului, îl stăpînește, se prefacă că e nebun, scelerat, bufon, înspăimîntat, Richard, pentru puțin timp al III-lea, sfîrșește prin a-i fi cu adevărat frică. Prima care îl blestemă și care îi spune „dîne” este Margareth, iar Măniuțiu tratează simbolul la propriu. „Drăcescul cîine ce ne-a împins cu-al lui lătrat spre moarte” este omorît în luptă de Richmond, care în piesă nu apare deloc. Vraja puterii îi cuprinde pe toți care-i cad pradă. *Nebunul* pare că s-a dat de trei ori peste cap și a devenit, o dată cu zorile, om. Dar pentru cît timp? El îl ține în brațe pe cel cărui i-a fost credincios. Dar noaptea va veni iarăși și iarăși, iar metamorfoza incompletă va servi mereu altcuiva.

Cum am mai spus, Mihai Măniuțiu renunță la scene uzate prin prea deasa folosire (cum ar fi jocul între Lady Anne și Richard în jurul sicriului lui Henric - scenă tratată aici normal) și deplasează interesul spre altele, puțin sau deloc exploitate. Îl susțin enorm și actorii Teatrului Odeon, apoi Doina Levința, creatoarea unor costume de o eleganță plină de bogăție, dublată de simbolistica culorilor folosite, extraordinarul scenograf Constantin Ciubotariu, coregraful Sergiu Anghel, cu soluții foarte originale și, așa spune eu, maestrul de lumini Alexandru Pelizaru împreună cu cei doi regizori tehnici Dan Benga și Dan Năstase. Nici un decor nu ar fi fost atît de nimerit și de sugestiv ca acest joc de fascicule și perdeste luminoase, extrem de eficient pentru intențiile regizorale.

Demonstrațiile perfecte ale gărzilor-samurai, care nu fac altceva decît să amplifice violența și disciplina (după model japonez) supunerii necondiționate, năvălesc pur și simplu peste spectator în sală. Agresivitatea lor este agresivitatea întregului spectacol. Gărzile acționează în masă și la poruncă. Supunerea militarizată le uniformizează. Din această masă ies și intră și cei doi ucigași, precum și Catesby și ceilalți supuși ai lui Richard.

Marcel Iureș, căci el este de data asta Richardul pe care l-am descris, revine în forță, după o absență pe care publicul a resimțit-o, făcînd un rol principal excepțional, așteptat de noi

toți. Plăcîndu-i jocul puterii și joaca nemiloasă cu ceilalți, Richard interpretat de Marcel Iureș se joacă pentru că jocul este mai presus de orice. Jocul acesta narcisiac, îl ridică asemeni unui vîrtej în vîrful ierarhiei, ca să-l lase să se prăvale direct în moarte. Relația lui cu Buckingham și cu Nebunul-lup este construită cu tact și cu răbdare. Ei sînt prezenți mereu pe scenă, își caută privirile, se aprobă tacit sau zgomotos, se completează. Momentul încoronării este în jocul lui Marcel Iureș un amestec de vis și realitate, de nebunie sau de simulare a ei. El își leapădă hainele frumos croite, îl îmbracă pe lup cu ele, iar trupul strîmb rămîne fără ascunziș. Jocul cu coroana este jocul cu simbolul. Delirul puterii atinge forme paroxistice. O anumită rostire de o melodicitate tăioasă însoțește interpretarea. Tandemul Măniuțiu - Iureș funcționează perfect spre delectarea publicului.

Actori foarte buni ai teatrului (și nu numai) își susțin rolurile episodice, care nu-i împiedică să convingă în interpretarea lor: Șerban Ionescu (Eduard), Florin Zamfirescu (Clarence), Gelu Nițu (Catesby). Acceptabilă este Camelia Maxim (Lady Anne) și bună, Irina Mazanitis (Margareth), una supusă destinului deloc fericit, împotriva căruia nu are rost să se ridice, cealaltă dinamică, zgomotoasă în nebunia ei disperată (manipulată de Richard). Mai puțin inspirată este alegerea Oanei Ștefănescu în rolul Elisabeth, pe care, din păcate, nu o ajută nici vocea și care nu are decît un moment bun: scena în care, femeie fiind, își jelește bărbatul mort. Ca și inexistentă este Virginia Rogin în Ducea de York.

Richard III de la Teatrul Odeon este, cu siguranță, un eveniment teatral.

PREMIERE

• Un text mai actual ca oricînd pe scena *Teatrului Dramatic* Constanța, sîmbătă, 12 februarie: *Rinocerii* de Eugen Ionescu. Regia: Laurian Oniga. Decor: Sică Rusescu. Costume și măști: Gina Tărășescu. Distribuția: Titus Gurgulescu, Carmen Enea-Tomescu, Vasile Cojocar, Liviu Manolache, Eugen Mazilu, Ianeu Lucian, Ana Mirena, Iulian Enache, Gabi Belu, Emil Bîrădeanu, Nina Udrescu-Mazilu, Diana Cheregi, Vali Caracasian.

• Trupa *Teatrului Dramatic* Galați a prezentat două noi premiere: pe 13 februarie *Oameni și șoareci* de John Steinbeck. Traducerea: Profira Sadoveanu și Sima Zamfir. Regia: Victor Moldovan. Scenografia: Gabriela Bondărescu Catargiu. Muzica: Ștefan Mangoianu. Distribuția: George Serbina, Stelian Stancu, Cătălin Tudor Manea, Tamara Constantinescu, Aurelian Georgescu, Gabriel Constantinescu, Petre Păpușă. A doua premieră, recentă, a fost pe 6 martie: *Jacques și stăpînul său* de Milan Kundera. Regia: Adrian Lupu. Scenografia: Mircea Ribinschi. Traducerea: Doina Trăsnea. Din distribuție: Mihai Mihail, Eugen Popescu Cozma, Liliana Lupan, Vlad Vasiliu.

Teatrul Odeon (Sala Majestic)-*Richard III* de Shakespeare. Versiune scenică de Mihai Măniuțiu. Regia: Mihai Măniuțiu. Costumele: Doina Levința. Scenografia: Constantin Ciubotariu. Coregrafia: Sergiu Anghel. Muzica: Marius Popp. Distribuția: Marcel Iureș, Șerban Ionescu, Florin Zamfirescu, Radu Amzulescu, Marius Stănescu, Camelia Maxim, Irina Mazanitis, Virgil Andriescu, Mircea N. Crețu, Florin Dobrovici, Mugur Arvunescu, Dan Bădărău, Marian Ghenea, Gelu Nițu, Constantin Cojocar, Oana Ștefănescu, Mircea Constantinescu, Nicolai Ivănescu, Ionel Mihăilescu, Laurențiu Lazăr, Niculae Urs, Radu Panamarenco și Virginia Rogin. Data premierei: 28 februarie.

Cer fără stele la Berlin

AM TRĂIT să o vedem și pe asta! Ursul de Aur al Berlinalei Filmului împărțit ex aequo între China comunistă și China anti-comunistă. Beijinezii și taiwanezii făcând pași mici spre o pașnică reconciliere națională prin intermediul unui Festival cinematografic european! Directorul de origine română al acestuia, Moritz de Hadeln, are toate motivele să fie satisfăcut. Chiar dacă breasla criticilor a fluierat în corpore palmaresul celei de a 43-a ediții. Ce contează? Diplomația și înalta politică planetară primează asupra speranțelor, viselor și naivelor iluzii estetice ale artiștilor, bieți inadaptabili anacronici într-o lume disperant de pragmatică.

Ce-i drept, modificările de tonalitate din cinematografia chineză sînt spectaculoase. Iar Zhang Yimou, unul din membrii Juriului de la Berlin, este cotelat la ora actuală printre primii trei mari cinești ai lumii, alături de Kurosawa și Fellini. După Tian An Men, ceva începe să se clatine și în Imperiul Soarelui Răsare. Oricum, ex aequo-ul dintre *Femeile din lacul sufletelor înmiresmate* al lui Xie Fei și *Banchetul de nuntă* al lui Ang Lee, are și o mică latură picantă. De o parte un film comunist despre o țărancă „privatizată” și adulterină, prezentată, oh, surpriză, ca personaj ultra-positiv! De cealaltă, un film occidental despre menajul în trei al unui cuplu de homosexuali și o fată rămasă însărcinată, „din greșală”, cu unul din ei. Să recunoaștem că de la cărticica lui Mao la asemenea spulberare de tab-uri este distanță, nu glumă. Morala s-a întors și ea pe dos, dar ce contează, întreaga planetă e un haos. Valorile s-au răsturnat în viața de toate zilele, darămite în filme. Pînă și nemții din vestul Germaniei „aleg libertatea” în fosta Uniune Sovietică, ca în irezistibilă comedie polițistă *Putem fi și alt fel*, unde doi frați saxoni și un soldat sovietic dezertor, tustrei analfabeti,

evadează din alienarea civilizației de consum în mizeria patriarhală a unui sătuc de pe Don.

A propos de civilizație, publicul românesc ar rămîne năucit de nivelul de confort material al țăranilor chinezi din melodrama lui Xie Fei. Dincolo de ceea ce ar putea fi pură scenografie, ca în epoca mussoliniană a „telefoanelor albe”, ori a pseudo-bunăstării staliniste, din modul de viață chinez transpare un real standard cotidian pe care l-ar invidia mulți bucureșteni... Mai cu seamă cei ce se vor regăsi întocmai în interioarele dureros de autentice din *Patul conjugal*. Întîmpinat cu nestăvilit hohote de ris, cu aplauze și elogii în presa internațională, filmul lui Mircea Daneliuc s-a numărat printre cele mai incisive și originale momente ale competiției. Causticul diagnostic al degingroladei morale într-o Românie debusolată de sindromul revoluției confiscate ar fi meritat să figureze în Palmares. Sorți au vrut însă altfel.

De o foarte bună primire au avut parte și celelalte trei pelicule românești înscrise în secțiunile necompetitive: *Vulpea vînător* de Stere Gulea, *Balanța* lui Lucian Pintilie și documentarul *Timișoara - Decembrie '89* de Ovidiu Bose Paștina. Dintre toate țările fostului lagăr socialist, România a avut evident selecția cea mai importantă, numeric și ca nivel de excelență. Spre invidia, mărturisită, a colegilor maghiari, polonezi, cehi și chiar ruși. Îmi amintesc că în '90, imediat după căderea zidului rușinii, occidentali s-au întrebat cu îngrijorare dacă în fostele țări socialiste cinematografiile naționale vor izbuti să supraviețuiască șocului economiei de piață. Ceasul scadenței a sosit și nu putem fi decît fericiți că românii țin încă sus steagul artei autentice.

Vitalitatea est-europeană se simte, chiar dacă vag moleșită de luxul superproducției și în *Arizona Dreams* (Premiul Special al Juriului) turnat în SUA de bosniacul musulman Emir

Kusturica pentru un producător francez. Un simbure de fastă nebunie creatoare rodește în această celofanată melodramă transnațională, cu Faye Dunaway și Jerry Lewis. De baștină din Sarajevo, Kusturica își ajustează visele la scara box-office-ului occidental. În vreme ce compatriotul său, originar tot din Sarajevo, Boro Draskovic, cu un tată ortodox și un cumnat musulman de curînd uciși în acel absurd măcel, caută în van un producător pentru un film despre această rană deschisă a Europei, în a cărei cangrenă riscăm să ne scufundăm cu toți.

Nebună, nebună, omenirea se privește năucă în oglinda filmelor lumii. Asasinate, sinucideri, atentate, droguri, inversiuni sexuale și SIDA, imens de multă SIDA pe toate drumurile, ba chiar și printre funcționarii Festivalului, ceea ce i-a îndemnat pe cei mai slabi de finger să ocolească anumite birouri. Mă întreb chiar dacă a fost vreun singur film în care să nu se fi văzut măcar un coșciug? Cred că nu. Și ca un leit-motiv, în absolut toate filmele americane au apărut secvențele asasinării Președintelui Kennedy. Din ce străfunduri ale unei conștiințe raționale vinovate răsar asemenea coincidențe? Și prin ce joc al destinului pe ecranul berlinez s-au întîlnit două biografii romanțate în care „visul american” se preschimbă în coșmar al multîmilor înșelate? În *Hoffa* (realizat de Danny de Vito), cel mai vestit leader sindical al tuturor timpurilor, magistral interpretat de Jack Nicholson, îmbină cu nonșalanță arsenalul subversiunii comuniste și corupția mafiotă. În *Malcolm X*, hagiografică epopee tezistă și dogmatică, idolul populației americane de culoare predică în termenii unui stupefiant rasism à rebours, reîntoarce la segregare rasială și convertirea la islamism. Impecabila prestație actoricească a lui Denzel Washington (Urs de Argint pentru interpretare) face cu atît mai periculoasă priza la marele

În curînd, pe ecranele noastre, *Patul conjugal* de Mircea Daneliuc.

public din America și din Africa mesajul de intoleranță și violență al regizorului de culoare Spike Lee, altminteri excelent meseriaș, perfect adaptat Hollywoodului.

Pentru echilibrarea balanței - capitol la care Moritz de Hadeln rămîne imbatabil -, în competiție a fost inclus *Love Field*, romantică poveste de dragoste dintre un fost soldat negru și o blondă și burgheză provincială (Michelle Pfeiffer, Urs de Argint pentru interpretare).

Stele noi, nume noi, dar puține glorii s-au încumetat să traverseze Oceanul spre o Europă atît de pusă sub semnul întrebării. Ca în nici un an, la Berlinalelă fotografi s-au trezit în șomaj tehnic. Noroc de „pensionarul” Gregory Peck cum cu ironie se autodefiniște starul care s-a îndurat să onoreze cu prezența retrospectiva dedicată lui. Poate că mai bine rămînea la Hollywood, în somptuoasa-i vilă din Beverly Hills și ne lăsa cu imaginea tinereții sale. Sfîșietoare e bătrînețea junilor primi. Poate pentru că în umerii lor căzuți și în privirile lor apoase citim apusul unei epoci.

Manuela Cernat

CRONICA MUZICALĂ

de Alfred Hoffman

Oaspeți

NU MĂ NUMĂR printre aceia care, dacă văd un nume străin pe afiș, se înghesuie ca la pomană, fiind siguri că vor trăi senzații extraordinare. Sînt mai liniștit, în urma multelor *cacialmale* înghițite și mai ales ca rezultat al unor satisfacții certe trăite în prezența artiștilor autohtoni. Asta nu este o atitudine exclusivistă - ca la noi la nimeni! - sau trădînd convingerea că „nevasta proprie trebuie preferată oricînd” ci mai curînd o rețineră în fața fișelor impresariale răsunătoare, care s-au dovedit prea adesea înșelătoare. Dacă citim în programul de sală date impresionante, atestînd că interpretul în cauză a cunoscut o circulație internațională intensă și că are angajamente ferme în centre prestigioase, ne putem cel mult liniști curiozitatea și dobîndi anumite repere pentru *situarea* celui întîlnit prima oară pe podiumul nostru. Atît! În rest, doar experiența proprie este decisivă, într-o vreme cînd abilitatea tehnică oarecum comună se transformă în criteriu de apreciere a „economiei artistice de piață” și cînd sîntem expuși unui puhoi de figuri noi, mai mult sau mai puțin experte, mai mult sau mai puțin convinse că urcînd pe scenă au ceva de *comunicat* celor din fața lor. Acestea fiind zise, să începem prin a-l situa pe Sergiu Comissiona ca cel mai important *oaspete* întîlnit în ultima vreme. De fapt, este de pe la noi, îl știm bine de multă vreme, dar și-a cucerit faima și prestigiul pas cu pas și numai pe *bune*. Desigur, citînd rîndurile documentate ale regretatului coleg Eugen Pricope, nu putem să nu fim impresionați, cu toate că

datele adunate se refereau la o realitate acumulată pînă acum doi ani și ceva, cînd ne-a vizitat ultima oară Sergiu, care acum funcționează permanent la Helsinki, la Vancouver, în Canada, la Madrid și locuiește la New York, fiind cetățean al Statelor Unite, salutat prin prezența la concert, de care ne-am bucurat, a ambasadorului acestei țări puternice și influente. Îmi amintesc că, în urmă cu ani, l-am ascultat pe Comissiona la pupitrul orchestrei din Baltimore, înconjurat cu o stimă și o căldură impresionantă, atît el cît și soția lui Robina, dansatoare și soră a pianistei Lory Walfisch. Asta - vorba cuiva - ca să știm tot! -, adevărul este însă că Sergiu Comissiona este un mare dirijor, în tot sensul cuvîntului și pe deasupra un om prietenos și afectuos, care dă mîna cu ceilalți fără să se înalte pe pedestalul faimei lui mondiale actuale. L-am văzut și la o festivitate mișcătoare, de care i s-a decernat titlul de *membre* de onoare al *Uniunii interpreților* de la noi (nu știu dacă îi lipsea din palmares acest titlu, dar sînt convins că i-a făcut plăcere să se întîlnească cu mulți colegi de astăzi și de altădată). În treacăt fie zis - pe lîngă atîtea premii care curg din toate părțile înct își vine foarte greu să te mai descurci între ele, ceea ce deocamdată nu e rău, dat fiind că artiștii au fost la noi multă vreme *dați în jos*, cinstirea unor figuri în bună parte din trecut, chiar dacă nu corespund unor *avantaje materiale* de care mulți dintre pensionarii culturii românești ar avea atîta nevoie, a fost binevenită (ideea maestrului Mihai Brediceanu). I-am văzut acolo pe cîntăreți reputați dinainte, ca Emilia Găitanu și

Mihail Arnăutu, pe Emanuel Elenescu (care azi, la 82 de ani, a fost proaspăt numit director al Filarmonicii „Gh. Dima” din Brașov și nu ne îndoiim că va face treabă bună, dat fiind că *știe despre ce-i vorba* și dirijează încă peste tot în țară), pe Ion Voicu și Valentin Gheorghiu, s-a vorbit și despre regizorul Jean Rînzescu, scenograful Roland Laub etc. etc. Au fost onorate și figuri ale artei coregrafice, dar despre asta întrebați-o mai bine pe Liana Tugearu.

Din fericire, l-am admirat pe Sergiu Comissiona și *în acțiune*, înfățișînd *Simfonia a II-a* de Gustav Mahler la pupitrul Orchestrei simfonice și corului Filarmonicii „George Enescu”. După *a III-a* de la Radio (și ea excelentă), iată o nouă componentă importantă a îmbucurătorului festin mahlerian la care sînt invitați melomanii noștri. Dirijorul, în pofida prea puținelor repetiții, a fost cu totul la înălțimea fierberii titanice a unui monument orchestral (intitulat *Auferstehung - Înviere*) încoronat, după exemplul beethovenian, cu intervenția *vocilor*. Îi sîntem recunoscători lui Comissiona că ne-a adus o mare cîntăreată americană, pe mezzosoprana Kimball Wheeler, un glas nobil care știe că adaosul timbrului uman la amploarea simfonică stă întodeauna la Mahler sub semnul *liedului*. Alături i-a stat (*toute proportion gardée*) tînăra noastră soprană Mariana Colpoș care are premisele vocale ale unei acumulări stilistice viitoare. În orice caz, diversitatea emoțională, suflul eroic și transcendent al partiturii, sursele atît de limpezi ale inspirației marelui post-romantic au fost *de acolo*, întărindu-ne încredințarea că și la Ateneu, în momentele mari și bune, se face artă adevărată, de dimensiuni impunătoare.

Seara următoare, la pupitrul Orchestrei Naționale Radio s-a aflat tînărul dirijor german Stefan Anton Reck, în continuarea ciclului Beethoven care - din fericire - a umplut sala aproape pînă la refuz, lucru neîntîlnit chiar în

fiecare zi. Discipol al unor mari figuri ale artei interpretative (i-am numit pe Leonard Bernstein și Seiji Ozawa), Reck a învățat de la maestrul său în primul rînd să nu lase să *zacă* orchestra. Drept care, fluiditatea și continuitatea se dovedesc principalele calități ale interpretărilor sale, care în orice caz și-au avut punctul cel mai convingător în *Simfonia a VI-a, Pastorală*. Orchestra, care nu s-a sfiit de rîndul asta de falsuri (mai cu seamă în uvertura *Fidelio* unde suflătorii au fost mereu ezitanți) și de desincronizări - ca în prima parte a simfoniei, nu s-a lăsat prea impresionată de *firma* musafirului, invitat acum pentru a doua oară și la Cluj. De altfel, nici solista - violonista Cristina Anghelescu, interpreta *Concertului în Re*, rămasă, orice s-ar întîmpla, *nemuritoare și rece*. Ceea ce n-ar trebui să se întîmple, în primul rînd cînd ai de a face cu *capodoperele capodoperelor*... Altminteri, cîntă îngrijit și curat.

Ateneul a trăit în seara de 27 februarie unul dintre marile lui ceasuri: recitalul mezzosopranei Kimball Wheeler ne-a adus aminte că la noi mai pot veni și artiștii de frunte ai lumii. Frumusețea și noblețea tînutei, calitatea și amploarea vocii, precum și știința conducerii ei, perfecțiunea dicțiunii în toate limbile străine, autenticitatea stilistică și *trăirea* fierbinte a muzicii - ne-au făcut să nutrim gîndul că dacă odinioară le-am primit pe Elisabeth Schwaizkopf și Victoria de Los Angeles (aflate totuși mai spre sfîrșitul carierei lor, în timp ce aici ne bucurăm de *miezul* splendid al drumului), acum avem fericirea să cunoaștem o altă maestră a cîntului de aceeași grandoare. Pianistul nostru Nicolae Licareț a fost inspirat de asemenea fericit prilej și a însoțit evoluția vocală cu o sulețe, o intuire a accentelor comune, o muzicalitate a participării - excepționale. Iată marele moment muzical pe care îl așteptam de atîta timp!

Știrea și proiectul

VĂDIT contrariată de rolul ei de gazdă a emisiunii din duminică Mărtisorului, d-na Marilena Rotaru s-a străduit să fie o amfitrionă plăcută. A izbutit să fie politicoasă și scumpă la vorbă. Cred că rolul nu i se potrivește. D-na Rotaru e firească în registru grav și se simte la largul ei în interviuri unde întrebările formulate în puține cuvinte scot în evidență personalitatea celui intervievat. M-aș fi așteptat ca dialogul său cu Silvan - care părea destul de stingherit în calitate de prezentator al propriilor sale caricaturi - să fie mult mai substanțial decât acel sumar schimb de replici în care dispoziția memorialistică a acestuia a fost mai curînd pusă în umbră. Ce legătură avea Silvan cu Mărtisorul n-am înțeles, dar poate că asta e lipsa mea. Cu o caricatură de un cu totul alt tip, Adrian Andronic, cel de-al doilea editorialist de la *Evenimentul zilei*, mi s-a părut în criză de umor pînă a dat fila caricaturilor cu adresă politică. Ca și Ion Cristoiu, Andronic e interesant cînd comentează lupta pentru putere. Și cum tot s-a vorbit simbătă la Teleenciclopedie despre cafeaua expres, A. Andronic capătă presiune în caricaturile sale doar acolo unde percepe conflicte politice, altfel fierbe mocnit, după regulile de aur ale cafelei la nisip.

Și vine, cetățeni, telegenul. Vine știrea. Prin telefon. A căzut Câmpeanu la liberali, la adevărații liberali, cum ar zice Gore Pirgu. Așa ceva nu se întîmplă zilnic, mi-am zis, așteptînd o ediție specială, un semn din partea TVR că percepe mișcarea. TVR, nimic. Firește, nu ne băgăm, nu ne amestecăm, dar cînd e vorba să-l vînam pe C.V. Tudor cu teleobiectivul printre oficialități, cînd depune jandarmul român jurămîntul, trecem glonț pe lîngă capul ministrului de interne, ca să ne găsim favoritul, încît - să nu fi fost textul - aș fi jurat că jandarmii cei noi i-au făcut declarație de dragoste lui Vadim. Acum, ce-i drept, nu mai știu cum mișcă semnificația în TVR, unii operatori arată cu degetul, alții te țin pe palme. Dar cine știe pe cîți i-a școlit Mircea Hamza la TVR înainte de a-și lua tălpășița la PRM-ul inimii sale. Cum se leagă gradul de major în armată al d-lui Hamza cu lăudătorii lui Ceaușescu care visa să transfere toată

armata română la *dilibau* - știe dl. Hamza - asta mă depășește, ca dispariția maiorului Lupoi în Elveția.

Dar, vedeți dumneavoastră, autorul celei mai teribile metafore a reconcilierii, dl. Câmpeanu, care i-a propus regelui să devină candidat la președinție, a picat totuși din vîrfurile partidului său. Partidul care a generat cele mai numeroase fracțiuni și fricțiuni. Partidul care în '90 avusese singur 7% din voturi. Dl. Câmpeanu a izbutit, cu pragmatismul său, să transforme PNL-ul într-un club politic, iar ideea liberală în mărul discordiei. Liberalii fără Câmpeanu sună totuși straniu, cu atît mai mult cu cît cel care i-a luat locul, dl. Quintus, e mai curînd un bătrîn domn cumsecade decât acea mînă forte care să-i adune laolaltă pe fiii rătăcitori. Mi-l amintesc pe dl. Câmpeanu în '90 - decis, energic, moderat în idei și dornic să se plieze cît mai iute pe realitatea din țară. În trei ani, dl. Câmpeanu ajunge în situația de a se pregăti de disidență în propriul său partid. Să fiu iertat, dar după ce exclusi lejer pe unul și pe altul, confundînd o structură vie cu o parcelă nedestelenită e firesc să-ți vină rîndul. Dar nu cred că s-a încheiat criza liberală prin ungerea d-lui Quintus. Însă asta nefiind treaba mea, dau o pagină înapoi, la proiectul-program al d-lui Everac. Proiectul mi-a plăcut dintr-un singur motiv: că a dus la amînarea editorialului. Acela cu super... Păcatele noastre. Altfel, privit cu luare aminte, proiectul d-lui Everac nu are de ce să placă. Nu sîrînd de colo-colo se dinamizează oarece. Or, dl. Everac asta și-a propus: ca să nu facă promisiuni precise, ca să nu sistematizeze nimic, a amestecat ciorba cu tortul, tocana cu pepenii și scobitorile cu coșul de gunoi. D-sa vrea să facă, prin alții, de toate, dar în realitate nu vrea nimic. Cînd spui, grav, că vom face cutare lucru nu dai fuga, de îndată, într-un cu totul alt punct al hărții. Nu mă îndoiesc, dl. Everac s-ar fi simțit la largul său, dacă ar fi fost uns director la TVR cu vreo patru ani în urmă, cînd n-ar fi trebuit să dea nimănui explicații. Ne-a oferit deci un soi de punctaj amestecînd lucrurile aiuror, fie din pricină că d-sa nu și-a făcut încă o idee despre felul cum funcționează această instituție, fie din pricină că nu dă două parale pe reacția opiniei publice.

Episodul 3,15

În timp ce doamne elegante, în blănuri, vechi de astrahan, citesc, țîțîind, în holul blocului, listele cu „Întreținerea” pe februarie, după care se întorc la Sue Ellen, „pentru care mă doare cît de proastă poate să fie!”, „un rol ingrat, dragă!”, omul de serviciu de care rîd toți copiii cînd el urlă la ei, constată, cu o mătură în mînă: „sînteți vesel, domnule Cosău!”, „e, vesel, pe dracu!” „păi cum să nu fiți vesel cînd scrieți ce vă place despre viață? de ce vorbiți cu păcat?” Cecil Bount de Mille, regizorul, nu e nebun - le spun în gînd celor două doamne - cînd stabilește că un film bun începe cu un cutremur și merge crescendo.

(va urma, d.m.t. *)

*) inițialele, din jurnalul lui Tolstoi, pentru „dacă mai trăiesc”.

RADIO

de Antoaneta Tănăsescu

Cuvînt și suflet

ASCULTAM o recentă ediție radiofonică din seria *Cuvînt și suflet* cu gîndul la acea ultimă dimineață de marți a lunii martie 1992 cînd, incitat de Sorin Dumitrescu, părintele profesor Dumitru Stăniloae acceptă că da, „uneori sînt sigur că da”, interviul sau comentariul religios transmise prin mass-media pot să se apropie de „cuvintele de folos” din convorbirea duhovnicească. Totul depinde de „cum se face această comunicare de către noi”. Căci numai clădită pe o „deplină convingere” ea are forța de a atrage atenția și chiar dacă „nu primesc toți, măcar unii încep să gîndească că mai e și altceva, și asta nu trebuie să ni se pară puțin...”. „Se oferă o alternativă...” intervine Sorin Dumitrescu. „Da, se oferă existenței un alt orizont și asta e bine. Poate asta îl va face curios să meargă chiar și la biserică”. Deci, continuă părintele profesor, „Eu cred că trebuie să folosim din plin mijloacele pe care le-a realizat știința în evoluția istorică. Prin aceste mijloace pot ajuta omul să-și pună și alte întrebări”. Exact acesta este, cred, între altele, meritul emisiunii de simbătă, 27 februarie, difuzată în imediata apropiere a declanșării Postului Mare dar și a Ramadanului, emisiune în care, rostită în termeni specifici, de ortodocși, romano-catolici și musulmani, concluzia a fost aceeași. Postul nu se reduce la lista unor crispate interdicții alimentare sau de alt fel, ci, înțeles în profunzime sa semnificație spirituală, devine un autentic exercițiu de libertate. Sau, cum spunea înalt prea Sfinția Sa părintele Daniel, Mitropolitul Moldovei, de afectivitate duhovnicească în care, învingînd domnia automa-

tismelor, omul își reclădește existența în funcție de alte priorități pe drumul său de întoarcere spre Dumnezeu. Cuvintele auzite acum seamănă cu cele din vechime căci nu altceva citim în predica rostită de Antim Ivireanu în Duminica lăsatului sec de brînză, cînd, înțelegînd, pe urmele alegoriilor din *Epistola Sf. Apostol Pavel către Efeseni* (6,10-17) că intrarea în post echivalează cu intrarea într-o bătălie cu „săgețile celui viclean”, mitropolitul fixează cele trei îndatoriri pe care le avem cu toții „din mic pînă la mare, bărbați și muieri, copii și fete, bătrîni și tineri, însurați și neînsurați”. Iar între aceste îndatoriri, pămîntul restricțiilor alimentare nu se află în prim plan, dimpotrivă, mai întîi, „ne ducem fieștecăre la duhovnic să ne mărturisim păcatele” căci „ispovedia iaste una din cele șapte taini ale sfintei biserici și cînd ne ispovedim, lui Dumnezeu ne ispovidim, iar nu preotului”. Apoi, asemenea lui Hristos, postim timp de 40 de zile, „care post trebuie să-l facem cu rugăciuni”. În sfîrșit, „al treilea lucru trebuie să facem milostenie”. Așa predica Antim Ivireanu, aceleași îndemnuri le-am aflat în cuprinsul emisiunii *Cuvînt și suflet* (realizatori Valeriu Dăescu și Vasile Hristea) și rostite „cu deplină convingere” cum cerea și părintele profesor Dumitru Stăniloae, ele își pot dovedi rodnicia, pavază neclătinată în acel *Război nevăzut* de care vorbea Nicodim Aghioritul, război antrenînd nu „lucruri trupesti și trecătoare”, ci planul „spiritual și nevăzut în care intră fiecare creștin chiar în ceasul botezului”.

SPORT

Pe teren și în tranșee

O FI pierdut Brescia lui Lucescu, acasă, dar nici handbalistele noastre nu s-au lăsat. Au încasat din gros în deplasare. Ce va face Lucescu e treaba lui, a intra în serie neagră, ca automobilul lui Hagi pe șoseaua spre Constanța. Dacă are suflu, dacă instituție stare de urgență, Lucescu își scapă echipa și se salvează și pe el. Fetele din handbal au mers pe ideea că unde a mers mia încapă și suta. Au primit goluri în deplasare cu o frenezie de gospodină care nu vor să se întoarcă de la piață cu plasa goală, chiar dacă lichidează pușculița de-acasă. Brescia a început să semene cu Progresul București de pe vremea lui Năstase și a lui Dudu Georgescu. Pierde, dar crește. Întoarse acasă, fetele au început să numere - ce-au avut și ce-au pierdut. Și-au intrat pe teren cu gîndul că dacă tot e rău, măcar să știe ei ele de ce. Pe Lucescu l-au furat, se pare, arbitrii. Mai prudente, fetele au luat în calcul și asta. Se termină timpul de joc, dar mai ai, la Vilcea, o lovitură de la 9 metri. Zid, portar și poarta de nimerit. Dacă va ieși din belea țara asta în timpul regulamentar de joc, asta o vor face femeile. Bărbatul român se plînge de arbitraj, se teme de comploturi, face combinații, dar nu are acea inspirație divină a femeii, care nu disprețuiește nici moneda asta nouă de un leu. Adică lovitură de la nouă metri cu tot tacîmul ei și cu neîncrederea asta muierască în jocuri făcute înainte și în prețuri fixe. Jocul de la Vilcea a fost cîștigat de cetățențele care se bat pentru o lescaie în Piața Progresul, de amărățile noastre consoarte care îi amenință zilnic cu greva pe negustorii din Obor ca să ne facă pe noi, tușierii, să nu ne simțim umiliți de puțînul cu care le trimitem, zilnic, în tranșeele coșniței. Zid, portar și ce-ai adus de la piață?! Și trece păcătosul de leu prin zid, printre brațele portarului, ajunge în plasă și acolo își aduce aminte că nu e în piață la Matache, ci în cupele europene: se schimbă la față și la trup, de-l scoate pe Pumnă din țîțîni și primește și restul în cetățeni care țopăie.

Tușier

Stimate domnule redactor șef,

Deoarece apariția revistei MANUSCRIPTUM este foarte încheată, iar data viitorului său număr este cu totul nesigură, vă rog să dați ospitalitate, colegial, următorului răspuns, în cadrul principiului „dreptul la replică”, la nota semnată „Andrei Grigor”, TRANSILVANIA?, publicată în *Literatorul*, 22 ian. '93, p.2. despre unele materiale din ultimul număr al revistei *Manuscriptum* (2-4/1991) recent apărut. Vă mulțumesc anticipat.

Este vorba, mai întâi, de editorialul nostru *Transilvania Mea*, unde se aduce un elogiu acestei provincii românești pentru spiritul său istoric, militant, latinitatea sa europeană, spiritul civic, conștiința politică ridicată. Din toate acestea, Andrei Grigor extrage cu „stringere de inimă” doar un mic pasaj: „Viitorul este al marilor formații și grupări de state... nu al statului național omogen, etnic, unitar...” Cu aceeași „stringere de inimă”, însoțită și de o nuanță de dezgust, observăm că el este scos total din context, trunchiat neonest și interpretat abuziv. În realitate, textul nostru integral este următorul: „Viitorul este al marilor formații și grupări de state și al sistemelor colective de apărare și cooperare, nu al statului național, omogen etnic, unitar, închis și autarhic. Să nu se supere nimeni: o idee politică mai primitivă, mai anacronică, mai depășită și mai neeuropeană nu există. Exemplul Transilvaniei ne îndeamnă să ne reamintim și să reflectăm cu mare seriozitate la toate acestea”. Este vorba deci, în mod evident, în primul rând, de o situație actuală general europeană și nu românească. A auzit dl. Grigor că de la 1 ianuarie a.c. frontierele statelor din C.E.E. au fost desființate? Că Cehoslovacia s-a desprins foarte corect, la aceeași dată, în două state independente? Că și mai recent Constituția Belgiei, modificată, o transformă într-un stat federal? Să mai amintim și de larga autonomie a provinciilor statului spaniol? Că noi înșine facem mari eforturi oficiale de integrare europeană? Nu se vorbește deloc de România ca stat unitar, indivizibil, în textul nostru. Dacă exemplul Transilvaniei a fost totuși invocat, el se datorează doar faptului că în această provincie conștiința europeană este mai dezvoltată. În al doilea rând, situația sa particulară îndeamnă „să reflectăm cu mare seriozitate” tocmai la condițiile, dificultățile și particularitățile viitoare noastre integrări europene. Locul nostru este însă, în orice împrejurare, în Europa, în Comunitatea statelor europene și nu în Comunitatea

Statelor independente (fosta U.R.S.S.), cum ar dori unii și alții. Probabil și antieuropeanul Andrei Grigor al cărui text respiră șovinismul autarhia anacronică și reacționară. Pe scurt, D-sa vrea o Românie - stat „închis”. Noi dorim una „deschisă”. „Gândirea” sa - dacă este una, total depășită în orice caz - aparține secolului XIX. Punctul nostru de vedere aparține, de altfel, întregii conștiințe democratice românești actuale. De pildă, Adrian Severin: „Dacă nu vom ști să ne integrăm, vom fi condamnați să pierim în mizerie și rușine”. „Lumea europeană intră într-o nouă etapă istorică. Europa națiunilor se apropie de sfârșit”. Ea exclude „protecționismul, intoleranța și comunitățile închise” etc. (*Cotidianul*, 12 febr. 1992).

Aflat pe o poziție declarat ostilă Convenției Democratice, autorul nu acceptă nici invocarea acestui exemplu. Ce-ar fi dorit D-sa? Ca redacția *Manuscriptum*-ului să cenzureze acest pasaj? Libertatea de expresie, până la noi ordine, există încă în România. Articolele colaboratorilor nu angajează în nici un fel întreaga redacție. Dar asociația noastră de idei era firească. Din *Convenție* face parte și *PNTCD* care continuă *Partidul Național* din Transilvania, spiritul său civic militant, intransigent, al cărui elogiu îl făceam în text.

În sfârșit, o acuzație care nu ne privește deloc personal. Redacția revistei *Manuscriptum* mai este învinuită că pe ultima copertă a publicat un „poster color de propagandă monarhică”. Este însă vorba doar de un document strict de istorie literară: „Ion Petru Culianu fotografiat alături de Majestatea lor Regele Mihai I și Regina Ana” (în interior existind de altfel un întreg grupaj de fotografii ale savantului dispărut în condiții tragice). Treceam peste faptul că o copertă nu se poate „institui” într-un „poster”. Proprietatea cuvintelor este, cum se vede, în mare suferință. Și apoi dacă Andrei Grigor s-ar fi fotografiat cu o femeie, să spunem, în costum de baie - și fotografia sa ar fi fost publicată din rațiuni strict documentare (ipoteză bineînțeles cu totul absurdă căci obscurul Andrei Grigor n-are nici o legătură cu istoria literară, nici prezentă și nici viitoare) înseamnă că face reclamă pentru ultimul model de bikini?

Adrian Marino

Doamnei Lucia Hossu-Longin,

Fără să calculăm meșteșugul estetic „Memorialul durerii” este doar „Adevăr”. Și cred că știți, Doamnă Lucia Hossu-Longin, că „Adevărul” irită nu numai pe cei care au participat direct sau indirect la „făurirea” Gulagului românesc, dar și pe cei care s-au născut mai târziu, dobânditori de privilegii ca D-nul Adrian Păunescu și alții.

Dar, doamnă Lucia Hossu-Longin, sînt oameni - majoritatea - care își amintesc și vor să ne amintească. Iată o pagină de *Jurnal*, redactată (la 31 iulie 1977) - cu informații de la țărani, intelectuali și ...chiar securiști.

* *

„În primăvara trecută s-au împlinit 20 de ani, de cînd în satul Vadul Roșca, țărani, nereceptivi la metodele de convingere aplicate în politica de colectivizare, așteptau la marginea satului pentru a nu lăsa să intre echipele de „Lămurire” (bătăuși de prin orașele țării, mai ales din Dobrogea), s-au încăpățînat și în fața unei mașini a unui secretar al C.C., venit împreună cu un batalion de securiști de prin părțile

Brașovului, să liniștească spiritele! Țăranii n-au lăsat mașina să intre, deși tînărul secretar i-a somat: „Dați-vă la o parte din fața unei mașini guvernamentale!”... Țăranii n-au înțeles, tînărul s-a retras, făcînd loc batalionului care a deschis focul. Mîrlanii, mîrlancele și mîrlăneii au fugit, dar puștile mitralieră și-au continuat misiunea pînă cînd au murit 29 de oameni (copii, femei - una venea cu cobilița de la fîntînă și a fost „semănată”, ca în „Rodica” lui Alecsandri, numai că boabele au prăbușit-o în șanț, lăsînd în grija societății doi copii mici, mici de tot) și mulți răniți.

Ambulanțele au transportat operativ la Focșani morții și răniții. Satul a fost „apărat” încă vreo lună de zile de orice contact care l-ar fi putut infesta, apoi trupa s-a retras și viața și-a urmat cursul.

Au fost destituiți mai mulți funcționari între care inspectorul școlar de la regiune, cel de la raionul Focșani etc. Tînărul secretar al C.C. se numea Nicolae Ceaușescu.

Numele celor căzuți nu le cunosc.”

Lică Rugină,
Galați

Festivalul „Lucian Blaga”

Festivalul „Lucian Blaga”, aflat la a XIII-a ediție, se desfășoară anul acesta în perioada 6-9 mai. Festivalul cuprinde două mari concursuri naționale: de *Creație literară*, care se adresează tuturor creatorilor membri ai uniunilor de creație, și de *Interpretare* (recitare a poeziei lui Lucian Blaga), care vizează numai *actori profesioniști de la teatrele din țară* (ce se vor înscrie pe baza unui formular care cuprinde: numele și prenumele, localitatea, teatrul respectiv, trimis pe adresa Casei de cultură Sebeș pînă la 1 mai 1993).

La concursul de creație se pot trimite poeziile - dactilografiate în două exemplare - pînă la 23 aprilie 1993 pe adresa: Casa de cultură Sebeș, str.Mihai Viteazul nr.42,cu mențiunea: Pentru Festivalul „Lucian Blaga”, ediția a XIII-a.

Organizatorii: Ministerul Culturii, Inspectoratul pentru cultură al județului Alba, Casa de cultură Sebeș, Societatea culturală „Lucian Blaga”, Alba Iulia, Fundația „Lucian Blaga”, Sebeș, reviste și ziare etc. vor acorda premii și mențiuni, de asemenea Marele premiu al Festivalului.

Epica de la Pătrăuți

FATALITATEA face ca soarta Europei să se fi jucat în multe rînduri în Serbia. La Kosovo, în 1388, cînd Serbia și-a pierdut independența după bătălia de la Cîmpia Mierlei, la care, ca bun vecin, a participat și Mircea al nostru cel Bătrîn... La Karlovci, - Karlowitz, - tot în Serbia, după impresurarea Vienei, salvată de Sobieski, avu loc pacea de la 1699, cînd turcii fuseseră mult împinși spre est din Europa. Noroc, ce noroc pe Europa. Dacă Sobieski întîrzia și turcii luau Viena și ajungeau pe Rin și pe Baltica... Ar fi interesant de pus ipoteza că otomanii ar fi stăpînit vestul continentului nostru o sută de ani. Măcar o sută... Multe, multe s-ar fi schimbat, și în primul rînd Revoluția franceză, care ar fi devenit o mișcare fundamentalistă tipică unui soi de islamism francez, anticipînd extremismul de astăzi... Dar, nu s-a terminat. A urmat pacea de la Passarowitz. Tot un orașel din Serbia, Pasoroviț, pacea din 1718, cînd imperiul otoman ieșea și mai jumulit. Austria primea Banatul, Oltenia, ei bine și Oltenia, da, o parte măricică din Serbia, plus Belgradul și Bosnia de nord. Era a doua oară cînd austrieii ne împungeau în coastă, în coasta oltenească, și împunsătura aceasta se vede și azi, o lucrătură frumoasă... A venit apoi Sarajevo 1914, cu prima conflagrație mondială. A venit și a doua înfruntare între germani și partizanii sîrbi, după ce noi, nevoiți, le dăduserăm drumul nemților să ne atace vecinii de pe teritoriul nostru. Doamne ferește, și ferește-ne bine de tot! Pe urmă, iar Sarajevo din 1992, '93... Blestemat loc; deși este un loc superb. Să fie el iarăși punctul de plecare?... Mai bine nici să nu ne gîndim.

Să facem o altă ipoteză, prevenindu-i pe naționaliștii noștri înflăcărați că e vorba doar de o joacă și nimic mai mult. Să zicem că după pacea de la Karlowitz, austrieii și-ar fi întins dominația pe toată linia Dunării, nu numai în Oltenia. Ar fi ajuns pînă la gurile Dunării neîntîmpinînd din partea Rusiei nici o rezistență. Austrieii la Giurgiu. Austrieii la Călărași. Austrieii la Brăila. Austrieii la Galați... Iar noi, de voie, de nevoie, rupînd-o pe nemțește. Deci de la 1699 încoace, nici turci, nici fanarioți, Brâncoveanu salvat. Numai austrieii, peste tot austrieii. Nu se știe ce s-ar fi întîmplat cu noi, cum am fi arătat noi, dacă în secolele trecute, pe noi, în loc de turci, ne-ar fi stăpînit austrieii cu Viena ca loc de închinăciune, nu Tarigradul. Viena imperială. Viena umanistă, cu muzica ei cu tot. O legendă de viață bună și de civilizație trainică. Victor Eftimiu se întîlnește cu un amic pe stradă, - anecdota știută. Dragă Nicușor, te vîd trist, ce ai?... Mi-a murit soacra. - Vai, cum și unde? - La Viena, de operație. - A, Viena tot Viena! exclamă felițindu-l fermecătorul balcanic.

* *

Să lăsăm gluma și să ne întorcem la austrieii, - (chiar în clipa asta îmi vine în minte altă vorbă, remarcă unui personaj al lui Gogol: „Ce interesant în Elveția, peste tot numai elvețieni!”). Sufficit!

Presupunem că ardelenii noștri sunt mai birocrați decît noi, ceilalți și mai conștiincioși în treburile administrației din cauza disciplinei impuse de aparatul chezaro-crăiesc. Sunt ardeleni bătrîni-bătrîni, care și azi mai suspină după acel regim feudal în care cuvîntul era cuvînt, fapta, faptă, creițarul, creițar și care, fiind drepiți, a civilizat în

sensul unei bune organizări materiale. De aceea, pe ardeleni îi fascinează puterea strîns înjghebată, corectă, curățenia precum și legile just aplicate. Luptînd pentru unirea cu țara, lor le-a plăcut și să ocupe poziții sociale frumoase în împărăție, vorbind cu o evidentă plăcere și nemțește și ungurește. Roma rămînea Roma. Și dacă n-ar fi existat Școala ardeleană, așa papistași cum erau dinșii... Ei roșeau și încă mai roșesc de rușine și azi cînd regăteau Mitică la peste picior lumea. Învățat cu turcii, lui îi venea mai la îndemînă zeflemeaua, badlavaua dulce, cleioasă ce se ia pe degete. Gravitatea transilvană în schimb i se opunea prin efectul rigorii apusene. Altă urmare a dominației imperiale austriece, respectul pentru litera scrisă. Și în Bucovina, dominația Vienei a lăsat urmele aceluia spirit de organizare precum și patima consemnării faptelor, cheagul istoriei. Lîngă minunea de bisericuță de la Pătrăuți care face ea singură cît o împărăție, străjuită de căpițe înmiresmate de fin, se află casa parohială ortodoxă clădită pe creștari, în secolul din urmă. Preotul e (era) un om de vreo nouăzeci de ani care lăuda și dînsul ordinea de altădată. Asta se vede și din registrul început înaintea sa, prin 1887, și continuat de el. O condică groasă, cu file îngălbenite, liniate cu roșu, scrise cu o bătrîină cerneală vieneză, violetă, foarte uscată, avînd în ea mici scăpărări aurii...

Astăzi - citesc la repezeală - *vaca Iosanei a fătat un vițel voinic și i-a zis Ghiocel...Dimitrie a plecat azi cu oile la munte. Dumnezeu să-l apere pre Dimitrie de lup, de trăznet și de furi...Baba Minodora a cules din poiana Legului buruieni pentru dureri de burtă, de cap, pentru fierbințeli și lingoare. I-a adus și preotesii un săculeț. Preoteasa i-a dat trei ouă de rață. I-a dat puțin. Bătar să-i fi dat și o leacă de zahăr...Aurag, un băietan isteț și care spune duminica Crezul și-a scrîntit un picior sărînd gardul în grădină la Iordăchioaia. L-am tras cu grăsimi de mistreț și i-am pus osul la loc. A zăcut o lună, și Crezul în locul lui l-a spus duminica Ionuț nepotul lui Trașcă, volintir în tinerețe la muscali...Floruta a vîndut la tîrg la Rădăuți două găinușe și a luat un preț bun pe dînsese...*

Aproape o mie de pagini scrise caligrafic, cu datele, ziua, luna, anul, riguros consemnate. O cronică minuțioasă a unor vieți cărora nu li se întîmpla nimic, amănuntele existenței lor liliputane căpătînd, în micimea spațiului și timpului, patetismul evenimentelor mari, - războaie, cutremure, pîrjoluri și inundații și fapte de caracter, grandioase ori josnice, de care istoria oficială face atît caz... Obraznic, i-am cerut preotului să-mi împrumute Registrul său, Conдика vieții acelor inși anonimi, să transcriu din ea cît mai multe pagini. M-a refuzat zîmbind cu blîndețe. Atunci mi-a trecut prin cap să fac ceva și să-l fur. Era o capodoperă. Cu prețul unui păcat urît, aș fi încredințat publicului o epopee involuntară a simplității. Ce vrea Arta, oricît de sofisticată și de agitată? Catarsisul. Seninătatea. Pacea sufletului. Iată-le aici, în nord, nordul uitat de Dumnezeu. Îmi pare rău că textul a rămas în mîinile Hazardului, care e un tiran și-un ignorant. Astfel de întîmplări nu prea se închipuiesc, disprețuite de autorii nervoși, bîntuiți de gîndul eternității. Pe cînd ea, aceasta este, epica parohiei de la Pătrăuți.

Constantin Țoiu

Jean-Marie ROUART

„În scris nu poți să invoci nici o

Jean-Marie Rouart face parte din generația „de mijloc“ a literaturii franceze actuale. Afirmat ca romancier (debutul său s-a petrecut în 1974, la 31 de ani, cu romanul *La Fuite en Pologne*, Grasset), scriitorul se dedica, în egală măsură (ca să folosesc un clișeu) criticii literare și eseului. Romanul *Les Feux du pouvoir* (Grasset, 1977) este răsplătit cu Premiul Interallié, unul din cele cinci mari premii literare ale Franței. În 1992 apare, la Editura de Vest din Timișoara, cartea *Cei care au ales noaptea*, pe care am tradus-o în colaborare cu Dora Zorcă, - un eseu despre scriitorii

care s-au sinucis, carte pentru care Jean-Marie Rouart fusese premiat de Academia Franceză. Opera sa cuprinde mai multe romane și zeci de pagini de critică literară, eseuri. În prezent, Jean-Marie Rouart este redactor șef al săptăminalului *Figaro littéraire*, după ce a îndeplinit o funcție similară pentru paginile literare din *le Quotidien de Paris*. Profitând de un drum la Paris și dorind să stabilesc detalii ale unei traduceri a romanului său *Avant-guerre*, am reușit să-l atrag pe Jean-Marie Rouart într-o discuție care, sper, va fi interesantă și pentru cititorii noștri.

Direcțiile literaturii franceze de azi

- *Aș fi interesat în primul rând, de starea actuală a literaturii franceze, de curente, de tendințe, de ceea ce este, acum, cald. Cititorii români cunosc bine clasicul, sînt studiați în școală, dar prezentul foarte, să zic așa, recent, nu prea este cunoscut.*

- Deci... E foarte greu să faci un tablou la zi al literaturii momentului, un tablou care să fie cît de cît drept, adevărat. În toate perioadele, cei care au încercat să spună care sînt scriitorii contemporani ce vor fi reținuți de posteritate s-au înșelat, începînd cu cel mai inteligent dintre toți, care este Sainte-Beuve și care și-a pierdut vremea glorificînd niște scriitori care au dispărut, neglijîndu-i pe cei mai mari, pe Stendhal, Balzac și Flaubert.

- *Vă invit, atunci, să vă înșelați și dumneavoastră.*

- Bine, vă voi spune care sînt, după părerea mea, scriitorii importanți pentru această epocă. Dar mai există și alții, mulți... Cum spunea Gracq, ce prostie mai e și critica literară, expertiza unui obiect iubit. Deci, eu cred că important este să-ți placă ceva și de aceea există, pentru mine, scriitori pe care-i plasez foarte sus în planul admirației, cu toate că unele nume mi s-ar putea reproșa. E cazul lui Drieu La Rochelle, de exemplu, care aproape că ne e contemporan, în orice caz, un contemporan al lui Aragon, scriitor care abia acum revine în conștiința noastră. Opera lui Drieu La Rochelle a fost întunecată de activitatea politică -, a fost colaboraționist în timpul ocupației - și acum ne dăm seama încet-încet că e un scriitor foarte interesant în linia lui Benjamin Constant, în linia lui Maurice Barrès.

- *Știu că i s-a publicat Jurnalul, am tradus și eu în limba română câteva fragmente chiar pentru revista care găzduiește convorbirea noastră.*

- Am putea spune că există, acum, în Franța, mai multe mișcări. Mai întîi, o linie stendhaliană, cavalerescă alcătuită din scriitori plasați din punct de vedere politic la dreapta, deși această plasare nu spune mare lucru pentru că printre aceștia se numără și Paul Guimard care are vederi politice mai degrabă socialiste, scriitori ce au o concepție a stilului destul de dezinvolată, atașați fanteziei, dar, cum spuneam, cu un accent pus pe stil. Printre acești scriitori îi pot cita pe Michel Deon, Jean d'Ormesson (autor al *Gloriei Imperiului*), Michel Mohrt (care a scris *Inchisoarea maritimă, Regatul meu pentru un cal*), dar și pe Felicien Marceau, care e, în același timp, un autor dramatic, dar și un romancier, pe Jacques Laurent, autor al *Prostiilor*, premiat cu Goncourt. Toți acești scriitori sînt, într-o măsură, și urmașii, moștenitorii, lui Drieu La Rochelle. În aceeași categorie îi putem include și pe François Nourissier, dar și pe Blondin, Eric Ollivier care sînt, într-un fel, contemporani. Ei alcătuiesc, așadar, marea moștenire stendhaliană, aplecați spre dragoste, polemici privind spre aventură, spre libertate în plan politic. Mai degrabă anarhiști de dreapta, *anarh* în sensul lui Jung, în terenul literaturii. Personal, aceasta este familia mea literară, de ei mă simt atașat.

- *O familie destul de numeroasă și de puternică.*

- E adevărat. O altă tendință, o altă direcție, reprezentată foarte bine de Georges Perec, care a fost după mine, un excelent autor al invenției, al fanteziei, un scriitor pe care-l putem numi fantezist. Apoi, un alt scriitor, care e mort și el, Georges Perros, de asemenea un scriitor excelent. Am mai putea vorbi despre o literatură realistă, în sfera de influență a unui Hervé Bazin, a unor scriitori ce aparțin juriului Goncourt. Deci, e o vîină realistă, moștenitoare a naturalismului francez, o vîină pe care eu nu o consider prea vie astăzi, cu toate că e destul de populară, cu ecou în rîndul cititorilor. În fine, o altă categorie din jurul „fenomenului“ Duras care e încă legată de noul roman chiar dacă

ea a ieșit într-un fel din sfera acestui nou roman. I-am putea numi mai bine „moștenitorii noului roman“, Robbe-Grillet, Duras, Claude Mauriac, Nathalie Sarraute, Michel Butor, o direcție a unei literaturi de laborator, a unei literaturi care face experiențe, în linia noului roman (care s-a năruit, s-a pulverizat, cu toate că nu era o construcție monolitică ci una diversă, diversificată). Cam acestea ar fi, *grosso modo*, direcțiile literaturii franceze de astăzi. Aceștia le-am putea adăuga un Le Clézio și marginalii noului roman. Apoi, mai există cineva aparte, cineva care mie personal îmi place foarte mult, e vorba de Patrick Mondiano, care a început o operă de, să-i zicem, resurrecție, o cronică a istoriei contemporane, obsedată de trecut, de epoca Ocupației, în orice caz, o operă foarte originală. Pe el nu-l putem alipi nici uneia din direcțiile pe care le-am schițat, nu e un realist, nu e un cavaler, este altceva. Un autor pe care-l admir... Cam asta ar fi o extrem de fugară panoramă a literaturii de azi.

Gherila premiilor literare

- *Vă mulțumesc și vă voi pune o întrebare care nu este de o profunzime extraordinară dar care are legătură, într-un fel, și cu ce se întîmplă acum în România. La noi existau multe premii literare și ele reușeau, într-un fel, să jaloneze literatura, chiar dacă, uneori, existau și premii de conjunctură. Deci, care este rolul premiilor literare în Franța pentru că, la noi, rolul acestora s-a diminuat foarte mult.*

- Premiile literare de la noi sînt foarte contestate. Din ce în ce mai contestate și, în realitate, această contestare este legitimă. Ne dăm seama că aceste premii sînt din ce în ce mai mult manipulate. Manipulate de editori. Odinioară premiile erau decernate, se încerca să fie decernate

talentelor, editorii fiind, cel mai adesea, oameni de cultură atașați ideii de talent. Chiar și astăzi există editori care prețuiesc talentul dar cîntărește mai mult, în demersul lor, ideea de supraviețuire economică. Deci, jocul economic, problema economică precumpănește astăzi în fața talentului. Presiunea editorilor este foarte mare și premiile se dau, în cea mai mare parte, scriitorilor față de care editura trebuie să-și ramburseze investiția. Aceasta ar fi, după părerea mea, o gherilă dramatică a premiilor literare. Se poate spune că și înainte premiile erau pervertite, corupte de prietenii literare, de slăbiciunile născute din prietenii. Eu voi spune că nu e așa, prietenia nu a pervertit nimic, marii scriitori au avut relații bune între ei, au fost prieteni și, dacă ar fi să aleg, aș alege, fără ezitare „pervertirea“ amicitiei și nu pe aceea economică.

Pe scurt, consider că, acum, există o scădere gravă a calității premiilor literare, cam de vreo zece ani, perioadă în care s-a observat că primează rațiuni economice, că jurații sînt, din ce în ce mai mult, în mîinile caselor de editură și că au abdicat de la rolul lor de „luminători“ ai literaturii. Dar, cu toate acestea, rolul premiilor literare este unul pozitiv pentru că cele cinci mari premii literare au permis, în fiecare an, să se pună accentul, să se așeze în lumină, cu greșeli inevitabile, cîte un scriitor, ceea ce i-a permis acestuia să înțîlnească un public larg. Premiile literare sînt în tradiția noastră, toți marii autori francezi au primit premii literare, Bernanos, Mauriac, Céline, Proust. Astăzi, scriitorii pe care-i simt aproape de mine, Michel Deon, Jean d'Ormesson, Michel Mohrt, Jacques Laurent, Felicien Marceau sînt, și ei, laureați ai premiilor literare. După părerea mea, în plus, premiile literare sînt o modalitate de a mai anima viața literară.

- *Aceste premii au o însemnătate financiară? În România nu se mai acordă premiile Uniunii Scriitorilor, de pildă, pentru că nu mai sînt bani.*

- Eu cred că premiile nu trebuie să fie recompense în bani. Marile

conjunctură“

premier literare (Goncourt, Interallié) nu presupun și bani, doar cele mici, nefinseminate, oferă câștigătorului și o sumă. În realitate, cred că importanța, rolul unui premiu este acela de a-și păstra reputația și de a oferi o garanție a calității, astfel încât cititorii să se poată decide în alegerea cărților și în funcție de opțiunile unui juriu literar. Cred că reputația premiului Goncourt, notorietatea și valoarea sa au fost date de alegerea lui Proust printre laureați. Importanța premiului Nobel (care oferă și o importantă sumă de bani) este dată de valoarea atîtor și atîtor scriitori pe care i-a încoronat.

- Literatura franceză, de astăzi, numără printre scriitorii ei posibili laureați, de mîine, ai premiului Nobel?

- De fapt, eu nu am o considerație ieșită din comun pentru premiul Nobel, dar asta e o altă problemă. Nu e un premiu ale cărui opțiuni trebuie venerate ca tablele legii; consider că de multe ori jurații s-au înșelat, criteriile lor au fost politice. E un premiu care i-a ocolit pe Graham Greene, un scriitor imens, pe Borges, pe Julien Gracq, dar i-a răsplătit pe unii scriitori de o importanță secundară începînd cu scriitori din imediata apropiere geografică. Scriitorii suedezi, de pildă, au luat mai multe premii decît oricare alte comunități scriitoricești europene, în vreme ce laurii săi au poposit o singură dată în China, dar de douăzeci și cinci de ori în Danemarca, Finlanda sau Norvegia. E un premiu care își are limitele sale, un premiu cu o reputație mare dar, adeseori, uzurpată de scriitori lipsiți de importanță. Cam asta ar fi.

Revistele literare

- V-aș ruga, acum, să vorbiți despre starea revistelor literare franceze.

- Principala critică ce li se poate aduce revistelor literare în acest moment este că sînt puțin cam închise spre ele însele, puțin cam sectare și, mai ales, politizate.

- Asta e valabil și pentru Figaro littéraire?

- Nu, pentru că eu am creat *Figaro littéraire* tocmai pentru a încerca să lupt împotriva celor trei inconveniente pe care le-am invocat mai înainte... Am publicat aici oameni venind, politic, din toate zonele, oameni de dreapta, de stînga. Am încercat să sparg, puțin, latura aceasta sectară, spiritul de bisericuță, deschizînd cît mai larg posibil paginile revistei spre marii scriitori contemporani: Michel Tournier, Michel Deon, Jean d'Ormesson, scriitori care colaborează cînd vor, cu ce texte vor. Sîntem cea mai deschisă revistă, o revistă a celor din afara redacției, un amestec al autorilor din diferite

direcții și școli literare, un amestec pe care, în alte reviste, nu-l poți întîlni. Cu toate acestea, există o coerență a publicației noastre. Este coerența prețuirii talentului și, în plus, intenția noastră de a trata lucrurile într-un mod viu.

- Cele două laturi ale personalității dumneavoastră artistice, profesionale, aceea de redactor șef al unei publicații și aceea de scriitor nu se „persecută” una pe cealaltă?

- Eu cred că sînt două meserii, două pasiuni diferite: pasiunea jurnalismului e ceva ce ține de acțiune, te menține în mijlocul oamenilor, te face să le observi slăbiciunile. În această activitate a mea încerc să fac și eu puțin bine, să-i apăr pe scriitori și nu să fac să se vorbească despre cărțile mele, cum se întîmplă cu unii critici. Sau, cum se crede, de obicei, că se întîmplă. Ceea ce nu se observă în meseria noastră este chiar dragostea reală pentru carte, pasiunea pentru acest minunat domeniu al creației, lupta pentru descoperirea și apărarea valorilor. Eu asta propun să fac aici. Ceea ce ia timp chiar dacă pare simplist ce spun, demonetizat, eu nu fac această muncă de la revistă din datorie ci ca un amator, din dragoste pentru literatură. Cealaltă latură, aceea de scriitor este legată, cred eu, de destin. Cînd scrii e chiar viața ta în joc. Nu vorbesc asemeni romanticilor, de și din patos. Scrisul este ceva diferit, lucrezi în singurătate, avîndu-te pe tine însuși ca materie a cărții, nu mai ai nici o scuză, cum o poți avea în ziaristică invocînd conjuncturi, contingente. Sigur, și ziaristica este o meserie a spiritului, dar scrisul, literatura este și o profesiune, să-i spun, a lacrimii. Cele două planuri nu au raporturi decît în aparență. Nu e original ceea ce vă spun, nu inventez nimic. Suprafața mea e în ziaristică, profunzimea mea e în scris.

- O ultimă întrebare. Cum simțiți amenințarea emisiunilor literare, culturale, de televiziune, în calitatea dumneavoastră de om implicat în presa scrisă literară?

- Cred că există avantaje dar și multe inconveniente în emisiunile literare de televiziune. Marele avantaj este că aceste emisiuni fac să fie descoperiți scriitorii, așa cum o fac, am văzut, și premiile literare. Inconvenientul este că scriitorii sînt judecați numai după aparențe, după cravată, după modul în care se exprimă. Cred însă că nu scriitorii au mare nevoie de televiziune ci invers, televiziunea are nevoie de scriitori. Dacă ea vrea să aibă și o dimensiune civilizatorie, atunci trebuie să-i atragă și pe scriitori, să atragă marile inteligențe, creatorii timpului nostru. O televiziune care nu face asta este o televiziune a nulității.

Paris, 18 ianuarie 1993

Ioan T. Morar

CRONICA FRANCEZĂ

Războiul din fosta Iugoslavie:

O nouă ruptură între intelectualii francezi

RĂZBOIUL din fosta Iugoslavie, una peste alta, a suscitat pînă la urmă în Franța luări de poziție numeroase, adeseori tîrzii, cîteodată inadmisibile, uneori curajoase. La un an și jumătate după războiul din Slovenia și începutul războiului din Croația, este posibilă o primă vedere de ansamblu a rolului intelectualilor în gestiunea zilnică a acestui conflict esențial de la sfîrșitul secolului al XX-lea.

Înainte de orice, se cuvine să amintim tradiționala prietenie franco-sîrbă, moștenită de la cele două războaie mondiale ale acestui secol. Apoi se cuvine să spunem că, pînă la sfîrșitul lunii decembrie 1992 (!), președintele François Mitterrand și ministrul afacerilor externe, Roland Dumas, au fost dramatic de pro-sîrbi, în ciuda faptelor care veneau zilnic să contrazică teza lor. François Mitterrand a insistat pe „ustașii” croați, orbit cum era de istorie și prin opțiunea sa (ca și în timpul puciului de la Moscova, ca și în timpul cînd se ducea în România pentru a-l întîlni pe președintele Iliescu) de a-l apăra pe „socialistul” Miloșevici.

Dacă s-au angajat în acest război, intelectualii francezi au făcut-o cel mai adesea împotriva acestei politici franceze. N-au ales cu toții această cale. Ne amintim de Kundera, distingînd Slovenia de restul fostei Iugoslavii, de Elie Wiesel, negînd pînă în ultimul moment comparația Miloșevici-Hitler, de editura „L'Age d'homme” care a publicat textele naționaliste ale lui Miloșevici sau Ciosici...

În jurul lui Alain Finkielkraut, filosof, autor al *Înfrîngerii gîndirii*, s-au constituit primele rețele pentru apărarea Croației împotriva agresiunii sîrbe. Printre acești intelectuali vom nota pe scriitorul Pascal Bruckner, pe sovietologa Hélène Carrère d'Encausse, pe omul de știință de origine croată Mirko Grmek, pe istoricii François Fejtő sau François Furet, pe ziaristii Jacques Julliard sau Michel Polac... În jurul revistei *Esprit*, condusă de Olivier Mongin, s-au organizat primele manifestări de solidaritate cu croații, curînd după aceea cu bosniacii, și de denunțare clară a agresiunii sîrbe, a lagărelor de purificare etnică și a pasivității franceze și europene.

În dezacord fundamental cu aceste personalități, într-un articol rămas celebru din *Le Monde*, Edgar Morin dă vina de pe o tabără pe cealaltă, justifică pasivitatea franceză și distinge războiul din Croația de ceea ce ar putea să fie un eventual război în Bosnia - stat multiethnic. Este atitudinea pe care o adoptă foarte mediatic Bernard-Henri Lévy și organizatorii colocviului rămas celebru de la Palatul Chaillot: „Europa și triburile”. François Mitterrand se va duce acolo. Maastricht se anunță cu rapiditate, Franța alege sacrificarea problemelor fostei Iugoslavii pentru a salva un referendum în primejdie.

Dar din aprilie 1992, conflictul bosniac se extinde. Sarajevo arde și Europa nu face nimic. Numeroși intelectuali care refuzaseră croaților sprijinul lor hotărîsc să recupereze timpul pierdut pentru salvarea Bosniei. Astfel, Bernard-Henri Lévy, a cărui agitație mediatică este cu atît mai mare pentru a salva Sarajevo, pe cît fusese de slabă pentru a apăra Vukovarul.

Imaginile lagărelor sîrbești, raportul Mazowiecki privind responsabilitățile Belgradului,

politica violurilor sistematice, dovezile crimei împotriva umanității a conducătorilor de miliție sîrbi ar fi trebuit în mod firesc să ajungă a convinge întreg Parisul intelectual de vinovăția puterii din Serbia și a teoreticienilor ei (printre care Dobrița Ciosici). Totuși n-a fost așa. De la SOS-Rasism care preferă să manifesteze împotriva rasismului în Franța, fără să citeze purificarea etnică sîrbă, pînă la *Liga drepturilor omului* care nu va cita Serbia nici măcar o dată, anumite organizații preferă să relativizeze și regretă că se folosesc cu ușurință cuvinte precum „genocid”. *Le Monde Diplomatique* adăpostește pseudo-specialiști care persistă să denunțe pe croați, în timp ce sîrbiile duc o politică de apartheid în Kosovo, în Sandjak și în Vojvodina și-i dezbracă pe bosniaci pentru a verifica, înainte de a-i lichida, dacă sînt circumciși și deci musulmani...

La 21 noiembrie 1992, ziua aniversară a căderii Vukovarului, peste 20 de organizații și vreo sută de intelectuali, adunați de *Esprit* în comitetul Vukovar-Sarajevo, cheamă la o manifestare la Panteonul din Paris pe tema: „Nu vom putea spune că nu știam - 1991: Vukovar. 1992: Sarajevo. 1993: ...?” Printre aceștia găsim pe Alain Finkielkraut, Olivier Mongin sau Pascal Bruckner, dar și pe Pierre Hassner, specialistul în relații Est-Vest, pe Rony Brauman, președintele lui „Médecins sans frontières”, pe filozofii Paul Ricoeur, Pierre Vidal-Naquet, Georges Canguilhem, Cornélius Castoriadis, André Glucksmann, Luc Ferry, pe istoricii Paul Veyne, Jean-Pierre Azéma, Emmanuel Le Roy Ladurie, Jacques Rupnik, pe oamenii de artă Patrice Chéreau sau Roman Polanski... și numeroși reprezentanți ai bisericilor catolice, protestante...

La sfîrșitul lui decembrie 1992 și începutul lui ianuarie, situația evoluează. Se precizează amenințările intervenției militare occidentale împotriva Serbiei și cedează convulsiva politică externă a Franței. Roland Dumas anunță că-și va trimite ministrul foarte mediatic Bernard Kouchner să elibereze lagărele, iar liderii opoziției (Chirac, Lamassoure, Stasi, Deniau...) denunță atitudinea și erorile Franței.

Se multiplică luările de poziție, se creează comitete, Bernard-Henri Lévy face un film la Sarajevo, Bernard Kouchner conduce misiuni umanitare acolo, în vreme ce „Médecins du Monde” (al cărui fondator este el) publică pe toate zidurile din țară afișe care arată fotografii alăturate ale lui Hitler și Miloșevici.

Patrie a drepturilor omului, Franței i-a trebuit peste un an și jumătate pentru a socoti că acele crime comise în Croația și în Bosnia de către naționaliști sîrbi merită să te oprești puțin asupra lor. Conflictul, - consolă ironică atunci cînd numărul victimelor se evaluează la mai multe sute de mii de persoane - a permis, în Franța - unde acum se îndrăznește comparația... cu războiul din Spania -, crearea unor linii de demarcație esențiale între intelectuali, în ciuda unei înfrîngerii a gîndirii, a unei înfrîngerii a mijloacelor mass media și a unei înfrîngerii a politicului. „Să nu ne felițăm”, spunea Zola.

Frédéric Martel

(În românește de M. Olteanu)

MERIDIANE

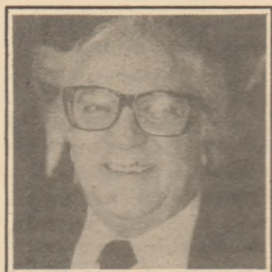
Chaplin

● Rulează cu succes pe ecranele franceze filmul lui Sir Richard Attenborough intitulat *Chaplin*, care reconstituie biografia celebrului Charlot. Filmul a costat 26 milioane de dolari, e realizat pe un scenariu al romanierului William Boyd iar rolul principal a fost încredințat lui Robert Donney jr. Geraldine Chaplin joacă în film rolul

propriei sale bunici și - alături de Oona Chaplin și de alți membri ai familiei - a fost consultată de scenarist și regizor cu privire la amănuntele psihologice și de viață, pentru a povesti fidel aventura excepționalului artist, între 1889 și 1977. În imagine, Robert Donney jr., într-o scenă din film.

Al cincilea Oscar

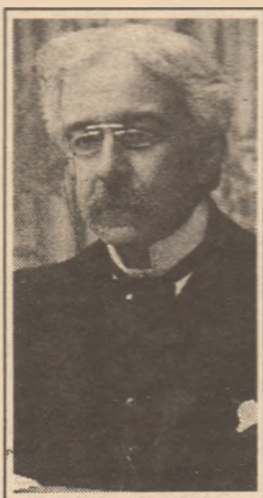
● Cu prilejul recente sale aniversări a zilei de naștere (73 de ani), celebrul regizor italian Federico Fellini (în ima-

gine) a primit vestea că Academia de film din Los Angeles îi va decerna la 29 martie cel de-al cincilea Premiu Oscar, de data aceasta pentru întreaga carieră. Amintim că el a mai obținut acest prestigios premiu pentru cunoscutele sale filme „La Strada”, „Noptile Cabiriei”, „Opt și jumătate” și „Amarcord”.

Premiul Tadeusz Kantor

● Centrul Internațional de Cultură din Cracovia a numit o Comisie Onorifică în vederea instituirii premiului purtând numele: Tadeusz Kantor. Premiul, care are drept scop recompensarea celor mai proeminente personalități ale teatrului contemporan, a fost atribuit pentru prima oară lui Peter Brook, la 7 VI 1992.

Misterul poetului

● Sub acest titlu, la Editura Bibliografică a apărut un roman mai puțin cunoscut al scriitorului italian Antonio Fogazzaro (1842-1911) care permite specialiștilor reluarea unei discuții despre acest autor din Italia celei de a doua jumătăți a secolului trecut, neînțeleasă încă prea bine, dar care a aparținut narațiunii naturalist-veriste.

Queneau

● La Editura Belfond a apărut de curând studiul intitulat *Queneau de Jean-Marie Catonné*. Despre Queneau (în imagine) s-a scris mult, inevitabil și multe prostii - e de părere criticul de la „Figaro Magazine”. Această carte (notată cu o singură stelută, adică de citit) separă, cîteodată arbitrar, omul spiritual de cel în căutarea spiritualității, pe autorul *Exercițiilor de stil*, de cel ce transpare în filigran din *Jurnalul 1939-40*.

Opera lui Queneau, conchide cronicarul, va rămîne mereu o capcană pentru intelectuali.

Joseph Mankiewicz

● Luna trecută a murit la New York Joseph L. Mankiewicz (83 ani), scriitor, regizor și producător care a fost socotit unul dintre cei mai erudiți și inteligenți realizatori de filme de la Hollywood. Într-o perioadă doar de doi ani, J. Mankiewicz a

cucerit patru premii ale Academiei și alte recompense pentru scenariul și regia a două filme strălucite - „Scrisoare către trei soți” (1949) și „Totul despre Eva” (1950), pentru acesta din urmă obținînd și un premiu Oscar ca cel mai bun film.

Rilke în Pléiade

● În colecția Bibliothèque de la Pléiade a apărut în februarie un volum de 1280 de pagini cuprinzînd toată opera în proză a lui Rainer Maria Rilke. Ediția este îngrijită și prefăcută de Claude David care e de părere că întreaga creație a lui Rilke este construită pe o absență: cea a mamei. Se află în

pregătire și un al doilea volum, ce va cuprinde opera poetică și teatrul.

Bicentenar Goldoni

● La 6 februarie, la Veneția au debutat manifestările consacrate comemorării bicentenarului morții lui Carlo Goldoni. Spectacolul inaugural a fost cu „Le massere”, la teatrul care poartă numele autorului omagiat, un text necunoscut și dificil pentru schimbarea de nouă ori a scenei, fiind în versuri și în dialect venețian. Vor urma spectacole în aer liber, la Campo San Trovaso, reluîndu-se vechea tradiție, care fusese abandonată, dragă lui Renato Simoni, Max Reinhardt, Memo Benassi și Giorgio Strehler - de a se prezenta Goldoni în ambianța creată de fantezia lui. La 18 iulie, dincolo de Podul Academiei, Giulio Bossetti va recita „La bottega del caffè” și „Il bugiardo” în patru ore de spectacol. Giorgio Strehler va fi prezent la spectacolele festive cu reprezentațiile lui Piccolo Teatro din Milano („Il campiello”, „Arlecchino, servitore di due padroni”, „Le baruffe chiozzotte” și „Il conta Goldoni”). În toamnă, la Roma, Veneția și în alte orașe se va desfășura un festival cu regizorii Jacques Lassalle și Jérôme Savary. Comemorarea prevede și organizarea unor expoziții, precum și spectacole de opere pe librete goldoniene etc.

LA INSTITUTUL FRANCEZ

Lumea noastră și Franța lui Leo

DESCHISE aproximativ în aceeași perioadă, prima jumătate a lunii februarie, două expoziții de fotografie propuneau tot atâtea ipoteze asupra unui *real* prea des invocat ca o categorie globală. În fapt, în spatele noțiunii unificatoare se ascund dramatice incongruențe, nivele ontice ireconciliabile. Imaginea acestui *real scindat* a fost, deci, oferită simultan și paralel de *World Press Photo' 92* (Institutul de Arhitectură) și *Fransurfaces* (Institutul francez din București). Prima a strîns laolaltă cele mai bune fotografii de presă ale anului 1992, adică *istoria* unui an văzută cu ochii (și prin obiectivele) armatelor de fotoreporteri răspîndite prin lume, iar cea de-a doua poartă semnătura, de acum binecunoscută, a lui Alex. Leo Șerban. Ceea ce au ele în comun, dincolo de *gen* și *tehnică*, este *developtarea*, pentru a folosi un termen specific, unui univers care ne implică în egală măsură. Numai că *World Press Photo' 92* ne conectează la o istorie imediată dominată de sălbăcie și pasiune oarbă, documentează incomensurabila noastră

energie autodestructivă, capacitatea de a împinge sado-masochismul în tragic, iar *Fransurfaces* convertește pozitiv aceleași energii și decupează din imediat, în mod firesc, formele și latențele spiritului. Pe de altă parte, cele două expoziții reactualizează și o idee mai generală: *istoria faptelor*, amorală (sau imorală, de-a dreptul) este incompatibilă cu *istoria spiritului*, cu Arta în particular, și atât de fragila noastră umanitate trăiește, schizoid, în două realități; în fatalitatea și în concretețea *istoriei*, pe de o parte, și în acel bizar amestec de inocență și ficțiune care descrie spațiul spiritual, pe de altă parte. Expoziția de la Arhitectură devine, astfel, un *avertisment*, iar cea de la Institutul francez o *promisiune*.

Mărturiile foto ale anului 1992 nu ocolesc nici una dintre zonele *fierbinți* ale globului; războiul din Golf și cel din fosta Iugoslavie, foametea și mizeria din Somalia etc., la care se adaugă, pentru pitoresc și divertisment, mafia rusească, reportaje de la competiții sportive, cutare scenă de gen din ambianța domestică a familiei americane. Dar chiar și în

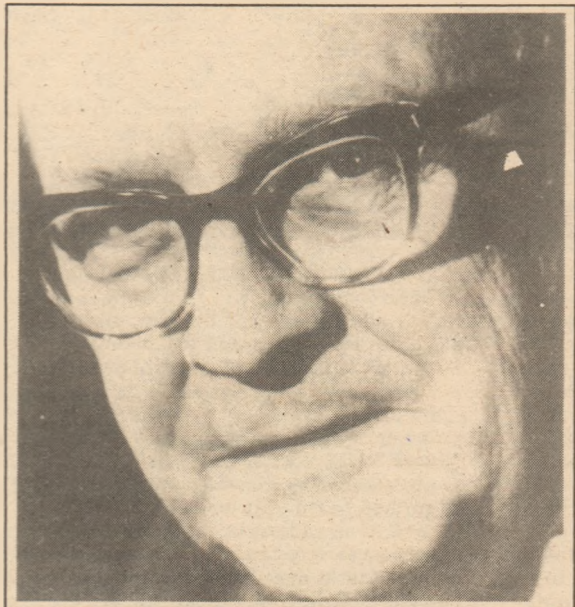
scenele pașnice mocnesc, abia stăpînite, promisiuni dramatice. Imaginea unui oarecare ciclist francez, ajuns la capătul cursei istovit de efort și tăvălit în noroi, îl prefigurează convingător pe soldatul irakian incinerat în tranșee, iar tihnită familie americană își regăsește varianta radicală în imaginea celei bosniace pornită într-o bejenie fără orizont. În acest caz fotografii nu mai este *artist*, poate doar prin acuratețea tehnică și minime regii de pagină, ci *delagat*, sclav și nu stăpîn al subiectului. Privirea sa este aservită, iar cîmpul ei opțional suprimat. Istoria se dovedește, încă o dată, pînă și în *fotografie*, posesivă și mutilantă, imperativă și atroce. La polul celălalt, și aici se așează în mod natural *Fransurfaces*, artistul se revoltă tacit, excomunică zvircolirile și, pe măsură ce și construiește strategiile privirii, substituie unei realități vexatorii propriul său imaginar. Și Alex. Leo Șerban oferă modelul deplin al artistului pentru care lumea există doar în forma în care el o imaginează. Adică o recreează. Obiectul pasiv și spectacolul

neutru nu sînt transferate dintr-un registru în altul, ci radical dizlocate din semantica lor inițială, reprojectate și oferite cu acea impecabilă logică pe care doar spiritul activ, în permanentă interogație, o poate articula. Franța lui Leo Șerban, atât de îndepărtată de orice clișeu turistic sau reprezentare convențională, este deopotrivă *document* și *ficțiune*, reper exterior și construcție interioră. Meditația și spiritul ludic, enunțul grav și accentul ironic, forma definitivă și faptul tranzitoriu, convocate în doze diferite, compun imaginea unui spațiu în care motivația intimă se întîlnește cu nevoia de comunicare; Franța lui Leo este concomitent *autoportret* și *dialog*, uneori tandru, alteori polemic, cu un partener generic sau cu unul lesne identificabil (trimiterile la reflexele și la statistica lui Ferrante Ferranti sînt permanente și explicite).

Plimbîndu-se pe obiecte, pe suprafețe și structuri, ochiul citește formele și actualizează episoade dintr-o istorie nescrisă a culturii, iar obiectivul aparatului de fotografiat, răsturnat, îl devoră și-l reverberează pe autorul însuși ca o insațiabilă oglindă.

Pavel Șuşară

Acum 60 de ani

● În 1933, Raymond Thornton Chandler (în imagine) își publica, la 45 de ani, prima sa nuvelă polițistă în revista „Black Mask”. Fusese concediat - pentru absența de la slujbă și beție - de la compania petrolieră unde era expert contabil. Așa și-a

început, acum 60 de ani, cariera literară cel care va deveni nu numai un clasic al policier-ului (cele mai cunoscute romane ale sale, între care *Somnul de veci* și *Un lung rămas bun* au fost traduse și la noi), ci, alături de Fitzgerald și Faulkner, un clasic pur și simplu.

O nouă biografie

● Scriitorul britanic Nigel Hamilton (în imagine) trăiește în ultimii ani la Washington. Primele lui cărți au fost *Royal Greenwich*, apoi o

biografie consacrată generalului Montgomery și *Frații Mann*, biografie a lui Thomas și Heinrich Mann. În sfârșit, ultimul său succes este *JFK: Un tânăr nepăsător*, volum care s-a aflat vreme de șapte săptămâni pe lista celor mai vândute cărți alcătuită de „The New York Times”. Hamilton intenționează să mai publice încă două volume consacrate vieții sexuale și „altor surprize” legate de existența celui ce a fost președintele J.F. Kennedy.

Apollinaire-critic de artă

● Cézanne, Bonnard, Renoir, Redon, Rouault, Vallotton, Rousseau Vameșul, Derain, Picasso, Braque, Matisse, Vlaminck, Van Dongen, Delaunay, Picabia, Leger, Duchamp, Gleizes, Kandinsky... în total 120 de picturi, desene și stampe, sculpturi reunite într-o expoziție aparte de la Pavilionul Artelor din Paris, deschisă pînă la 9 mai. Lui Guillaume Apollinaire i-ar fi plăcut toate. Despre toți artiștii amintiți el a scris cu pasiune, umor și poezie.

Textele lui se referă la operele expuse, fiind reunite în volumul *Apollinaire-critic de artă* publicat în coeditare de Paris-Musées/Gallimard.

Premiul criticii

● Filmul „Unforgiven” al lui Clint Eastwood, un western sumbru despre justiția de frontieră, a fost desemnat drept cel mai bun film al anului 1992 de către criticii de film de la douăzeci și cinci de publicații din

Statele Unite. Realizat și interpretat de Eastwood, filmul a cucerit și premiile pentru cel mai bun regizor, cel mai bun scenariu și cel mai bun actor decernate de Societatea Națională a Criticilor de Film din SUA.

Proiect

● Actrița Marisa Berenson a creat un program de ajutorare a artiștilor incapabili de muncă din lumea întreagă, sub egida UNESCO. Ea a declarat că va strînge fonduri de binefacere la Los Angeles și New York și va forma un comitet internațional pentru a ajuta la strîngerea fondurilor necesare. Berenson, care tocmai a terminat lucrul la două filme în Italia, printre care și o ecranizare după „Livada de vișini” de Cehov, s-a alăturat Fondului Internațional Pentru Promovarea Culturii din cadrul UNESCO.

Un prinț al științei

● Centenarul nașterii lui Louis de Broglie (1892-1987) a trecut neobservat. Și totuși, el a fost una dintre cele mai subtile inteligențe în domeniul fizicii, alături de Planck, Bohr și alți citivi. În 1924, cînd avea 32 de ani, Louis de Broglie și-a publicat teza de docto-

rat care avea să pună bazele mecanicii ondulatorii. Teoria sa, confirmată prin experimente în 1927, avea să-i aducă în 1929 premiul Nobel. Biografia pe care i-o consacră Georges Lochak, sub titlul *Louis de Broglie, un prinț al științei*, a apărut la Editura Flammarion și se vrea un merit omagiu cu prilejul centenarului. În imagine, savantul explicînd celebra formulă a mecanicii ondulatorii.

O nouă prezentare

● Colecția Muzeului de Artă Modernă și de Artă Contemporană din Nisa urmărește istoria avangardelor europene și americane din anii '60 pînă în zilele noastre. Ea dovedește rolul privilegiat pe care l-a jucat Nisa în aceste mișcări novatoare și legăturile ei cu Statele Unite. Pe lângă Școala de la Nisa, a fost constituită o colecție de pop art din SUA. Astfel, au fost achiziționate opere de Andy Warhol, Robert Rauschenberg, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, James Rosenquist, Tom Wesselmann și alții.

Aceste pagini au fost realizate pe baza lecturilor din revistele: *Line, International Herald Tribune, Magazine Littéraire, Livres de France, T.L.S., Corriere della Sera, Teatr.*

Magazine Littéraire

„Dosarul” acestei reviste din luna februarie este consacrat *Locurilor memoriei*, monumentală lucrare în șapte volume, acțiune editorială și științifică condusă de istoricul Pierre Nora începînd din anul 1984. Așadar, odată cu apariția ultimelor trei volume se încheie „unul dintre cele mai mari șantieri ale istoriografiei franceze”. Este vorba de trecerea în revistă a monumentelor și locurilor de seamă, a sărbătorilor, emblemelor, comemorărilor, dicționarilor, personalităților legate de istoria nouă a Franței. Lucrarea este considerată mai mult decît un inventar, ea este „o vastă topologie a simbolicii franceze”. În acest „Dosar” sînt evocate mărturiile ale unora dintre redactorii lucrării și, mai ales, comentarii asupra ultimelor volume făcute de oameni de știință francezi, precum Philippe Levillain, Yves Lequin, François Hartog, Pascal Ory, Jean-Michel Leniaud, Jean-Paul Dollé, Marie-Anne Frison-Roche, dar și de oameni de știință germani, italieni etc.

Rubrica „Romane” cuprinde numeroase recenzii ale unor apariții editoriale de ultimă oră. În fruntea scriitorilor recenzați se află Philippe Sollers, „o figură paradoxală și foarte liberă a literelor” franceze, cum se exprimă un critic. Este comentat, de asemenea, romanul de dragoste *Paradisul*, pe care Hervé Guibert l-a scris cu șase luni înaintea morții. Apoi, se apreciază că romanul *Bambini* confirmă talentul autorului Bertrand Visage care manifestă o atenție deosebită față de copii.

În atenția rubricii „Istorie literară” se află volumul *Un preot în 1839*, cel de al patrulea manuscris inedit al lui Jules Verne, publicat acum de Editura Cherche-Midi, de fapt, primul roman al autorului, de pe vremea cînd avea

nouăsprezece ani. Apoi sînt comentate volumele *Îngerul nopții - despre Proust* de Giovanni Macchia, volumul de *Correspondență dintre Alain-Fournier și Madame Simone* între anii 1912-1914 și multe altele.

Paginile consacrate „Istoriei” prezintă volumul *Sfîrșit de secol la Havana-Secretele puterii cubaneze*, în care Jean-François Fogel și Bertrand Rosenthal fac un portret antologic al dictatorului Fidel Castro. Se consemnează apariția

traducerii în limba franceză a așteptatului volum de *Memorii* ale generalului Norman Schwarzkopf, eroul principal al recentului război din Golf.

Rubrica „Domeniul străin” aduce în discuție trei poeți clasici chinezi, bicentenarul morții lui Carlo Goldoni, o monografie consacrată lui Goethe și numeroase traduceri din literatura univer-

sală contemporană.

În sfîrșit rubrica „Convorbiri” din acest număr al revistei este prilejuită de apariția în limba franceză a romanului *Harlot și fantoma sa* de Norman Mailer, în care autorul țese istoria CIA-ului. Așadar, un amplu interviu realizat de Jean Rosenthal cu renumitul scriitor american (70 de ani), interviu în care acesta se justifică pentru ce a ales subiectul amintit, considerînd, între altele, că „munca romancierului seamănă mult cu cea a ofițerului de informații”. Discuția se extinde și la alte probleme: Norman Mailer consideră că lumea privește prea mult la televizor, că viața intelectuală din SUA este în declin, că oamenii citesc mai puțin, că guvernul american, în ansamblu nu face eforturi pentru cultură, dar speră că venirea la Casa Albă a președintelui Clinton va însemna o schimbare în bine pentru America. (M.K.)

Reviste cipriote și literatura română

ÎN CAPITALA Ciprului, în Nicosia, apar de peste 30 de ani două reviste de literatură și cultură. Este vorba de PNEVMATIKI KYPROS (CIPRU SPIRITUAL), condusă și editată de cunoscutul scriitor Kypros Chrysanthis, revista fiind onorată cu Premiul Academiei ateniene, și de revista NEA EPOHI (EPOCA NOUĂ), condusă de un colectiv, avînd ca director pe poetul Ahileas Pylotis și ca secretar pe scriitorul Thomas Simeou. Ambele au șase apariții pe an.

Avînd ca scop principal popularizarea și afirmarea culturii și literaturii autentice cipriote (prin publicarea de poezie, proză, teatru, istorie și critică literară, noutăți privind fenomenul literar și cultural autohton), revistele respective, cu regularitate, prezintă și fenomenul literar și cultural de peste hotare, în primul rînd din Grecia ca metropolă a elenismului, dar și din Anglia, Franța, Rusia, Germania, Bulgaria, SUA, ca să ne referim doar la cîteva.

În ceea ce privește literatura și cultura română, ea este prezentă, din cînd în cînd, îndeosebi poezia, prin colaborările publicate în aceste reviste de Andreas Rados - Șeful Seminarului de Neogreacă de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, iar într-o altă revistă, AKTI (MAL), prin semnătura cărturarului Victor Ivanovici.

Revista „Pnevmatiki Kypros” a publicat cu cîteva ani în urmă, din poezia română contemporană, în special din lirica lui Nichita Stănescu și Marin Sorescu, cu prefețe docte privind creația celor doi poeți români, de talie europeană, precum și materiale privind mișcarea literară românească din ultimele decenii.

Iată acum și revista „Nea Epohi” începe să se intereseze mai îndeaproape de realitatea literară și spirituală românească. Astfel, în nr. I (212)/1992, revista respectivă publică din lirica poetei Ana Blandiana, un ciclu de 3 poeme (*Speranță uitată, Culesul îngerilor, Hotarul*), traducerea și prezentarea poetei aparținînd lui Andreas Rados.

De remarcat faptul că „Nea Epohi” va mai prezenta în continuare poeți români contemporani, după un plan stabilit (materialele au și fost date) (A.R.)

Revista revistelor

Supracompensarea complexului

● Nr. 1-2 din **CONVORBIRI LITERARE** („revista care, de 125 de ani, spune în lături! aberațiilor din viața socială, politică și culturală”) e prea subțire, la propriu - 20 de pagini format „caiet studentesc” - pentru tema propusă: ironie, sarcasm, umor. Vrînd să cuprindă cît mai mult în spațiul restrîns, revista are unele pagini atît de îmbicsite încît sînt greu

CONVORBIRI LITERARE 1-2 1993

lizibile. Și e păcat, fiindcă și partea teoretică (traduceri din Vladimir Jankelevitch - „Ironia e conștiință”, din Kierkegaard - „Conceptul de ironie”, eseurile lui Al. Dobrescu, „Terapia prin deriziune”, și al lui Valeriu Gherghel, „Ca și cum despre ironie”) și poemele lui Florin Iaru, Liviu Ioan Stoiciu, Emil Brumaru și Bedros Horasangian sînt foarte bune. Din colaborarea la temă a lui Paul Goma - prezentat de Liviu Antonesei drept „un Paul Goma «de zile mari», plin de vervă, «de ironie, sarcasm și umor»” - un pasaj ne-a rămas de tot obscur căci verva sintactică „de zile mari” a pierdut prin paranteze logica frazei. Sigur sarcasticului P.G., cel puțin în acest pasaj, îi lipsește ceva. Reproducem întocmai: „La noi (și la noi), după 1948, în scris neputîndu-se sarcasiza direct, s-a fin-ironizat. Astfel încît, azi, veterani ai «ironiei» (cea atît de răsucită, atît de codată - de la cod, nu de la coadă - atît de amestecată, încît receptorul rîde-zîmbește de ce ar fi vrut el să ironizeze, nu citîndu-l pe Dimisianu, pe Ștefănescu, pe Manolescu - s-a observat, vorbesc de Școala Ironiei de la România literară, cea care l-a urmat pe Ivașcu, nu pe Geo Dumitrescu...)” ● De mult sîntem cu ochelarii pe Mircea Toma de la **ACADEMIA CATAVENCU**, unde ține o rubrică de revista presei intitulată „Cuvîntul care...” face fel de fel. Dintre academicienii catavinceni, unul mai inteligent ca altul (fără măsură), Mircea Toma ni se pare cel mai. În nr. 8, o „Declarație de suflet” a filialei PRM Cluj către C.V. Tudor, culeasă din „Adevărul de Cluj” („fiți siguri că nimeni și nimic nu ne va clinti din hotărîrile noastre, căci, la fel exemplului ce ni l-ați dat, am îmbrăcat și noi cămașa morții, spre viața veșnică a României”), este comentată astfel: „Nu ne putem reprimă admirația față de deosebitul simț al armoniei de care fac dovadă respectivii rezerviști care țin să-și asorteze cămașa la chiloți.” ● Păcat că Mircea Toma n-a citit și săptămînalul PRM, **POLITICA** nr. 52, unde, pe lângă mesaje, statute, atitudini exemplificatoare pentru „supracompensarea complexului micropenian”, e publicată și o *Falsă cronică mondenă* semnată Nicolae Negoescu, un delir calamburgistic care precis are un nume în psihiatrie. Mostră:

„În acest timp, stilistii suferă, stalinistii urlă, etilistii se sufocă, iar elitistii întorc partea cealaltă. Ca o rebelă bellă, de reclamă de lamă, maladivă divă și netransmisă missă, nedată clauză va implementa menta” etc. ● În același număr, Daniela Buruiană Aprodu (Galați) începe un serial feminist, *Golgota femeii române* (de după 1969). Noua sufragetă e vehementă, își pune mîinile în gîlduri, și amenință: „Capitalismul sălbatic în care ne-a aruncat așa-numita reformă Roman-Stolojan, nu lasă prea multe speranțe femeilor. (...) Dar, domnilor guvernanți bărbați, chiar nu vă este frică? Pentru că orice răbdare are margini și ea s-ar putea sfîrși chiar mîine. Nu ne mai luați drept proaste, DOMNILOR!” ● Amenințarea e la mare preț în publicațiile senatorului CVT. Iată ce scrie pe ultima pagină a „Politicii”, fără semnătură dar în stilul inconfundabil, despre Dumitru Dumitrică („poetii” între ei): „Astăzi, căzătura asta mușcă mîna binefăcătorului său, scornește niște timpurii mai mari ca el, pentru că a văzut că e la modă și rentabil să ataci o țintă vie ca dl. Vadim Tudor. Nu-i nici o pagubă, atît îl taie pe el zacusca din creier, atîta dă pe gură - dar s-ar putea să ne calce pe nervi și să măturăm noi curtea cu el, așa cum trebuie să facă un gospodar cu orice javră turbată”.

Moartea ideologiilor

● A reapărut **FORUM STUDENTESC**, revista Casei Studenților din Timișoara. Reapariția coincide cu împlinirea a 35 de ani de la înființarea cînaclului studentesc „Pavel Dan”. Astfel că primele pagini ale revistei sînt consacrate *Cercului amintirilor* în care semnează Viorel Marineasa, Șerban Foartă, Marcel Tolcea, Rodica Borșa, Daniel Vighi, Adriana Babeți, Eugen Bunaru și Gh. Pruncuț. În paginile de mijloc sînt publicate pagini din *Jurnalul* lui Octavian Țîntăriu, împrăscat în decembrie '89, la Timișoara. Sînt prezentați în următoarele pagini poezii de azi ai cînaclului: Adrian Bodnaru, Laura Gheorghiu, Marian Oprea și Robert Șerban. Petru Umanachi își publică aici

amintirile de pe planeta „Phoenix”, adică despre formația de muzică rock avînd acest nume. Ultima pagină a revistei e consacrată lui Tarkovski; sub titlul *Sculptînd în timp* e publicat aici credo-ul artistic al autorului lui Andrei Rubliov. ● În numărul pe ianuarie al revistei **RAMURI**, se detașează răspunsul lui Ștefan Aug. Doinaș din rubrica *O întrebare pe lună*: „Dacă ideologia e expresia imaginarului social și dacă acest imaginar e coestensiv praxis-ului, atunci e limpede că nu putem vorbi despre

prăbușirea unei ideologii, cu atît mai puțin a tuturor. Ideologiile nu mor, ele se degradează. Așa cum sintagma nietzscheiană „moartea lui Dumnezeu” e o simplă metaforă pentru a exprima decepția celui care-l caută cu înverșunare pe Dumnezeu, fără să-l găsească acolo unde acesta se află - tot așa „moartea ideologiilor” mi se pare a exprima sentimentul de frustrare al unei comunități umane înșelată în așteptările și idealurile sale de către un sistem de reprezentări colective care, proiectat în viitor, capătă forma amăgitoare a unor simple utopii. Dar poate chiar în cuprinsul unor asemenea reprezentări ar trebui să vedem perspectiva care se deschide - cîmpul fără margini al posibilității”. ● Iar din editorialul semnat de Gabriel Chifu, următoarele: „Scriitorii au fost sfătuiți des în ultimii ani să-și vadă de literatură și să se lase de politică. Dacă și Bălcescu, și Kogălniceanu, și Maiorescu, și alții alții ar fi primit un asemenea sfat și l-ar fi ascultat, multe dintre izbînzile naționale pe care le sîrbătorim astăzi cu atîta pompă n-ar mai exista. În momentele de răscruce, cum este și acesta, scriitorul, omul de cultură, dacă sînt devotați ideii patriotice, au datoria, ca binevăzători ce se află, de a participa la facerea istoriei.” ● În nr.4 al **CONTRAPUNCT**-ului, H.-R. Patapievici publică un nou eseu, *Faptele exemplare*, pe tema istoriei noastre naționale. Aceste fapte exemplare explicînd „durata lungă românească” sînt: „o vitalitate genetică exuberantă; o unitate lingvistică aproape miraculoasă; în fine, politic vorbind, virtutea statelor românești de a-și păstra individualitatea și autonomia internă chiar și în situația încorporării nominale la alte state; altfel spus, știința dificilă a unei aserviri nemuritoare.” ● Ne-au reținut atenția *Notele de lectură* ale lui William Totok pe marginea volumului lui Richard Wagner, *Popoare fără semne. Ruptura epocală din Europa Răsăriteană*, în care este analizat fenomenul neonaționalismului „agresiv și intolerant care încearcă să umple «vacuumul ideologic produs de stalinismul decedat.” ● Din *Cafeaua cu sare* de Ion Stratan: „Vadim și Păunescu s-au opus lui Ceaușescu - versurile omagiale erau atît de proaste încît lumea credea că sînt atacuri la adresa dictatorului”; „La propunerile mele, ea mi-a dat un răspuns aeroperioziv”; „Legea fondului funciar eronată”.

Ifose democratice

● Întrebat dacă va accepta să fie avocatul dlui Nicolae Mischie într-un eventual proces împotriva dlui Vasile Văcaru, în chestiunea celebrului furt al economiilor soacrei, dl. avocat George Stancov, deputat **LIBER**, răspunde (aflăm din **ROMANIA LIBERĂ** nr. 886): „Eu nu sînt dl. Cerveni să apăr linia a doua a PCR, așa cum a apărut el linia întâi. Acest scandal face dovada lipsei de moralitate a membrilor FDSN, care atunci cînd țara arde, ei își piaptănă interesele de partid”. ● Simpatică și adevărată concluzia experienței de viață a dlui compozitor Ion Cristinoiu (**CURIERUL NAȚIONAL** nr. 598): „Dă-i românului o mașină gratis și începe gîcărul pe culori!” ● **LIBER-TATEA** (nr. 953) consideră că e bine să știm, pentru orice eventualitate, ce salarii primesc unii președinți și prim-miniștri. Spicuim dintr-o listă mai lungă, doar maxima și minima: „primul ministru al Japoniei: salariul anual 344.500 dolari; președintele Rusiei: salariul anual 1.360 dolari”. Venitul mediu anual al unui japonez fiind de 35.728 dolari, se poate deduce că e preferabil, în principiu, să fii simplu japonez decît președintele Rusiei. ● Extragem din **ORA** (nr. 98) schița de portret a doi polițiști în exercițiul funcțiunii, față de un om care a făcut greșeala să moară în plină stradă: „Încurcau tot timpul cartoanele pe care trebuiau să preseze degetele mortului. Singurul lucru care trăda o cît de mică experiență în lucrurile astea a fost acela

că rîdeau tot timpul, se hlizeau mai bine spus, fără vreun motiv (...). Pe urmă, s-au apucat să-i smulgă păr din cap, din trei părți: din față, din stînga și din dreapta, nu știu de ce așa, pentru că toate firele de păr le-au pus în același plic (...). Parcă jumuleau o găina. (...) Cel din fața lor nu-i impresiona mai mult decît o pisică moartă.” Aflăm, cu această ocazie, și cum se procedează cu cadavrele: „O ambulanță se plimbă toată ziua prin București și încarcă în ea cadavrele, unul peste altul, ca sacii de cartofi. Clăie peste grămadă. Și probabil că le duce, pînă la urmă, și la Morgă. Cînd nu mai încap. Să fie din cauza economiei de carburanți?” e vorba

de „economie de civilizație”. ● Tot din **Ora** (nr. 101) vă oferim și schița de portret a unui preot: „Nu respectă pe nimeni. În timpul săptămîinii, uneori, nu nîmerește singur drumul de la birt spre casă. Cînd pleacă în concediu, încuie biserica, anunță lumea că biserica lui e încuiată și să nu cumva să aibă careva nevoie de el. E în stare să te vîndă cu ce i-ai spus la spovedanie. Dacă-i spui că ai făcut nu știu ce, se poartă ca atunci cînd te are la mînă, trebuie să-i dai să tacă. (...) Cere bani tot timpul fără a elibera vreo chitanță”. Concluzia unui sătean: „Ăsta-i popă?! Nici nu-l primesc în curte cu Botezul, că mi-o spurcă!”. Sîntem curioși dacă instituția aferentă va răspunde, într-un fel, la această schiță de portret. ● Citeam deunăzi într-un ziar că restaurantul „La Premiera” ar fi servit pește stricat unor distinși actori ieșiți de la teatru. Dar iată că „La Premiera” nu servește numai pește stricat, ci oferă și „O noapte la Veneția”, un carnaval venețian pentru protipendă bucureșteană. Amfitrion: Ludovic al XIV-lea, adică proprietarul restaurantului, medicul stomatolog Teodor Oltean, parfumat, pomădat, rimelat. Nu aflăm din articolușul apărut în **ADEVĂRUL** (Nr. 888) ce resorturi interioare l-au făcut pe dr. Oltean (plecat în Germania acum 15 ani) să se simtă mai tentat de deschiderea unui modest restaurant în care se servește „pește proaspăt” decît de aceea a unui cabinet stomatologic, eventual cu aceeași firmă. ● Octavian Paler, în **ROMANIA LIBERĂ** (nr. 885): „Din păcate, cele șapte milioane de români care au votat pentru Iliescu, la ultimele alegeri, și cei care au asigurat FDSN-ului primul loc în parlament, permițînd astfel o restaurație cu ifose democratice, n-au vrut să semănăm nici măcar cu Finlanda. Au preferat să parafazeze confiscarea idealurilor revoluției. De ce am fi, deci, supărați pe Occident? Oare Occidentul a creat o ciupercărie de partide și atîția saltimbanci politici care fac averi și cariere gargarisind numele țării?... ”

Cronicar